Citim. Știm.

VÉRONIQUE CHALMET

COPILĂRIA DICTATORILOR

POL POT • IDI AMIN DADA • STALIN • GADDAFI
HITLER • FRANCO • MAO • MUSSOLINI
SADDAM HUSSEIN • BOKASSA

Traducere: Gina Belabed

NICULESCU

© 2013 Éditions Prisma
First published in the French language by Éditions Prisma.
Titlu original: *L'enfance des dictateurs* par Véronique Chalmet

© Editura NICULESCU, 2020
Bd. Regiei 6D, 060204 – Bucureşti, România
Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 314 88 55
E-mail: editura@niculescu.ro
Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro
Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro
Comenzi telefonice: 0724 505 380, 021 312 97 82

Redactori: Liliana Scarlat, Anca Natalia Florea
Tehnoredactor: Lucian Curteanu
Coperta: Carmen Lucaci

ISBN 978-606-38-0443-4

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărţi nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă şi prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare şi accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.
Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală faţă de legile naţionale şi internaţionale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener şi distribuitor oficial **OXFORD UNIVERSITY PRESS** în România.
E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ 7

POL POT 9

IDI AMIN DADA 25

STALIN 36

GADDAFI 55

HITLER 67

FRANCO 86

MAO 98

MUSSOLINI 117

SADDAM HUSSEIN 136

BOKASSA 150

PREFAȚĂ

Acești zece indivizi au trasat, în mare măsură, conturul lumii. Hitler, Stalin, Mao și ceilalți au demonstrat fiecare, din nefericire, că un singur om poate fi capabil să răstoarne istoria umanității, să mute frontierele, să deporteze sau să decimeze populații, astfel încât să schimbe complet configurația unor țări. De ce există asemenea oameni? În ce moment au devenit aceștia niște tirani? Nu au fost și ei, la un moment dat, niște copii inocenți? Ce suferințe au putut provoca acești oameni brutali, criminali, nemiloși? Tinerii Stalin și Hitler erau snopiți în bătaie de tatăl lor, însă nu toți copiii maltratați devin asasini. Amin Dada și-a văzut mama vrăjitoare pregătind licori pe bază de fetuși, însă nu toți copiii de criminali renunță la orice urmă de compasiune. Adolescentul Pol Pot a trăit experiențe sexuale traumatizante în haremul regelui Cambodgiei, însă nu toți copiii abuzați încearcă să se răzbune pe un popor întreg... Nu, prin orice ar fi trecut aceștia în primii ani de viață, nimic nu le poate justifica viitoarele crime. Lucrarea remarcabilă a lui Véronique Chalmet – o sinteză originală bazată pe cercetări

inedite –, ne arată că toți acești copii au ajuns la maturitate plini de frustrări și de traume psihologice, dezechilibrați, incapabili să întrețină relații umane normale.

La un moment dat, acești „rataţi sociali" au întâlnit o situație istorică excepțională, o criză a civilizației, un război, o revoluție. Atunci, printr-un fenomen obscur și imprevizibil, beția puterii depline a pus stăpânire pe sufletele chinuite. Pentru ei, morala comună nu mai avea nicio valoare...

Copilăria acestor zece dictatori pe care Véronique Chalmet o cercetează ne înspăimântă, căci tot ce au trăit ei în anii în care s-au format, tot ce au simțit ei ne este, de fapt, cunoscut tuturor: sunt sentimente umane, temeri, furii și frustrări care ne sunt familiare. Oamenii aceștia fac parte din aceeași specie ca noi. Cum ne-am putea proteja împotriva lor?

Jean-Pierre Vrignaud
Director editorial al revistei
Ça m'intéresse Histoire

POL POT

Zorii aurii împresoară Prek Sbauv, un cătun locuit de vreo cincisprezece familii, aflat pe malul râului Sen, la nord-est de Cambodgia. Câteva bărci de pescari s-au desprins deja de mal și se îndreaptă spre amontele râului Tonlé Sap, care abundă în pisică-de-mare. Trecând prin fața celei mai mari dintre casele pe piloni, pe malul mărginit din belșug de arbuști de bougainvillea, pescarii aud gemete prelungi. Un bărbat îmbrăcat în negru, *kru'u* (vrăjitor) al satului, se îndreaptă grabnic spre locuința de unde se deslușesc țipetele; în urma lui, o matroană care îndeplinește rolul de moașă cară un coș plin de rufe, tămâie și lumânări, toate destinate îmbunării spiritelor.

Soția lui Phem Saloth urmează să dea naștere celui de-al optulea copil.

Saloth Sar, poreclit „Cel Alb" din cauza tenului palid moștenit de la strămoșii săi chinezi, se naște în martie 1925, an aflat sub semnul Bivolului. Conform obiceiului, mama sa îi scrie numele pe un zid al casei, apoi prezice: „Fiul meu va fi aidoma acestui animal: perseverent și organizat. Le va inspira încredere oamenilor, dar se va răzbuna crunt dacă se va simți trădat..." O trăsătură de caracter care, cincizeci de ani mai

târziu, se va transforma în delir paranoic, atunci când Sar, devenit Pol Pot, va fi conducătorul khmerilor roșii – un despot obsedat de comploturi și de trădări, vinovat de moartea a două milioane de oameni.

Între două lumi

Pentru moment, nou-născutul cuminte, al cărui destin nu este încă trasat, îi dă mari speranțe mamei lui. Înainte de nașterea lui, alte trei date îi evocă amintirea unor copii decedați la o vârstă fragedă, doi băieți și o fată. Moartea celor trei copii îi provoacă lui Sok Nem mai degrabă nostalgie decât tristețe; pentru budiștii khmeri, viața terestră nu este decât o etapă a unui lung proces de încarnări succesive. Sufletele morților trăiesc într-o lume nevăzută, înfricoșătoare, pe care cambodgienii învață de mici să o respecte. Cea mai importantă dintre aceste entități este *Neak Ta*, strămoșul fondator al orașului sau al satului, primul care a defrișat pământul pentru a-l cultiva și a întemeia o comunitate. Cu toate că este atât de mic încât de-abia poate să meargă, Saloth Sar trebuie să aducă ofrande acestei zeități protectoare (fructe și apă parfumată), precum și propriilor strămoși, închinându-se cu smerenie în fața osemintelor aflate în *stupa,* monument funerar ridicat în spatele casei: Sok Nem este o femeie pioasă, foarte respectată în comunitate, care are grijă ca toți copiii săi să fie credincioși rădăcinilor lor etnice și spirituale. Ea îi insuflă lui Saloth Sar, ca și surorii și celor patru frați ai lui, iubirea necondiționată pentru pământul natal, *srok*, câștigat de țărani prin biruința asupra naturii. Dar, în același timp, le povestește legende înspăimântătoare despre puterile ascunse care stăpânesc pă-

durea... și despre triburile războinice străvechi care s-au stabilit în mijlocul ei.

Astfel, Sar își petrece primii ani ai copilăriei într-o stare de fericire deplină, dublată de teroare și de încântare, între perspectiva domestică a plantațiilor de orez și umbra primordială a junglei.

De aceea, el va păstra un adânc respect pentru cele două fațete ale identității sale naționale: puterea proprie țăranului și importanța deosebită a agriculturii în construirea țării, dar și originile „sălbatice" fantasmatice ale poporului khmer. De altfel, primele întruniri cu scop politic ale khmerilor roșii vor avea loc în inima pădurii... La vârsta de 20 de ani, Saloth Sar își alege pseudonimul de „Khmer Daeum", care înseamnă „Khmer ancestral". În 1970, când devine principalul lider al Partidului Comunist din Kampuchea (PCK), își constituie o gardă apropiată, formată din șaptezeci de războinici veniți din triburile din nord, oameni ai pădurilor, cunoscuți ca fiind feroce și supuși orbește. Pol Pot, alias Saloth Sar, îi privește cu respect, cu atât mai mult cu cât își amintește că și el a învățat, din fragedă copilărie, valoarea unei discipline drastice...

La începutul secolului al XX-lea, educația khmeră se bazează pe frica de pedeapsă și pe respectarea unei ierarhii tacite, dar irevocabile: începând cu vârsta de 5-6 ani, copiii trebuie să se supună voinței adulților, mai ales a notabililor din comunitate, a călugărilor budiști și a educatorilor. Aceștia din urmă uzează și abuzează de pedepse corporale atunci când copiii dovedesc lipsă de respect sau când nu își învață lecțiile așa cum trebuie: bătaia cu bățul, umilirea, lovirea cu pumnul sau cu piciorul sunt la ordinea zilei. Mai mult, copiii le datorează o recunoștință nemărginită celor care îi hrănesc și care îi educă... Predomină ceea ce este nespus, iar copilul khmer trebuie să învețe să

ghicească și să execute poruncile adulților, fără a fi nevoie ca aceștia să adreseze vreun ordin direct, situația ideală fiind aceea de a anticipa dorințele conducătorului! O „pedagogie" periculoasă, care, în perioade de criză personală sau colectivă, favorizează paranoia și eludează codurile moralei... Această adeziune pseudovoluntară și absolută a subordonatului în fața autorității va fi, de altfel, exploatată la extrem de către khmerii roșii, având ca rezultat asasinate și delațiuni la toate nivelurile.

Părinții tânărului Sar se situează în norma acestei severități tradiționale. Își bat copiii, însă nu excesiv, și îi învață că este nepermis de rușinos să îți exprimi sentimentele. Saloth Neap, fratele mai mic al lui Saloth Sar, născut la un an și jumătate după acesta, va afirma că nu și-a văzut niciodată părinții înfuriindu-se. Nicio manifestare a sentimentelor și nici măcar un hohot de râs: „Tatăl nostru zâmbea uneori, dar nu glumea niciodată. Era foarte calm. Mama era la fel și se înțelegeau perfect." Copiilor nu li se tolerează nicio abatere. În această privință, penultimul dintre fii va depăși așteptările părinților. Chiar și atunci când cineva îl pedepsește, el plânge foarte rar. Sar nu se lamentează niciodată și-și plimbă privirea inchizitorială asupra celorlalți, impasibil și sigur pe sine. Fratele său mai mic își va aminti că Sar era tot timpul „amabil", dar și „dominator". Având vârste apropiate, cei doi copii sunt nedespărțiți. Așa cum fac, în general, frații mai mari, Sar are grijă de Neap și este cel care conduce toate jocurile. Cu toate acestea, drepturile lui de frate mai mare nu explică supărarea mezinului: „Nimeni nu putea să spună ce gândește. Nimeni nu ar fi putut să-i ghicească intențiile[1]". Totuși, Neap manifestă o admirație fără margini

[1] În *Cambodge: la dictature des Khmers rouges*, documentar de Adrian Maben, 2012. (*n.a.*)

față de fratele său căruia nu i se poate citi niciun gând pe față și îl însoțește în lungile lui plimbări până la marginea junglei; cei doi băieți se distrează căutând urma elefanților sălbatici care traversează uneori satul, pentru a merge să se adape pe malurile marelui lac. Îi salută cu strigăte de bucurie pe sătenii care pleacă la vânătoare de porci sălbatici, înarmați cu lănci și călare pe bivoli. Dar copiii între 4 și 6 ani sunt obligați să-și ajute familia: „Sunt fiu de țăran. Când eram mic, participam la toate muncile câmpului. Așa era obiceiul", va mărturisi cu mândrie Pol Pot[2]. La apusul soarelui, când țăranii pleacă din orezărie, Sar și Neap se întind unul lângă celălalt, în hamacuri întinse între două spaliere, pentru a se feri de scorpioni și de șerpi, apoi îi ascultă pe povestitori. În fiecare noapte adorm lângă foc cu povești despre vrăjitori, căpcăuni și stafii însetate de sânge, gata să țâșnească din negurile khmere...

Calea regală

Phem Saloth și Sok Nem sunt țărani înstăriți, dacă nu chiar foarte bogați, după criteriile locale. Dețin în jur de 12 hectare de orezării și mai mulți bivoli și lucrează cu țăranii din sat pentru transplantarea răsadurilor de orez. Părinții lui Sar valorifică moștenirea primită de la bunicul din partea tatălui, figură eroică a familiei, devenită aproape legendară pentru nepoți, care îl venerează fără să-l fi cunoscut.

La mijlocul secolului al XIX-lea, străbunicul a trăit perioada în care Vietnam și Siam (viitoarea Thailanda) își disputau cucerirea regatului khmer, aflat în declin. După nenumărate

[2] Interviu în exclusivitate al lui Nate Thayer, octombrie 1997. (*n.a.*)

lupte marcate de masacre și de jafuri, cele două popoare au sfârșit prin a declara încetarea ostilităților, fiecare păstrându-și provinciile cambodgiene anexate, dar continuând să râvnească la restul teritoriului... Pentru a încerca să oprească dezmembrarea previzibilă a țării, regele khmer Ang Duong a hotărât în acel moment, la sfatul Monseniorului Miche, vicar apostolic în Cambodgia, să solicite, în anul 1853, intervenția Franței. Acest demers ar fi asigurat securitatea țării, însă ar fi însemnat și pierderea libertății. Zece ani mai târziu, fiul regelui, Norodom I, acceptă protectoratul și semnează acordul care urma să integreze treptat Cambodgia în Indochina franceză. Între timp, bunicul lui Saloth Sar se refugiase în pădure pentru a scăpa de invadatori; supraviețuise foametei și masacrelor, apoi, întors în sat, izbutise, în ciuda haosului din jur, să-și cultive bucata de pământ. De-a lungul timpului, el și-a extins parcela și a devenit una dintre notabilitățile din Prek Sbauv. La 7 martie 1885, îndrăznețul bunic a luat parte la revolta împotriva colonizatorilor francezi, dar a fost ucis într-o ambuscadă, chiar în fața casei sale, de cealaltă parte a râului.

Phem Saloth, care și-a văzut tatăl murind sub ochii lui, povestește cu multă mândrie despre sfârșitul acestuia, al cărui eroism se va transmite generațiilor viitoare: pentru a recompensa loialitatea bătrânului, guvernatorul provinciei, un regalist înfocat, introduce familia la curtea regală. Cheng, mătușa paternă a lui Sar, intră în slujba regelui Sisowath, iar fiica sa, Meak, devine, la sfârșitul anilor '30, una dintre concubinele prințului moștenitor Monivong. Aceasta îi oferă repede un fiu – prințul Kossarak –, dobândește titlul de *Khun Preah Moneang Bopha Norleak* (echivalentul khmer al titlului de „doamnă") și accede la rangul privilegiat de favorită a viitorului rege. Considerată drept una dintre cele mai importante femei din

palat, ea o prezintă pe Roeung, sora lui Sar, în vârstă de 16 ani, lui Monivong, care consimte să o ia în haremul său.

Tinerele verișoare fac de acum parte din elita cambodgiană, ajungând de la orezării direct la saloanele din palat, trecând succesiv prin același pat regal... Monivong o instalează pe Roeung într-o vilă impunătoare, o copleșește cu bijuterii, îi oferă blănuri și un automobil. Suong, fratele mai mare al lui Sar, pleacă, la rândul său, să slujească drept funcționar la curtea regelui, unde întâlnește și ia în căsătorie o dansatoare a Baletului regal. În 1934, Sar însuși este trimis la studii la Phnom Penh, iar Neap i se alătură la scurt timp. Cei doi tineri vor fi admiși la pagoda Wat Botum Vaddei, aflată în apropierea palatului.

„Am trăit șase ani la pagodă. Am fost bonz[3] timp de doi ani. Sunteți prima persoană care mi-a auzit biografia!" va declara, cu zâmbetul său obișnuit, Pol Pot în 1978, în timpul unui interviu difuzat de televiziunea iugoslavă. Această „biografie" se dovedește însă a fi fantezistă: ca de obicei, despotul își rescrie povestea pentru a scoate în evidență imaginea sa de patriot... În realitate, Sar nu a fost niciodată bonz. A petrecut doar câteva luni la Wat Botum pentru a primi o învățătură tradițională. Admis ca novice, el a învățat să citească și să scrie în limba khmeră, și și-a însușit noțiunile de bază ale budismului, ale cărui principii fundamentale sunt codurile sociale și politețea. Lăcașul reprezenta un adevărat oraș în oraș și oferea o instruire culturală și politică: scopul era acela de a-i educa pe viitorii cetățeni, astfel încât aceștia să știe care le este locul și să se supună. Novicele în robă vișinie învăța să respecte regulile de trai în colectivitate; el trebuia să facă cele mai ingrate corvezi domestice, fără a crâcni, să-i slujească pe călugări, să se roage,

[3] Călugăr budist. (*n.red.*)

să învețe să se comporte cu umilință și discreție, să suporte orice, fără a protesta... Sar nu este un elev strălucit; studiază din obligație, fără a manifesta curiozitate ori vreo înclinație deosebită. În schimb, disciplina i se potrivește ca o mănușă. Însă nu pentru a i se supune, ci pentru a o folosi în propriul interes! Excelează în cultivarea aparențelor, afișează un zâmbet de fericire intensă, imită perfect mersul domol al călugărilor. Dintr-odată, face parte dintre discipolii cei mai apreciați. Sar descoperă cu mult interes această formă de comunitate a cărei ierarhie, deși nestabilită explicit, este structurată în mod riguros. Modul său de a gândi este modelat de această noțiune de autoritate tacită, pe care, treptat, o înțelege și o acceptă... *Să acționezi din umbră. Să menții ordinea fără a arăta că te afli în vârful piramidei!* Viitorul Pol Pot se va inspira din aceasta pentru a-și impune dictatura, nemanifestându-și în mod public poziția de șef – în calitate de „frate numărul 1" – decât în anul 1975, atunci când khmerii roșii vor fi pe deplin instalați la putere.

La Wat Botum, tânărul Sar nu și-a format decât o imagine sumară a mecanismelor care permit instaurarea ordinii. Va învăța mult mai mult la școala primară Miche, instituție fondată în 1911 de către colonizatori.

Un zâmbet atât de fermecător

„Uitați-vă la mine! Par eu un om rău? Par eu un om violent? Nici vorbă! Am conștiința împăcată, nu am nicio umbră de îndoială în această privință", va susține Pol Pot în 1997. Într-adevăr, Sar nu a fost niciodată un tovarăș dificil ori arțăgos. El inspiră dintr-odată încredere și susține această impresie

repetând sistematic una dintre frazele preferate ale mamei sale: „Când faci un lucru, trebuie să-l faci perfect." De fapt, acest laitmotiv ilustrează ambiguitatea care îl va caracteriza permanent: perfecțiunea, în opinia lui Pol Pot nu constă în a face lucrurile *bine* – noțiune morală care îi este străină –, ci în a face lucrurile *până la capăt*. Nu va nega niciodată genocidul propriului popor, ci îl va califica doar drept o „eroare" cauzată de o anumită „lipsă de experiență". Elevul Sar poartă deja în el acea teribilă răceală emoțională. Nici prietenii și nici frații lui nu își pot aminti vreo exuberanță ori vreo înflăcărare în ceea ce îl privește: existența lui nu este marcată de nicio bucurie, de nicio tristețe anume. După câțiva ani, Neap se va declara dezarmat: „Era un om onest. Se străduia să învețe bine. Era atât de calm... Mă întreb cum cineva așa de blând a putut face atât de mult rău poporului cambodgian. Îmi pun deseori această întrebare..." După mai puțin de un an petrecut la pagodă, Sar este admis, în septembrie 1935, la școala Miche, numită astfel în cinstea prelatului francez care a inițiat acordurile cu Franța. Afacerile părinților lui Sar sunt înfloritoare, iar aceștia își pot permite să-i ofere fiului lor o educație privilegiată: foarte puțini copii khmeri au șansa de a fi școlarizați.

Sar trece deci de la budism la catolicism, de la limba khmeră, la limba franceză. Profesorii săi sunt vietnamezi sau europeni: dușmanii din trecut și colonizatorii din prezent îl tratează cu asprime! Dar băiatul, imperturbabil, nu își trădează nicio emoție... Școala Miche este o instituție cu aproape o mie de elevi, dintre care cei mai mulți sunt vietnamezi, proveniți din familii de înalți funcționari. Urmează khmerii înstăriți, care au relații cu puterea regală, apoi copiii celor expatriați și câțiva chinezi îmbogățiți în urma activităților comerciale. Această diversitate etnică este oglinda populației din Phnom

Penh, o capitală cosmopolită, în care trăiesc mai multe comunități: cartierul francez în nord, iar cel khmer în sud, aproape de palat. Sar locuiește aici la fratele său Suong, apoi la sora lui, Roeung. Asistă la spectacolul bizar și stânjenitor al unei monarhii corupte, a cărei politică este dictată de Franța, însă al cărei rege continuă să fie considerat de către propriul popor drept o divinitate. Purtat în lectică, adulat, Monivong este moștenitorul regilor din Angkor, ultima rămășiță a unei măreții apuse și a unui imperiu dispărut cu cinci secole mai devreme, înghițit pentru totdeauna de junglă. Când va crește, Sar va merge în pelerinaj la Angkor Wat, pentru a contempla această splendoare trecută și a medita asupra cauzelor dispariției ei, nutrind ambiția de a fi cel care va readuce într-o zi puterea și mândria pierdută a poporului său, purificându-l de orice urmă de corupție... Năzuințele lui Pol Pot izvorăsc din falsa măreție a vieții de la palat, unde are acces și unde poate observa o dinastie aflată în declin, care îi inspiră un sentiment confuz, un amestec de fascinație viscerală și de dispreț.

Ajuns la vârsta de aproape zece ani, Sar înțelege repede cum civilizația ancestrală a fost distrusă de invadatori... De altfel, la școala Miche, cotropitorii de ieri – vietnamezii – îl învață istoria noilor stăpâni ai țării: Sar este pasionat de Revoluția Franceză și, mai ales, fascinat de Teroare. *Capetele trădătorilor și ale celor care nutresc idei subversive trebuie să cadă... pentru ca apoi să se nască o națiune glorioasă și unită.* Libertate, egalitate, fraternitate. Aceasta spune tot! Mintea lui Sar se lovește de un obstacol, care îi trezește interesul. Poate că în acest moment se naște chiar dorința de a îndeplini o „misiune".

Elev mediocru, dar exemplar, în uniformă – pantaloni negri și cămașă albă –, Sar este, în plus, un coleg simpatic, al cărui caracter ascuns este trecut cu vederea, iar atitudinea politicoasă

și trăsăturile sale de spirit îi impresionează pe ceilalți. Atunci când crește, farmecul său sporește; acest băiat drăguț, cu o figură amabilă, se dovedește a fi un bun orator – calitate apreciată de khmeri, popor cu o tradiție orală. În schimb, în ceea ce privește studiile, totul este pierdut: în 1941 este respins la examenul de absolvire a școlii primare. Ratează din nou, în 1942, însă reușește, la limită, să-și obțină diploma în 1943, la vârsta de 18 ani. Discrepanța dintre statutul său de elev și fizicul de adolescent nu trece neobservată...

Începând cu vârsta de 13-14 ani, Sar este apreciat îndeosebi atunci când merge în cartierul femeilor, sub pretextul că își vizitează membrii familiei. Haremul regelui Monivong îl primește întotdeauna foarte călduros! Tinerele femei fac parte din decor; prezența lor este un semn exterior al suveranității, însă rolul lor rămâne, de cele mai multe ori, inexistent... În 1938, Monivong are 60 de ani, douăzeci și patru de copii, șaisprezece soții și aproape tot atâtea concubine. În ciuda entuziasmului său afișat, regele dă semne de oboseală și nu mai are puterea de a-și mulțumi tot haremul. În această situație, femeile se simt neglijate, iar libidoul lor reclamă un înlocuitor! Puținele prezențe masculine autorizate în anturajul lor le trezesc, în mod inevitabil, poftele. Eunucii sunt periodic puși la contribuție, la fel ca și fiii unora dintre ele; incesturile sunt destul de frecvente.Tinerii precum Sar, considerați încă niște „copii" de către eticheta de la palat, devin o pradă aleasă. Așa se face că viitorul Pol Pot este inițiat în viața sexuală de mâinile pricepute și ademenitoare ale celor mai frumoase prințese khmere, într-un decor cu scânteieri de aur și foșnet de mătase, animat de răsuflări grăbite... Actul sexual nu este niciodată consumat complet, căci soțiile lui Monivong nu sunt atât de pătimașe încât să încalce o interdicție care le-ar putea costa onoarea,

dacă nu chiar viața. În schimb, sunt acceptate jocurile sexuale și masturbarea. Sar se bucură din plin de această juisare fără oprelişti, care se potrivește de minune cu firea lui impasibilă. Fără angajamente, fără afecțiune, fără pasiune. *Perfecțiunea!* Își sporește deci vizitele, până când porțile acestui paradis verde al iubirii „infantile" i se închid pentru totdeauna. În anul în care Angkar („organizația revoluționară" a khmerilor roșii) a ajuns la putere, la ordinele lui Sar, o mare parte din personalul de la curte a fost lichidat – inclusiv grațioasele dansatoare ale Baletului regal care îl mângâiaseră cu atâta pasiune. La bătrânețe, Pol Pot își va rememora acest moment cu o imensă satisfacție și fără nicio urmă de compasiune.

Conducătorii khmerilor roşii în pantaloni scurţi

În septembrie 1943, Sar este admis la școala gimnazială franceză Preah Sihanuk din Kompong Cham, situată la aproape o sută de kilometri de Phnom Penh. Acest orășel de pe malul râului Mekong a devenit prosper datorită comerțului cu cauciuc și cu lemn prețios. Treizeci de ani mai târziu, Pol Pot se va întoarce în Kompong Cham pentru a-și stabili cartierul general. Aici își va urzi politica totalitară alături de acolitul său, „teoreticianul" khmerilor roșii, Khieu Samphan (cu a cărui soră, Ponnary, se va căsători), care îi va fi devotat trup și suflet.

Sar și Samphan, atunci în vârstă de 28 și, respectiv, 13 ani, se întâlnesc în 1944 pe băncile școlii Sihanuk; tot aici fac cunoștință cu Hu Nim, 12 ani, viitor ministru al Informațiilor și al Propagandei Angkar... care mai târziu va fi acuzat de opinii divergente, torturat, apoi executat în 1977 la ordinul fostului său prieten, Pol Pot. Însă cu treizeci de ani mai

devreme, pe când studiază la școala din Kompong Cham, cei trei băieți nu aspiră încă la o carieră politică. Sar se mândrește să cânte la vioară, instrument pe care nu-l stăpânește deloc! Colegii lui îl preferă pe terenul de fotbal, sport pentru care manifestă a oarecare înclinație, la fel ca și pentru baschet. În ciuda talentului său evident de orator și manipulator, este un actor execrabil în trupa de teatru a elevilor școlii: sfârșește prin a se ocupa de partea logistică și este însărcinat cu tragerea cortinei. Cât despre studiile sale, acestea continuă să fie extrem de mediocre. Sar devine interesat de poezie, însă pasiunea lui se îndreaptă către istoria contemporană. Mai ales cea care se derulează chiar sub ochii săi: a cunoscut Indochina sub guvernul Vichy, apoi numirea regelui Sihanuk ca succesor al lui Monivong, desemnat de amiralul Jean Decoux în aprilie 1941. În martie 1945, asistă la prăbușirea mitului puterii colonizatoare: administrația colonială franceză este zdrobită de japonezi; ofițerii francezi sunt prinși și decapitați cu sabia, civilii europeni și vietnamezi sunt masacrați, mii de expatriați sunt deportați în lagăre sau declarați dispăruți. Sub presiunea Japoniei, regele Sihanuk revendică independența Cambodgiei, însă tergiversează, pentru a evita colaborarea cu Japonia, până când Hirohito capitulează, iar conflictul din Asia ia sfârșit.

Aceste evenimente nu rămân fără consecințe asupra lui Sar și a prietenilor lui, ca de altfel asupra majorității cambodgienilor, a căror atenție se îndreaptă de acum către lupta deschisă contra colonialismului și către apărarea granițelor țării – reaprinzând astfel ura ancestrală împotriva poporului vietnamez. Două teme care vor constitui soclul ideologic al PCK.

În toamna lui 1947, Sar intră în clasa a IX-a la liceul Sisowath – nu datorită meritelor sale, ci pentru că războiul din Indochina, care avusese loc cu un an înainte, provocase o

penurie de elevi. Aici reînnoadă relațiile cu Lon Non, fratele mai mic al lui Lon Nol, pe care îl cunoștea din gimnaziu. Studiază împreună și își petrec cea mai mare parte a timpului liber în casa unuia sau a celuilalt.

Cei doi tineri, pe vremea aceea foarte apropiați, nici nu bănuiesc că evenimentele care vor urma îi vor transforma în dușmani de moarte. Ura lui Pol Pot va fi și mai feroce atunci când va fi îndreptată împotriva celor care l-au iubit. Între 1970 și 1975, Lon Non va deveni șeful poliției cambodgiene a Republicii Khmere. În aprilie 1975, el va încerca în zadar să poarte negocieri cu comandanții khmerilor roșii, Khieu Samphan și Pol Pot, hidra nemiloasă cu două capete. Lon Non va fi prima persoană oficială executată de Kampuchia democrată.

Fratele său mai mare, Lon Nol, va fi în anii 1960 liderul dreptei cambodgiene, de mai multe ori ministru al Apărării și prim-ministru în octombrie 1966. El îl va destitui pe prințul Sihanuk în martie 1970 și va conduce Republica Khmeră, apoi va fugi din Phnom Penh, luat cu asalt de khmerii roșii, la 17 aprilie 1975.

În 1947, actorii unei istorii sângeroase intră deja în scenă și interacționează fără să-și imagineze vreun moment că într-o zi vor trebui să se înfrunte.

De la Saloth Sar la Pol Pot

În vara lui 1948, Sar își ratează lamentabil examenele și îi este imposibil să-și continue studiile la liceu. Frustrarea lui este dublată de o mânie rece, interiorizată, așa cum îi este obiceiul. Nu a fost niciodată complexat de statutul său de netrebnic. Ceea ce îl frământă, de fapt, este imposibilitatea

de a-și continua studiile *până la capăt*. Aceasta este, însă, o grijă trecătoare, căci se poate și mai rău: Școala Tehnică din Russey Keo, unul dintre districtele de la marginea orașului Phnom Penh. Temându-se de un alt eșec – care ar fi de această dată ireparabil, fiindcă l-ar obliga să se întoarcă la orezăria din satul natal –, se înscrie la secțiunea tâmplărie, cunoscută drept specializarea cea mai ușoară din școală. Asigurându-se că are note acceptabile cu un minimum de efort, se prezintă din nou la examenul de absolvire a studiilor (nu generale, ci tehnice, de această dată), pe care, în sfârșit, îl trece. Școala Tehnică, instituție cu o reputație execrabilă, unde sunt trimiși plozii nătărăi ai familiilor înstărite devine colacul de salvare al lui Sar și se pregătește să joace un rol, pe cât de important, pe atât de neprevăzut, în viitorul Cambodgiei.

Din 1947, cinci elevi primesc o bursă pentru a-și continua studiile în Franța, garanție a unui viitor promițător la întoarcerea în țară, oricare ar fi fost tipul de diplomă obținut. Elevii Școlii Tehnice sunt, literalmente, la cuțite pentru a face parte dintre fericiții aleși. Intrigi, scandaluri, înșelătorii, totul este permis! În taina dormitoarelor austere, șantajul și violența îi păstrează în luptă doar pe cei mai puternici, pe cei mai vicleni ori pe cei mai bogați. Sar nu este unul dintre cei avuți, dar are relații la curtea regală, prin intermediul familiei sale. Nu se știe nimic despre manevrele și stratagemele la care recurge pentru a fi ales, dar reușește fără prea mult efort – sigur că este un om excepțional și că merită în mod firesc toate favorurile. Știe însă de mult timp cum să-și ascundă orgoliul: „Nu îmi place să vorbesc despre mine. Sunt, mai degrabă, un om modest", va afirma în 1997 fostul lider khmer în fața camerelor jurnaliștilor.

Prin urmare, în iunie 1949, Saloth Sar, afișând un zâmbet nedeslușit, primește bursa de studii chiar din mâinile regelui Sihanuk. Începând cu luna octombrie, își continuă studiile la

Școala Franceză de Radioelectricitate, în al V-lea arondisment al Parisului, însă, în anul 1953, va fi exmatriculat pentru eșecuri repetate la examene. Cu toate acestea, sejurul său se dovedește foarte productiv... În Franța, își desăvârșește educația politică, mai întâi în cadrul Asociației Studenților Khmeri, mișcare de stânga relativ moderată, apoi în sânul Uniunii Studenților Khmeri, mai radicală. Dezbaterile politice și anticolonialiste au loc în Casa Indochina. Saloth Sar îmbrățișează cauza comunistă alături de viitorii lideri khmeri, printre care fidelul său tovarăș, Kieu Samphan, dar și Ieng Sary, o mai veche cunoștință a sa, cel care a înființat, în 1946, una dintre primele grupări studențești khmere care militau pentru independență, „Eliberarea Cambodgiei de sub colonialismul francez". Toți trei vor crea, în 1951, o asociație secretă: Cercul studiilor marxiste. Charismatic și îndrăzneț, Saloth Sar preia conducerea. Sub influența sa, studenții khmeri sunt gata să ducă până la extrem credința lor revoluționară. Vor fi puși la încercare imediat ce se vor întoarce în Cambodgia... Pentru Saloth Sar, vremea inocenței a trecut. Ascuns în tenebrele unui viitor apropiat, Pol Pot stă la pândă.

IDI AMIN DADA

Districtul Koboko[1], între 1923 și 1928. Idi Awo-Ongo Angoo este un bebeluș rotofei, pe care Assa Aatte îl aduce pe lume în chinuri, într-o familie cu trei frați și patru surori. Tatăl lui face parte din etnia Kakwa, iar tânăra mamă din Lugbara, două comunități aflate de o parte și de alta a frontierei cu Sudanul.

Assa, fiica unui șef de trib din Congo, nu are mai mult de 20 de ani. Această femeie înaltă și frumoasă, temută și respectată este tămăduitoarea familiei regale din Buganda, cel mai mare regat tradițional din Uganda, care a dat numele său întregii țări. Soțul ei, soldatul Andreas Nyabire, s-a convertit la islam în 1910 și a luat numele de Idi Amin. Tot așa își va numi și ultimul nou-născut. Este un om aspru, războinic de profesie, care a luptat mai mulți ani în Sudan înainte de a deveni, în 1921, mercenar în poliția ugandeză.

Andreas Nyabire și Assa Aatte sunt numiți „nubieni", adică originari dintr-o regiune situată între Nil și Marea Roșie. Nubienii au ajuns în Uganda după ce au fost înrolați ca mercenari în diversele armate coloniale care și-au disputat

[1] Regiune din fosta provincie a Nilului occidental. (*n.a.*)

această parte a Africii. Au o reputație execrabilă de ucigași nemiloși și sunt cunoscuți în toată țara pentru sadismul lor, pentru priceperea lor în otrăvuri și pentru refuzul de a se integra în celelalte comunități. Idi Amin Dada își începe deci viața purtând deja povara acestei eredități... pe care și-o va asuma pe deplin odată instalat la putere, favorizându-și mereu propria comunitate și folosind în slujba sa grupările nubiene ca spioni în țările frontaliere, mai ales în Kenia.

Deseori, soldații improvizați sunt soți detestabili, iar Andreas Nyabire nu face excepție de la această regulă. Își părăsește soția și copiii la puțin timp după nașterea lui Idi, pretextând că bebelușul nu este al lui, ci al lui Kabaka (rege), Daudi Chwa. Are întrucâtva dreptate. Asemănarea cu monarhul se dovedește a fi uluitoare: frunte lată, ochi cu pleoape grele, gură mare, bărbie pătrată. Kabaka este considerat drept incarnarea terestră a unei zeități regale, de care supușii nu se pot apropia decât în genunchi... și căreia nicio femeie nu îi poate rezista. Daudi Chwa, ca și presupusul său fiu, Idi Amin Dada, manifestă o atracție deosebită pentru uniformă și are un apetit sexual nemăsurat. În afară de cele șaptesprezece soții, mame a treizeci și șase de copii, are numeroase amante. Assa Aatte este, fără îndoială, una dintre cele mai influente, datorită cunoștințelor ei ezoterice care, în plus, îi permit să-și păstreze o oarecare independență: nici măcar familia regală nu ar risca să supere o vrăjitoare despre care se spune că are puteri extraordinare!

Vrăjitorie și măcelăriri

În această regiune din nord, mai mult decât în restul țării, magia a fost dintotdeauna una dintre componentele puterii. În vârful colinelor aride, oamenii ridică tumuluși, pentru a aduce ploaia. Pentru a-și înteți agresivitatea, înainte de luptă, războinicii beau *waragi* (țuică de banane) și o infuzie halucinogenă extrasă din floarea *kamiojo* – un suc numit „apă de yakam" sau „apa lui Allah", despre care cred că are puterea de a-i feri de gloanțele inamicilor. Assa Aatte, fiica mistică a Nilului, prepară, în general, droguri pe bază de plante, dar uneori își procură ingrediente dintre cele mai terifiante, necesare fabricării poțiunilor care să aducă bogăția sau invulnerabilitatea celor mai înstăriți clienți ai săi: fetuși sau copii sunt sacrificați pentru sângele lor, ca și pentru anumite părți ale corpului. Assa face apel la traficanții specializați în acest gen de „marfă" sinistră. Înainte chiar de a ști să meargă, bebelușul Idi asistă la magia diabolică a mamei lui: observă ritualurile sângeroase, aude gemete de agonie neștiind dacă provin de la animale sau de la oameni, își vede mama dezmembrând cadavre cu lovituri de *panga* (cuțit de bucătărie asemănător cu o macetă) și punând la uscat, sub acoperișul casei, organele genitale ciopârțite. Mai târziu, când va ajunge ofițer de comando pentru britanici, „specialitatea" lui vor fi interogatoriile în timpul cărora va folosi aceeași ustensilă, pentru a tăia penisul prizonierilor săi... Tiranul Amin Dada se va declara musulman, dar adevărata sa religie a celebrat întotdeauna cultul zeilor naturii, așa cum Assa Aatte i-a transmis prin practicile ei atroce. Nutrind aceste convingeri, el va recurge la magie pentru a-și impune autoritatea asupra poporului ori pentru a-i prinde pe eventualii conspiratori.

Ajuns președinte, îl va avea în anturajul său pe un anumit John Obiri Yeboah, pastor penticostal considerat de către jurnalistul german Eric Wiedemann drept „unul dintre cei mai mari magi ai continentului", consultat de numeroși lideri africani, precum Sékou Touré în Guineea și William Tubman în Liberia. Acest personaj misterios va fi, timp de mai multe luni, eminența cenușie a regimului lui Amin. În vara lui 1974, Amin, mereu în căutare de noi protecții oculte, va angaja alți trei „consilieri" – vrăjitori care îl vor preveni asupra riscului de a fi trădat de către cei apropiați; tot ei îi vor oferi fâșii de carne smulse de pe propriul abdomen, alături de câteva picături de sânge, la finalul unui ceremonial de exorcizare... pentru care primesc o recompensă substanțială. Această atmosferă de magie neagră și carnagiu, în care Amin Dada trăiește de la cea mai fragedă vârstă, l-a transformat treptat din copilul vrăjitoarei într-un dictator psihopat.

Moștenirea sângelui

Henry Kyemba, care a fost funcționar timp de șapte ani în regimul președintelui Amin Dada, ocupând postul de Secretar General al Guvernului, de ministru al Culturii, apoi al Sănătății, i-a văzut pe mulți dintre colegii și prietenii lui dispărând în închisorile din Kampala și, mai ales, pe propriul frate. În memoriile sale[2], el crede că „pentru a înțelege regimul de teroare al lui Amin, este necesar să îți dai seama că acesta nu este un tiran ca oricare altul. Nu se mulțumește doar să-i asasineze pe cei pe care îi consideră dușmani [...].

[2] *State of blood*, Ace Books, 1977. (*n.a.*)

Chiar și după moartea lor, el îi tratează în mod barbar [...]. Le lipsesc deseori ficatul, nasul, buzele, organele genitale sau ochii. Mercenarii lui Amin urmează instrucțiunile acestuia, iar mutilările sunt efectuate după un procedeu bine stabilit [...]. Rapoartele medicale referitoare la moartea ministrului Muncii, Shabani Nkutu, în ianuarie 1973, și a ministrului Afacerilor Externe, Ondoga, în martie 1974, au specificat că trupurile au fost deschise, iar organele interne extirpate." Cu toate acestea, atrictățile comise de Amin Dada au existat deja, în alte vremuri și la o scară mai redusă... De fapt, el nu face decât să reproducă ceea ce a învățat în timpul copilăriei. În Uganda, mutilarea cadavrelor este un act tradițional executat de războinici pentru a-și desăvârși victoria ; astfel, castrarea celor învinși figurează în povestirile despre războaiele dintre regatele Africii Occidentale din secolele al XIV-lea și al XV-lea. Acestei dimensiuni ritualice i se adaugă, evident, intenția de a distruge până și amintirea rivalilor, prin ciopârțirea trupurilor lor. Iar „mesajul" transmis restului populației lasă să se înțeleagă că moartea nu este cel mai rău lucru care li se poate întâmpla... Antropofagia ritualică este folosită pentru a-și însuși forța celuilalt[3] și pentru a inspira dușmanilor[4] groază, un obicei de la care copilul devenit dictator nu se va abate, mai ales fiindcă va păstra mereu, de rezervă, în congelatoare, capetele unor presupuși contestatori... În lagărele de detenție, pe care le va institui începând din 1971, gardienii îi vor înfometa pe prizonieri, apoi îi vor constrânge să se ucidă între ei, înainte de a pregăti și mânca rămășițele victimelor. Amin Dada va

[3] Martin Monestier, *Cannibales. Histoire et bizarreries de l'anthropophagie. Hier et aujourd'hui*, Paris, Le Cherche Midi, 2000. (*n.a.*)

[4] Hervé Savon, *Du cannibalisme au génocide*, Paris, Hachette, 1972. (*n.a.*)

pune, astfel, în aplicare, în modul său pervers, învățătura primită de la mamă. Cu un an mai devreme, în 1970, Assa Aatte îl părăsise, pentru a se alătura creatorului ei: Adroa, zeul comunității Lugbara, care încarnează, în același timp, Binele și Răul. Amin a ascultat adesea de la mama lui legenda zeilor Adroanzi, copiii lui Adroa, divinități ale râurilor și copacilor. Se credea că aceștia îi însoțesc pe drumeți în timpul nopții, pentru a-i proteja de animale și de tâlhari, însă cel care se întorcea pentru a încerca să-i vadă era pierdut! Zeii Androanzi îi omorau pe loc, apoi îi devorau hohotind de râs.

Președintele Amin Dada, supranumit „căpcăunul din Kampala", nu va proceda altfel cu propriul popor.

Regele junglei

Aceste povești despre divinități ambivalente și ucigașe s-au întipărit în mintea copilului, sfârșind prin a se statornici în realitatea și în viața sa cotidiană. Atunci când mama lui este ocupată cu prepararea licorilor și a poțiunilor, lăsându-l singur, micuțul Idi descoperă legea junglei. Este un excelent înotător, adoră să vâneze și, mai ales, să pescuiască, iar când privește undele calme ale râului și animalele venite să se adape, sufletul lui cunoaște, în sfârșit, o clipă de liniște. Manifestă o admirație nemărginită față de elefanți. În documentarul *Generalul Idi Amin Dada, autoportret*, realizat în anul 1974 de Barbet Schroeder, el va declara că aceste animale reprezintă „un simbol al libertății, giganți care se îndreaptă încotro vor, fără să fie tulburați, sunt cei mai puternici". Devenit generalul Amin cu statură de uriaș, el se identifică cu aceste pahiderme și afirmă că se poate înțelege cu crocodilii... De altfel, se

autointitulează, în mod foarte serios, „stăpân al tuturor animalelor de pe pământ și al peștilor din mare". Fantasmele puterii care i-au însoțit copilăria nu l-au părăsit niciodată! Generalul Amin Dada va inspira adesea această impresie de infantilitate celor care nu îl cunosc și care nu observă imediat, sub caricatură, profilul unui monstru.

La vârsta de 10 ani, Idi Amin păzește caprele. Corpul său pare prea mare pentru vârsta lui. Cei din anturajul său îl bruftuluiesc și îl batjocoresc; femeile îl privesc cu uimire. Ceilalți copii fug de el ca de ciumă și îi recunosc adevărata fire: Idi este un viclean care își ascunde cruzimea sub o înfățișare binevoitoare. Nu ratează nicodată ocazia de a se răzbuna pentru cele mai mici neplăceri. De când i-a plecat tatăl, s-a obișnuit să-i vadă pe amanții mamei, care se perindă în brațele ei, în promiscuitatea maladivă generată de condițiile lor de viață. Neavând un domiciliu stabil, mama și fiul ei locuiesc la diverși membri ai familiei. Se instalează mai întâi în apropiere de Semuto, la cincizeci și cinci de kilometri de Kampala; în împrejurimile orașului Lugazi, nubienii lucrează pe câmpurile de trestie de zahăr care aparțin uneia dintre cele două familii indiene cele mai bogate din țară, Mehta. Munca este grea și precară, iar Idi o percepe ca pe o servitute insuportabilă: patruzeci de ani mai târziu, la 4 august 1972, președintele Amin va declara un „război economic" și va ordona expulzarea în termen de trei luni și confiscarea bunurilor a optzeci de mii de asiatici care trăiau în Uganda, dintre care o mare parte erau indieni sau pakistanezi, ale căror activități asigurau economia națională. Plecarea lor precipitată va duce la ruinarea țării – contestată categoric de Amin Dada. Pretinde că la originea acestei decizii a fost un vis. Și dacă a visat, atunci este adevărat! De când avea zece ani, fiul vrăjitoarei nubiene este convins că

a moștenit presupusul ei dar al prezicerii. O putere care ține de exorcism și, totodată, de profeție: datorită superstiției, băiatul preia controlul asupra existenței sale violente și haotice. Însă aceasta nu va mai avea nicio conotație simbolică atunci când Amin își va instaura dictatura. În martie 1973, el va declara pentru *Los Angeles Times*: „Visez doar atunci când este necesar." Prima sa necesitate constă în a se convinge că este o ființă excepțională, binecuvântată de zei: „Am visat că urma să fiu numit comandant-șef. Și visul s-a împlinit! Apoi, am visat că urma să devin președinte, unul foarte popular. Și aceasta s-a împlinit!" Apoi, simte nevoia să-și domine moartea: „Mi-am visat moartea. Știu când, unde și cum va avea loc. Dar acesta este un secret! Și de atunci, mai știu că toate tentativele de a fi asasinat sunt zadarnice!" Și chiar așa vor fi – mai puțin datorită protecției divine și mai mult celei militare...

În așteptarea acestei invincibilități, visurile adolescentului Amin îi oferă viziunea unui viitor glorios, care îl ajută să-și reinventeze o existență ai cărei cei dintâi ani țin mai degrabă de coșmar.

În 1941, Assa și Amin se instalează la un unchi matern, la Bombo, mai aproape de capitală, un oraș militarizat de coloniștii britanici, înainte de a se adăposti în cartierele generale ale Ministerului Apărării din Uganda. Idi, victima unei discriminări etnice, potrivnice nubienilor, nu va merge la școală decât câteva luni. Are între 13 și 16 ani, trupul robust și mâinile ca niște lopeți. Împreună cu alți tineri considerați drept indezirabili, merge uneori până la Kampala pentru a se încăiera cu studenții, plin de ură împotriva acestor privilegiați care, cu siguranță, își imaginează că îi sunt superiori. Îi așteaptă la ieșirea de la Makerere, o școală tehnică ce va deveni în 1963 o școală generală, apoi, în 1970, universitatea independentă din

Uganda. Pentru adolescentul arțăgos, această instituție este un teritoriu insuportabil, căci îi este interzis, ea reprezintă simbolul nedreptății care îl lovește și al frustrărilor care îl macină. Trecerea timpului nu va estompa amintirea acestei excluderi. Generalul Amin nu va înceta niciodată să-i disprețuiască și să-i hărțuiască pe intelectualii din țara sa. Va ordona să fie sfârtecați și aruncați „prietenilor" lui, crocodilii, un număr mare de profesori și de absolvenți ai Universității Makerere, pe care a detestat-o atât de mult. Acești bieți oameni vor fi legați și uneori aruncați de vii în Nil, aproape de cascada Karuma, nu departe de parcul național Kabalega. Masacrul va lua o asemenea amploare încât pescarii de pe lacul Victoria vor reclama otrăvirea peștilor din cauza apelor pline de cadavre aflate în descompunere. În octombrie 1972, Amin Dada îl va asasina pe Franz Kalimuzo, vice-cancelarul universității. Trei ani mai târziu, împodobit cu toga și colanul de cancelar, el se va proclama *doctor honoris causa* al Departamentului de Științe Politice și va înmâna el însuși diplomele studenților, pe cât de consternați, pe atât de înfricoșați... Dar la momentul acela, nimeni nu îndrăznea să-i râdă în nas cumplitului general Amin, care abia dacă știa să descifreze literele și își dicta toate ordinele.

Masacre și povești

Către sfârșitul adolescenței, Amin pleacă să se stabilească, împreună cu mama sa, la Buikwe, la nord de Lacul Victoria. Assa Aatte, în plus față de talentele ei ezoterice, le face farmece soldaților. Este una dintre acele femei care se deplasează odată cu schimbarea taberei militare și îi ajută pe soldați să-și cheltuiască solda cu folos, nădăjduind că într-o zi va pune

mâna pe vreun ofițer binevoitor. Dar, în preajma vârstei de patruzeci de ani, jocul seducției devine mai anevoios și mai puțin eficace. Negăsind de exploatat decât plevușcă, ea hotărăște să pornească din nou la drum, pentru a ajunge la Jinja, orașul-garnizoană al celui de-al 4-lea regiment britanic al „King's African Rifles". După câteva săptămâni, reușește să se instaleze în baracamentul unui oarecare caporal, Yafesi Yasin, cu puțin mai în vârstă decât Idi Amin. Ciudatul trio este ținta ironiilor celorlalți soldați, care o consideră pe Assa Aatte drept o bătrână libidinoasă și nebună, iar pe fiul ei – un nătâng pervers. După câteva luni, caporalului i se face lehamite și îi dă afară pe amândoi, ordonându-le să nu se mai apropie niciodată de garnizoană. Idi și Assa sunt nevoiți să se întoarcă la Buikwe, nu fără ca vrăjitoarea să fi proferat blesteme grele împotriva fostului amant... După două zile, acesta este victima unei dureri misterioase și fulgerătoare: sergentul nici nu mai are timp să cheme doctorul, că deja caporalul cade lat! Din acest moment, nimeni nu-și mai bate joc nici de Assa Aatte, nici de Idi Amin. Puterile vrăjitoarei sunt acum confirmate, indiferent că este vorba despre magie sau, mai probabil, despre otrăvire.

Idi și mama lui nu se vor mai întoarce la locul crimei decât patru sau cinci ani mai târziu. După ce ocupă diverse posturi mărunte – va fi, printre altele, portar și vânzător ambulant de fursecuri –, Idi se alătură, în 1946, batalionului „King's African Rifles" ca ajutor de bucătar, înainte de a participa ca recrut la actele de violență din Kenya. Își va descoperi vocația masacrând cu un entuziasm neînfrânat pastori Mau-Mau, refractari la autoritatea colonizatorilor. Ofițerii englezi sunt foarte mulțumiți de el, și îl privesc chiar cu admirație: „Era un tip formidabil, de 1,90 m și 120 kg, puternic ca un taur!",

își va aminti unul dintre superiorii săi, maiorul Iain Grahame. Colonialismul îl va încuraja pe Amin să dea frâu liber, fără nicio opreliște, celor mai hidoase instincte care zac în el încă din copilărie.

De asemenea, protectorii săi britanici sprijină venirea lui la putere în timpul loviturii de stat din 25 ianuarie 1971. Atunci începe regimul smintit al lui Idi Amin Dada, a cărui îngrozitoare parodie de copilărie iese la iveală în rarele lui clipe de răgaz: atunci când nu este ocupat să-și martirizeze poporul, își proiectează pe un ecran mare desenele animate ale lui Walt Disney, de care este pasionat: *Pinocchio*, *Peter Pan*, *Frumoasa din pădurea adormită*, *Cartea Junglei*... În ajunul morții lui, la 16 august 2003, tiranul aflat în exil va afirma că nu simte „niciun fel de remușcare, ci nostalgie." Nostalgie față de ce? Mai bine ne abținem să ne imaginăm.

Cel care se autoproclamase, printre alte titluri fanteziste, rege al Scoției și cuceritor al imperiului britanic, a provocat, conform Amnesty International, aproape trei sute de mii de victime în opt ani de teroare.

STALIN

În satul Gori din Georgia, toată lumea îl cunoaște pe Visarion Djugașvili, zis „Beso", un țăran devenit cizmar. Acest georgian, cu înfățișare impunătoare, înalt, cu mustață întunecată și privire arzătoare, bine făcut și mândru, pare o partidă bună pentru fetele din împrejurimi. Înveșmântat într-un palton lung, tradițional, și pantaloni bufanți vârâți în cizmele bine lustruite, bărbatul inspiră încredere și emană virilitate... Acest fiu de iobag eliberat în 1861 muncește la un cizmar ajuns furnizorul armatei ruse, care și-a stabilit garnizoana în acea regiune. Beso trudește din greu, dar munca nu i-a plăcut niciodată; nu a avut de ales și a trecut de la ucenic la maistru, fiindcă așa a hotărât tatăl său și pentru că el trebuia să-l asculte. La 22 de ani, acest destin căruia era nevoit să i se supună îl transformă într-un tânăr posac, uneori coleric, cufundat în gânduri și nimic nu pare a-l mai putea schimba. Cu toate acestea, când o întâlnește pe Ekaterina Geladze, căreia toți îi spun „Keke", iese imediat din monotonia traiului zilnic: 17 ani, scundă și durdulie, cu părul lung și roșcat, încadrând o față fină ca de porțelan. Beso are și alte cuceriri la activ, dar Keke se dovedește mai bună decât celelalte: de altfel, mai mulți pretendenți

își așteaptă deja rândul. Keke este calmă, dar hotărâtă, foarte matură pentru vârsta ei și foarte râvnită... Ținând seama de implacabila lege a cererii și a ofertei, este sigur că nu va rămâne nemăritată pentru mult timp! Beso trimite deci degrabă la ea o peţitoare, pentru a-i transmite propunerea lui.

La 17 mai 1872, căsătoria lor este celebrată cu fastul unei ceremonii tradiționale: invitații au îmbrăcat cele mai frumoase veșminte și însoțesc, cu tot alaiul, caleașca nupțială care străbate tot satul, răsunând din toți clopoțeii. În biserica luminată de candelabre, Beso și Keke își jură dragoste și fidelitate. Un adevărat basm după moda caucaziană... Sătenii cântă în cinstea acestei frumoase perechi și petrec până în zori, lăsându-se în voia muzicii, a dansurilor înfocate și a istorisirilor deocheate spuse de povestitori.

Curând, realitatea copleșește fantasmagoria nupțială. Chiar dacă Beso și Keke nu sunt chiar cei mai săraci, condițiile lor de trai nu sunt dintre cele mai confortabile. Au un acoperiș, dar casa lor din pământ bătătorit nu adăpostește decât strictul necesar: o masă și niște scaune, un pat, un samovar, câteva vase de gătit și o lampă cu gaz. Cuibușorul lor de dragoste, oricât de simplu ar fi, naște totuși gelozii. Oamenii bârfesc, se emit îndoieli despre fidelitatea reciprocă a celor doi porumbei prea frumoși... Însă mai mult soarta decât gura satului va distruge această fericire nou născută. După mai puțin de trei luni de la căsătorie, Keke naște un băieţel numit Mihail, care, abia botezat, se stinge din motive necunoscute. În 1877, un al doilea copil decedează, bolnav de rujeolă. În timp ce Keke, sfâșiată de dureri fizice și sufletești, consultă vraci și preoți pentru a înlătura ceea ce ea consideră un blestem al căsătoriei lor, Beso își îneacă amarul în băutură. Firea lui bănuitoare se manifestă din ce în ce mai des, devine ursuz, agresiv și posac. Keke îi

iartă prima palmă, dar cutia Pandorei deja se deschisese: de atunci, bătăile se vor înteți fără încetare. Prin acest tratament, soțul își răzbună viața ratată, iar soția găsește în el o ușurare a sentimentului de vinovăție pe care îl resimte o mamă îndoliată.

În acest climat de violență și de dezamăgire, se naște Iosif Visarionovici Djugașvili, la 18 decembrie 1878 (sau, după calendarul iulian al Bisericii Ortodoxe Ruse, încă în vigoare în acea epocă, la 6 decembrie 1878). Nimeni nu îi dă nicio șansă de supraviețuire: este atât de plăpând încât i se spune Soso („cel firav") și are o anomalie la piciorul stâng, o parte dintre degete fiind palmate. Este ca o pasăre ciudată... mereu bolnav, tușește, face febră. Keke imploră din nou cerul, rugându-se să nu moară, popii își întețesc rugile, plimbându-și mâinile încărcate de inele deasupra corpului slăbit, îl stropesc cu agheasmă, mormăie rugăciuni în fumul de tămâie, îl țin cu picioarele deasupra sfintei cristelnițe, amestecând ritualuri păgâne cu liturghia bizantină.

Fiul lui Beso Nebunul?

Lunile trec și, în mod neașteptat, băiatul se luptă să trăiască. După un an, merge, apoi începe să vorbească, gângurind vesel imediat ce aude o bucată muzicală. Vioiciunea îi permite să se ascundă de îndată ce deslușește pașii împleticiți ai tatălui său și învață foarte repede să recunoască atunci când acesta este într-o stare de beție mai mult sau mai puțin avansată. Cizmarul a avut o scurtă perioadă de prosperitate; și-a construit propria afacere și a angajat mai mulți ucenici. Ei sunt cei care se ocupă de atelier atunci când alcoolismul îl împiedică să-și asume responsabilitățile profesionale. Bineînțeles, această rânduială

nu ţine mult, mai ales că Beso este deseori plătit în natură – așa cum era atunci obiceiul printre negustori –, îndeosebi cu butoaie de vin... Curând, chipeșul cizmar devine doar o umbră, cu trăsăturile înăsprite de beţia permanentă, cu hainele ponosite și neîngrijite. Gânduri nebunești îi năpădesc sufletul prăpădit, sporite de zvonurile care circulă prin cârciumile din Gori. Unul dintre acestea îi aţâţă gelozia bolnăvicioasă și sentimentul de neputinţă: Soso nu ar fi al lui! Nu se șușotește că Keke și-ar fi neglijat soţul cel jalnic, pentru a putea, în sfârșit, să aibă un copil sănătos? În privinţa tatălui biologic, circulă mai multe ipoteze, dar numele a trei bărbaţi din anturajul apropiat al lui Keke sunt menţionate fără încetare: Iacob Egnașvili, cel mai bun prieten al lui Beso la momentul căsătoriei lui, cavalerul său de onoare și „cel mai bun prieten al familiei", în opinia lui Keke; Damian Davrișevi, șeful poliţiei, la care muncește uneori Keke; Cearkviani, un preot care se va apropia de cuplu până când va deveni omniprezent și îl va însoţi deseori pe Beso în nopţile lui de beţie...

Atunci când nu doarme prin vreun grajd, beţivanul își varsă furia nebună asupra soţiei și a copilului. În cocioaba lor insalubră, devenită acum o ruină, își bate măr singurul fiu. Ca și cum aceasta nu era destul, în 1884, sărmanul Soso aproape că moare din cauza unei epidemii de variolă, în urma căreia va rămâne cu cicatrici pe faţă și pe mâini – la sfârșitul adolescenţei, tovarășii săi politici îl vor porecli Ciopura, „ciupitul de vărsat". Totuși, violenţa tatălui este cea care îl marchează cel mai mult. De mai multe ori, băiatul scapă la limită: într-o zi, Beso îl trântește la pământ și îl lovește cu picioarele atât de tare, încât copilul face pipi cu sânge timp de mai multe zile... Mama nu îi este de prea mare ajutor, iar aceasta va confirma, în memoriile sale, că și ea îl bătea destul de des. Atitudinea ei

pare totuși justificată: spre deosebire de Beso, pentru Keke bătaia ține de educație. Trebuie să-l învețe pe fiul ei ce înseamnă respectul! La bătrânețe, îi va răspunde lui Stalin, care îi reproșează că l-a bătut atât de mult în copilărie: „Aș! Nu ți-am făcut niciun rău!" Micuțul Soso nu are noroc: tatăl îl bate pentru că îl urăște; mama îl bate pentru că îl iubește!

Atunci când nu se încaieră, Keke și Beso își văd fiecare de treaba lui, separați în mod definitiv. Cizmarul scăpătat muncește din nou pe la alții pentru a-și plăti băutura; femeia lucrează ca servitoare pentru a suplini lipsa cronică de bani; face puțină croitorie, este spălătoreasă, dar uneori oferă și unele servicii mai puțin onorabile: „Când eram tânără, făceam curățenie la alții și dacă întâlneam un bărbat frumos, nu ratam ocazia." Are astfel oportunitatea de a-și rotunji veniturile precare făcând acte de binefacere. Keke nu a fost niciodată o persoană puritană, deși se arată pioasă; se roagă la Dumnezeu cu ardoare și asistă zilnic la slujba religioasă. Este o femeie instruită și inteligentă, care știe să se descurce în viață, salvând aparențele. Sunt puse pe seama ei diverse legături cu notabilități ale satului, și chiar cu aristocrații din regiune: profită de ocazii atunci când poate. Cu toate acestea, nu neglijează ceea ce a dobândit până acum. Astfel, femeia menține relații excelente cu cei trei „potențiali tați" ai lui Soso, care se poartă cu mama și copilul ca niște protectori, atunci când capul familiei, poreclit acum „Beso Nebunul", nu este prin preajmă. Îi primesc la ei acasă cu multă căldură pe Keke și pe fiul ei, copiii lor se joacă împreună.

În ciuda absențelor și temperamentului violent al lui Beso, Soso nu își detestă tatăl. Băiatul exagerează frumusețea momentelor bune și încearcă să uite de clipele urâte: iluzia aceasta nu va dura, dar îi va permite să-și formeze câteva amintiri mai puțin neplăcute decât altele. Ajuns la maturitate,

lui Soso, devenit Stalin, îi va plăcea, de exemplu, să-și aducă aminte că tatăl lui îi spunea povești despre eroi care fură de la bogați pentru a le da celor săraci; în mai multe rânduri, îl va lăuda cât de bun cizmar era... Slabă consolare! Când tatăl său cherchelit se întoarce acasă și urlă chiar înainte de a trece pragul, când își caută „bastardul nenorocit" cu cureaua în mână, copilul terorizat se aruncă plângând în brațele mamei și o roagă să-l ascundă. Acest joc pervers sfârșește, în mod inevitabil, prin găsirea copilului, preludiu la bătaia conjugală. Soso este martor la încăierările îngrozitoare dintre părinți, pe care, naiv, încearcă să le oprească; prins între cei doi, încasează lovituri atroce. Într-o seară, ia un cuțit de pe masă și îl azvârle în capul tatălui, cu un gest pe cât de derizoriu, pe atât de disperat.

Vagabond și supradotat

La 6 ani, Soso și-a pierdut inocența și mult din aparenta sa fragilitate. Lumea coruptă și haotică a adulților l-a copleșit. Caracterul său s-a înăsprit și nu mai are nicio așteptare de la părinți. Nu mai are nici măcar un domiciliu stabil. Până la sfârșitul adolescenței, Keke și fiul ei își vor schimba adresa cel puțin o dată pe an, cărându-și mobila prin poduri sărăcăcioase, în funcție de veniturile mamei. Când banii lipsesc mai mult decât de obicei, merg să locuiască la familia mamei. O dată sau de două ori, Beso îi ia acasă, dar infernul este și mai greu de suportat, cu toate certurile și scandalurile bețivului. Disperată, Keke renunță la puținul de demnitate care i-a mai rămas și acceptă să locuiască pentru câteva luni la popa Cearkviani, el însuși căsătorit și tată de familie... Tot așa, devine servitoare la Egnatșvili, nașul fiului ei: soția acestuia le tolerează prezența,

manifestând o anumită tandreţe pentru Soso şi acceptă, aparent fără nicio dificultate, intimitatea relaţiilor dintre soţul său şi Keke... *Idem* la Davrişevi... În acest timp, mama viitorului Stalin îi trimite soţului ei o parte din banii proveniţi din această prostituţie deghizată. În ciuda traiului mizerabil, micuţul Soso este înconjurat de mama sa cu o dragoste sufocantă, copilul fiind singurul punct de sprijin al lui Keke, ultima ei consolare şi, totodată, ţinta tuturor speranţelor ei.

Această grijă excesivă se dovedeşte totuşi benefică dintr-un punct de vedere: are ambiţia de a-i oferi fiului ei o educaţie. Pe bună dreptate, căci Soso pare un copil precoce; învaţă foarte uşor şi repede să scrie şi să citească în limba rusă, ajutat de fiii mai mari ai lui Cearkviani. Trebuie însă să înveţe pe ascuns, căci Beso este obsedat de ideea ca fiul lui să nu fie mai instruit decât el, favoare pe care refuză categoric să i-o facă fiului! După părerea lui, un copil trebuie să răscumpere suferinţele părinţilor şi să îndure tot atâtea; de aceea, Beso vrea să facă din el un cizmar: „Eu am îndurat lipsuri şi suferinţe toată viaţa, la fel va fi şi pentru tine!" Îl duce cu forţa în atelierul său, care duhneşte a piele tăbăcită, şi îl obligă să-şi facă ucenicia stând lângă el, cârpindu-i palme şi lovindu-l de fiecare dată când pare că nu este atent.

Dar, în 1888, Keke reuşeşte să-şi convingă prietenul, pe popa Cearkviani, să-l înscrie pe Soso la şcoala parohială, rezervată copiilor de preoţi. Afacerea se încheie cu multă discreţie şi în mare secret, căci toată lumea din sat ştie că Beso, tatăl legitim, este străin de orice îndatorire religioasă! Totuşi, argumentele lui Cearkviani – rămase până astăzi necunoscute – se dovedesc a avea efectul scontat: Soso este admis în anul al doilea, după ce a luat cu uşurinţă examenul de admitere.

Aflând această veste, Beso Nebunul explodează de furie! Cei „trei taţi" potenţiali ai lui Soso încearcă să-l calmeze, dar, în urma certurilor violente, Beso se duce drept la primarul satului, care îl obligă să părăsească definitiv Gori... De acum încolo, Soso va putea trăi mai liniştit. Exceptând momentele în care părinţii lui vor încerca de mai multe ori să se împace, fără nicio şansă de reuşită. Aceste încercări nereuşite de reconciliere trezesc în sufletul copilului de 10 ani o neîncredere din ce în ce mai mare faţă de adulţi, dar îi inspiră şi o doză mare de dispreţ faţă de slăbiciunea mamei – care, la vârsta adultă, se va transforma în misoginism. Stalin nu-şi va exprima consideraţia decât faţă de muncitoarele care trudesc din greu şi de militantele mai devotate cauzei Partidului decât bărbaţilor lor... Soso nu mai vede cu ochi buni diversele relaţii ale lui Keke. Imaginea maternă este ştirbită pentru totdeauna. Se simte cu atât mai mâhnit şi mai vinovat cu cât aventurile mamei contribuie la întreţinerea lui.

La şcoală, băiatul se face imediat remarcat. Îmbrăcat ca un prinţ, prin grija mamei, manifestă acum un temperament intrigant, charismatic şi... înfricoşător. Soso nu este un molâu! Aprig la mânie, extrem de exuberant în momentele de bucurie, firea lui reuneşte trăsături contrarii cu o suprinzătoare uşurinţă: elevul supradotat, pe care profesorii îl laudă, bagă spaima în colegii lui. Învăţând din experienţa lui familială, nu se teme de bătăi şi profită de acest avantaj pentru a se impune în faţa celorlalţi, la nevoie chiar şi prin forţa pumnului.

Soso îşi petrece cea mai mare parte a timpului liber pe străzile din Gori. Mama lui, din ce în ce mai ocupată cu croitoria, crede că fiul ei este destul de mare şi de puternic pentru a se descurca singur. Îi oferă două motive de mândrie care îi bucură sufletul: studios şi avid de lectură, Soso devine şi şef

de bandă... Încăierările sunt o adevărată tradiție în Gori: lupta de stradă naște bărbați adevărați, georgieni aprigi și viguroși! Istoricul Simon Montefiore evocă mai multe sărbători anuale în timpul cărora „membrii de sex masculin ai fiecărei familii, încă din copilărie", beau și cântă până la căderea serii. În acest moment începe „lupta de box liber – sau *krivi* – [...], un duel în masă, desfășurat după anumite reguli: prichindeii de 3 ani luptă cu egalii lor, apoi copiii mai mari, adolescenții și, la sfârșit, bărbații[1]". Se fac pariuri, iar banii trec din mână în mână pe fondul zgomotos al strigătelor de exaltare, de lovituri de pumni și de oase rupte... Acest sport sălbatic de tip „ultimate fighting" *avant la lettre*, în care toate loviturile sunt permise, ține loc de ritual inițiatic și face diferența dintre curajoși și lași. Uimindu-și încă o dată apropiații, Soso nu rămâne mai prejos. Constituția lui fragilă este compensată de o înverșunare fără margini. După ce mai crește, corpul lui rămâne slab, dar la fel de musculos ca al unei feline. Se dovedește a fi independent și imprevizibil și îi place să hoinărească pe câmpurile din jur cu praștia în buzunar. Își încearcă puterile de mic șef, comițând diverse nelegiuiri considerate de către cei din banda lui drept adevărate isprăvi: furturi, acte de vandalism, sfidări și scandaluri cu alți puști.

În această perioadă, este lovit de o trăsură, de care încercase să se agațe; nu a reușit, iar roata din spate a trăsurii i-a schilodit pentru totdeauna un braț: acest beteșug îl va împiedica mai târziu să fie trimis pe front în timpul războiului, unde ar fi riscat să moară în floarea vârstei, înainte de a-și duce la bun sfârșit ambițiile politice; în acest caz, Stalin nu ar fi ajuns

[1] Cf. Simon S. Montefiore, *Tânărul Stalin,* Londra, Weinfield & Nicholson, 2007. (*n.a.*)

niciodată la putere... Un simplu accident de trăsură a fost suficient pentru a schimba cursul Istoriei.

Vocea lui Dumnezeu, frumusețea diavolului

Soso preferă stilul dur, singurul pe care îl cunoaște: cu prietenii, el este, în egală măsură, autoritar și protector, cu condiția ca aceștia să i se supună. Tânărul șef poate distruge azi ceea ce a adorat ieri, fără ezitare, fără regret. Simțul acut al dreptății îmbracă la el o nuanță extrem de personală; Soso îi apără numai pe cei care îi sunt loiali. Fire neîndurătoare, percepe orice slăbiciune fizică sau morală ca pe un defect de neiertat – din moment ce el însuși și-a depășit cu mult curaj propriul handicap. Ceilalți elevi îl admiră, iar profesorii, chiar și cei mai severi, sunt cuceriți de charisma lui. Frumos, inteligent, cinic, tenace și extrem de sigur pe el, viitorul Stalin știe să-și arate farmecul și datorită vocii sale de înger! Micul corist este elevul preferat al profesorului de canto. La liturghie, mulțimea cade în extaz în fața vocii sale cu timbru grav și a privirii lui inspirate, aproape iluminate. Se crede că tânărul Soso a fost atins de harul divin. Keke însăși crede cu tărie că, odată ajuns preot, fiul său va avea un destin strălucitor. Aura lui mistică însuflețește mulțimea! Soso este invitat la toate ceremoniile importante din regiune: oamenii vor să-l audă cântând, să-i farmece pe deplin. Aici este destinul lui, în această beție populară... și în talentul său înnăscut de a se face adulat.

Soso are mai multe daruri, manifestând predilecție pentru arte. Este un bun actor, știind să-și transfigureze înfățișarea și să se folosească din plin de mimică pentru a exprima batjocura sau disperarea. Știe să deseneze; după ce va fi intrat în politică,

în timpul ședințelor prea lungi, va continua să schițeze pe un petic de hârtie animalele lui preferate, lupii. Scrie mult, scrisori către prieteni sau poezii, inspirându-se din natură ori din lumea animalelor sălbatice. Pasionat de lectură, merge singur în pădurile dimprejur pentru a citi în liniște. Un adevărat lux... Seninătatea fiecărei clipe este, însă, prea scurtă...

În 1890, Soso primește o nouă lovitură a sorții. Este pentru a doua oară lovit de o trăsură, de data aceasta din cauza birjarului beat criță. Este grav rănit la ambele picioare și abia scapă cu viață, dar va șchiopăta până la sfârșitul zilelor sale. Acest nou beteșug nu este totuși cel mai rău lucru care i se putea întâmpla. Pentru a primi îngrijirile necesare, este trimis la spitalul din capitala georgiană, Tiflis (astăzi, Tbilisi). Or, chiar aici locuiește acum tatăl său: Beso Nebunul îl vizitează și, imediat ce copilul poate din nou să meargă, i-l smulge cu forța lui Keke! Băiatul este închis într-o cizmărie întunecoasă, lipsită de aer, împreună cu alți muncitori, este din nou lovit și insultat de Beso care speră să-l păstreze în grija lui și să-l pună la muncă în locul său: „Acum nu o să-mi mai scapi, nenorocitule! O să te porți ca un fiu ascultător și o să îmi faci toate treburile!" Dar Keke, disperată pentru copilul ei, cere din nou ajutorul prietenilor și protectorilor săi, ca de obicei. Cei trei bărbați merg la Tiflis, însoțiți de mai mulți profesori ai școlii parohiale, pentru a-l smulge pe Soso din ghearele tatălui său. Beției i se face frică și renunță la autoritatea paternă. Misiune îndeplinită! Băiatul se întoarce cu salvatorii săi în Gori și-și reia studiile; având în vedere meritele sale și rezultatele excelente, școala salută întoarcerea sa prin acordarea unei burse.

Eros şi Thanatos

Doi ani se scurg fără alte incidente. Soso devine din ce în ce mai cultivat, mai instruit şi critic... cu toţi cei din jurul lui. Această perioadă atinge un punct culminant în anul în care împlineşte 14 ani, etapă importantă care marchează intrarea sa în adolescenţă, plasată sub o dublă influenţă: rebeliune şi testosteron! Soso se îndrăgosteşte pentru prima dată, de fiica lui Cearkviani – care ar putea fi sora lui vitregă. Poate că Soso este prea tânăr şi prea timid, poate că instinctul îl împiedică să cedeze acestei atracţii cvasiincestuoase? Cert este că primul fior de iubire al viitorului Stalin rămâne platonic. El glumeşte cu fata şi petrece ore în şir discutând cu ea, dar nu îşi concretizează dorinţa. Cu toate acestea, libidoul său în continuă creştere va fi exercitat fără complexe asupra flirturilor ulterioare, având ca rezultat o mulţime de copii naturali – ca el? – de care nu va avea niciodată grijă.

Pentru moment, această primă pasiune neîmplinită se reportează asupra problemei politice ridicate de cei doi fii de preoţi, Lado şi Vano Keţkoveli – tineri revoluţionari cu care Stalin va rămâne prieten. Ei sunt responsabili pentru educaţia lui ideologică, împrumutându-i cărţi şi oferindu-i exemplul lor de activism: Lado, cel mai mare, a participat la mai multe manifestaţii împotriva asupritorului ţarist, apoi la o grevă, înainte de a fi retrimis la seminarul din Tiflis, unde era elev. Soso este cu atât mai sensibil la angajamentul lor cu cât credinţa lui, la început foarte intensă, începe să şovăie. Contrariat în special de situaţia dificilă a celor săraci şi de nedreptatea socială, băiatul dorea până atunci să devină preot, pentru a-i consola pe cei nenorociţi. Cum clerul se bucura de o mare putere, Soso spera să poată schimba societatea din interior... Un proiect care, de

altfel, împlinea așteptările mamei sale, atât de dornică să aibă un fiu preot...

Dar, la 13 februarie 1892 are loc un eveniment care îi tulbură universul. Întreaga populație din Gori este invitată să asiste la o spânzurătoare, la țară, în afara orașului. Rușii au pregătit această execuție, ca exemplu și ca dovadă a autorității lor – care începuse să fie contestată vehement în tot imperiul. Condamnații sunt doi țărani rebeli, vinovați de mai multe furturi de vite, a căror ultimă ispravă a luat o întorsătură gravă: un polițist a fost ucis pe când încerca să-i oprească. Populația este de partea lor, considerându-i drept victime ale regimului. De altfel, mulțimea îi salută, încearcă să-i încurajeze, iar cei mai indignați îl înjură pe călău. Acesta din urmă, probabil nervos în fața unui public ostil, execută sarcina cu o cumplită stângăcie: trebuie să încerce de două ori înainte de a-l executa pe primul condamnat; cel de-al doilea se zbate câteva minute bune înainte de a muri. Din vârful copacului unde s-a cățărat pentru a vedea mai bine, Soso este puternic marcat de această oribilă scenă. Niciodată nu mai văzuse pe cineva murind. Printr-o ciudată coincidență, la numai câțiva metri se află jurnalistul Maxim Gorki, venit să relateze evenimentul – și care va deveni, la începutul anilor 1930, pana propagandei staliniste. Spiritul lui Stalin va fi izbucnit în acest moment de revoltă absolută?... Reflecția politică se întrepătrunde atunci cu incertitudinile religioase. La scurt timp după această spânzurare, își uimește tovarășii apropiați mărturisindu-le: „Nedreptatea este un flagel. Dar este inutil să încercăm să înțelegem de ce Dumnezeu permite aceste nedreptăți. Nu trebuie să ne pierdem în raționamente! Este foarte simplu: Dumnezeu nu există. Am fost mințiți. Doar oamenii sunt responsabili pentru faptele lor." Dar adolescentul revoltat este

prea inteligent pentru a-și declara în public noile convingeri. Nu a sosit încă momentul potrivit. Conștiința sa politică, din ce în ce mai puternică, necesită mai multă pregătire. Datorită excepționalei sale maturități, Soso știe că trebuie să-și continue studiile pentru a deveni un actor principal în jocul social.

La sfârșitul anului 1893, el reușește să intre, în urma unui examen, la una dintre cele mai bune instituții de învățământ din Caucaz: seminarul din Tiflis. Keke, în culmea fericirii, este și mai convinsă că fiului său i-a fost scris să îmbrace haina de preot. Soso nu o dezamăgește, dornic să învețe și să scape de trista perspectivă de a deveni cizmar, așa cum voia tatăl său. Cum taxele de școlarizare sunt prea mari pentru ca mama lui să le poată achita singură, cei „trei tați" ai lui Soso participă și ei; la rândul său, tânărul Soso obține o bursă, dar și o contribuție din partea unei aristocrate, impresionată de povestea și de determinarea lui: prințesa Baratov este de acord să-și dea obolul pentru această nobilă cauză... Astfel, educația viitorului Vojd („ghid", în limba rusă) autoproclamat va fi finanțată de un „dușman al poporului".

Rime însângerate

La 1 septembrie 1894, Soso intră la seminar. Șase sute de elevi urmează aceeași rutină: trezirea la ora 7, culcarea la orele 22, o zi lungă, punctată de slujbe religioase, rugăciuni și cursuri, cu o oră liberă la mijlocul după-amiezii. Rectorul seminarului este un călugăr rus, Ermoghen, iar supraveghetorul general – un călugăr georgian, Abashidze, temut și detestat de elevi. Departe de satul lui natal, adolescentul de șaisprezece ani descoperă o viață austeră, ritmată de rugăciuni, pedepse

corporale, studiu și carceră. Această ultimă tortură este uneori preferabilă agresiunii și sodomiei, la care elevii mari îi supun, în dormitoare, pe cei mai mici, dintre care face parte și el. Devenit adult și tiran, Stalin nu va avea decât 1,60 metri și va încerca să-și ascundă acest defect, care i-a adus atât de multă suferință, purtând taloneta la încălțăminte și vorbind de la tribună. Leon Troțki, biograf lipsit de complezență al lui Stalin, descrie o imagine sumbră a acestei instituții: „Pietatea era însoțită, ca întotdeauna, de un spirit polițienesc. Inspectorul Abashidze cerceta cu o privire ostilă și suspicioasă ocupațiile elevilor. Aceștia observau de multe ori, atunci când se întorceau în cămin, că cineva cotrobăise prin camera lor, în timp ce ei erau la masă. De altfel, chiar și călugării scotoceau frecvent printre lucrurile elevilor. Pedepsele constau în mustrări aspre, carceră, care rareori rămânea neocupată, note la purtare care distrugeau orice speranță și, în final, exmatricularea. Cei mai slabi treceau de la seminar la cimitir. Calea mântuirii este anevoioasă!"[2] Un spirit polițienesc și un sistem coercitiv bine uns care îl vor inspira pe Stalin...

Înainte însă de a ajunge la aceasta, Soso cel chibzuit reușește să se integreze în acest seminar atât de auster, cu obiceiuri brutale, purtându-se cu modestie și discreție: micul șef de bandă devine un pustnic studios, foarte rezervat și atent. Datorită străduinței lui, este considerat de profesori drept un elev model. Cu toate acestea, nu ezită să se cufunde, pe ascuns, în lectura cărților interzise, mai ales a operelor lui Tolstoi, Dostoievski, Hugo, Zola și Platon. Își reia cursurile de canto și cântă ca tenor, devenind unul dintre cei mai apreciați membri ai corului seminariștilor și evoluând chiar

[2] *Staline*, Paris, Grasset, 1948. (*n.a.*)

pe scena operei din oraș. De asemenea, se refugiază cât mai des posibil în biblioteca seminarului, din ce în ce mai nesățios. Literatura îi oferă o alinare temporară a necazurilor pe care i le provoacă părinții. Pentru a fi mai aproape de el, Keke a reușit să se angajeze ca servitoare... în școala lui! Prezența ei este cu atât mai supărătoare cu cât el trăiește deja umilința de a fi sărac, în această instituție frecventată, în cea mai mare parte, de odraslele răsfățate ale micii nobilimi și ale clerului. Este acum „fiul slujnicei"... Din fericire, această situație durează doar câteva luni, după care Keke se întoarce în Gori. Cât despre tatăl său, bețivul vine în mod regulat să bată la poarta seminarului și cere să-și recapete fiul... și mai ales să smulgă de la el câteva ruble. Pentru a-și alina viața otrăvită de părinți, Soso se refugiază în poezie. Mare admirator al lui Shakespeare și Goethe, este uimit de culegerea *Leaves of Grass* a poetului American Walt Whitman; învață pe dinafară strofele preferate – care îi trădează ardoarea revoluționară:

Courage yet! my brother or my sister!
Keep on! Liberty is to be subserv'd, whatever occurs;
That is nothing, that is quell'd by one or two failures, or any number of failures,
Or by the indifference or ingratitude of the people, or by any unfaithfulness,
Or the show of the tushes of power, soldiers, cannon, penal statutes.
Revolt! and still revolt! Revolt![3]

Devenit unul dintre tiranii pe care autorii săi preferați îi denunțau cu atâta lirism în operele lor, Stalin va manifesta totuși

[3] Fragment din „To a Foil'd European Revolutionaire". (*n.a.*)

indulgență față de poeții ale căror texte i-au mângâiat tinerețea. El folosește cenzura și nu va ezita să-i persecute pe scriitori, dar pe unii dintre aceștia îi va scuti de măsuri extreme: Pasternak și Bulgakov vor scăpa astfel de gulag. În ciuda despotismului său, Stalin apreciază tagma literară din care ar fi putut face parte... Într-adevăr, cariera sa de scriitor a început destul de bine. La sfârșitul primului său an la seminar, Soso își face curaj și bate la ușa ziarului *Iveria*, specializat în artă și cultură. Fondatorul acestuia și redactor-șef este Ilia Ceavceavadze, autor prolific, foarte renumit, și lider al mișcării naționale de eliberare a Georgiei. Omul este curios, deschis și îi trezește, pe bună dreptate, admirația lui Soso: Ilia Ceavceavadze va fi canonizat de Biserica Ortodoxă în 1987, sub numele de sfânt Ilia cel Drept. Ilia Ceavceavadze îl primește pe viitorul Stalin cu multă bunăvoință. Plăcut surprins de calitatea textelor adolescentului, el alege să publice cinci dintre acestea: „Băiatul meu, poezia ta este foarte promițătoare! Dar nu văd nicio semnătură... Sub ce nume îl vom face cunoscut pe acest tânăr scriitor?" Năucit de acest succes imediat, Soso nu se gândise la un nume! Mentorul său, văzându-i privirea arzătoare, mândră și hotărâtă, îi găsește un pseudonim – primul dintre multe altele, care vor fi mult mai puțin romantice: „Știu! Vei fi Soselo, băiatul cu privire de foc!" Ceea ce s-a și întâmplat. Cele cinci poezii publicate vor rămâne în mai multe antologii de poezie georgiană.

Totuși, această primă încercare oarecum reușită va rămâne neluată în seamă. Soso va trece de la romantism la realismul socialist, de la cântecul de privighetoare la zorii însângerați. El se identifică din ce în ce mai mult cu Koba („ursul"), un personaj imaginar georgian, supranumit astfel datorită forței... și corpolenței sale. Koba, eroul scriitorului georgian Kazbek, este șeful unei bande de munteni revoltați împotriva

autorităţilor ţariste, care îşi va sacrifica în această luptă viaţa şi soţia. Acest „super-erou" creat din plămada ţărănească îşi exaltă valorile patriotice. Aşa se va numi Soso de acum înainte, pasionat de noile concepte care încep să se răspândească în toată ţara şi care îl vor înlătura pe Nicolae al II-lea: socialism, marxism, revoluţie. „Koba", seminaristul, abandonează poezia în favoarea diatribei politice şi mâzgăleşte caiete întregi pe care le răspândeşte pentru a-şi strânge discipoli. Unul dintre preoţii însărcinaţi cu supravegherea, poreclit de Soso „Pată neagră", nu are linişte până când nu îl prinde difuzând cărţile interzise şi punând la cale revolta printre seminarişti. Tânărul Soso se împrieteneşte cu alţi studenţi la fel de subversivi ca el. O apucă pe un drum pe care mulţi alţii s-au avântat, aşa cum o va confirma Troţki: „...vedeai seminarişti [...] renunţând la sutană înainte chiar de a o fi îmbrăcat, învăţând să dispreţuiască scolastica teologică, citind romane cu teză, opere progresiste, cărţi de popularizare a teoriilor lui Darwin şi Marx. La seminarul din Tiflis, frământările revoluţionare, hrănite de mediul exterior naţional şi social, aveau deja o oarecare tradiţie. Ele se manifestaseră în trecut prin conflicte dure cu profesorii, prin revolte făţişe şi chiar prin asasinarea unui rector", ucis cu o lovitură de cuţit în grumaz... În acest context, „plăpândul" devenit „băiatul cu privire de foc" şi, în final, „Koba cel puternic" se simte atras de o nemărginită sete de putere şi de o ambiţie fără margini. Îi adună astfel în jurul lui pe toţi cei care îi dau ascultare. De altfel – încă de pe acum – cine nu este cu el, este împotriva lui: „Oricine îşi permitea să-i dea o replică sau încerca să-i explice ceva îşi atrăgea asupra sa, în mod negreşit, o ostilitate nemiloasă. Iosif ştia să persecute şi să se răzbune[4]".

[4] Troţki, *Stalin*. (*n.a.*)

De acum înainte, singurul zeu la care se închină poate fi văzut în reflecţia pe care i-o oferă, în fiecare dimineaţă, oglinda.

În 1956, în discursul său la cel de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, Nikita Hrușciov va folosi pentru prima dată expresia care definește adularea stârnită de „Vojd": *культ личности*, care înseamnă „cultul persoanei (lui Stalin)"; aceste cuvinte vor trece apoi în limbajul curent și vor descrie și alţi tirani. Fostul seminarist narcisist va da astfel la schimb fervoarea religioasă contra radicalismului politic și va inaugura, în propriul beneficiu, cultul personalităţii.

La 20 de ani, se angajează total în revoluţia care era pe cale să înceapă. În 1899, părăsește seminarul pentru a redeveni șef de bandă, precum copilul de altădată. Dar, de această dată, nu se mai joacă! Personalitatea lui fanatică și deziluzionată s-a dezvoltat sub impulsul ego-ului său rănit de timpuriu, care i-a format o mentalitate de ucigaș. Nimic nu îl poate clinti: nici jafurile care umplu vistieria Partidului Social-Democrat la care a aderat, în facţiunea bolșevică, nici extorcările, crimele, răpirile... „Koba" se travestește uneori în femeie pentru a scăpa de poliţie – o amintire a sutanei preoţești? – și își schimbă numele în Stalin, „omul de oţel"! În 1905, în Finlanda, îl va întâlni și urma pe Lenin în ascensiunea lui politică, înainte de a prelua puterea la moartea acestuia din urmă, în 1924. Sub încă un alt pseudonim, Stalin își va instala dictatura timp de douăzeci și nouă de ani: „Tătucul poporului" va provoca milioane de morţi.

GADDAFI

Tânărul Gaddafi, „din tribul Gaddafa" (aproximativ 125 000 de membri stabiliți în centrul țării) și din clanul arabo-berber Ghous, se naște la 7 iunie 1942[1] într-un cort beduin așezat în deșertul care înconjoară satul Qasr Abu Hadi din districtul Sirt. Este cel mai mic copil și singurul fiu al Aishei și al lui Mohammed Abdel Salam ben Hamed, păstori de capre și de cămile. Cu toate acestea, un zvon persistent – și o asemănare fizică izbitoare – spune că băiatul ar fi copilul nelegitim al unui anumit Albert Preziosi, aviator din satul Vezzani, din Corsica Superioară.

Acest pilot a trecut prin regiune în 1941, în coloana Leclerc. Aparatul său de zbor a fost dat dispărut în timpul unei misiuni la Tobruk. Pilotul rănit ar fi fost găsit, îngrijit și ascuns de membrii tribului Gaddafa ca să nu fie găsit de germani, așa cum va depune mărturie unul dintre foștii săi camarazi: „A trăit cu ei timp de cel puțin trei săptămâni. Așa se face că unii au început să vorbească despre o legătură cu o libiană."[2] Complet restabilit, el se va întoarce la bază, apoi, în mai multe rânduri,

[1] Alexandre Najjar, *Anatomie d'un tyran*, Arles, Actes Sud, 2011. (*n.a.*)

[2] *Ibid.* (*n.a.*)

le va povesti fraţilor de arme despre iubita sa nomadă. Se spune chiar că ar fi rămas suficient de mult timp alături de ea ca să afle că era însărcinată cu el! Nu va mai avea însă niciodată ocazia să se întoarcă în deşertul Sirt. Câteva săptămâni mai târziu, Albert Preziosi este împuşcat pe frontul rusesc, luând cu el în mormânt adevărul despre dragostea lui printre beduini, lângă afectuoasa Aisha...

Simplă convergenţă de interese sau fraternizare datorată unui secret de familie? În anii 1970, colonelul Gaddafi îi va invita pe naţionaliştii corsicani să se pregătească în taberele sale de antrenament, realimentând astfel speculaţiile legate de originile sale franceze... Cu toate acestea, nimic nu va permite vreodată dezminţirea sau susţinerea acestei ipoteze a unei filiaţii adultere.

Se poate remarca, totuşi, că la sfârşitul anului 1941, cuplul Gaddafi are deja trei fiice, dar, de câţiva ani, nu mai este capabil să procreeze, aflându-se în situaţia disperată de a nu da naştere unui moştenitor. La aproape 60 de ani, Mohammed continuă să facă toate eforturile pentru a avea acest fiu atât de dorit; el afirmă că se roagă neîncetat la un om sfânt, venerat în întreaga regiune din Tarhuna. Şi, în sfârşit, minunea se produce! Soţia lui însărcinată pentru a patra şi ultima oară, dă naştere unui băiat. Văzându-şi dorinţa îndeplinită, Mohammed decide să-i dea copilului numele celui pe care îl consideră binefăcătorul său spiritual: se va numi deci Muammar, care înseamnă „Făuritorul". Acest prenume are rezonanţa unei dorinţe absurde în acel moment în care focul războiului sfârâie fără oprire.

Copilul minune

Muammar vine pe lume în bubuiturile bombardamentelor. Părinţii lui, sfâşiaţi între bucurie şi groază, mulţumesc cerului, în timp ce privesc cum zările se aprind, pregătiţi să-şi strângă cortul şi să fugă din nou, dacă situaţia o impune. Cinci luni mai devreme, generalul britanic Auchinleck a respins trupele lui Rommel, dar acesta din urmă se întoarce şi îi împinge pe aliaţi până la coasta nordică a Libiei, asediind oraşul Gazala, situat la şaizeci de kilometri de Tobruk; la 21 iunie 1942, nemţii ocupă localitatea. În luna iulie, Rommel încearcă în zadar să străpungă liniile britanice. Contraatacurile se succed, de o parte şi de cealaltă, toată vara, apoi britanicii îşi redobândesc avantajul... Panzere[3], lansatoare de flăcări, focuri de tun şi de mitralieră devastează împrejurimile. Nomazii îşi mută tabăra în funcţie de mişcările strategice, nereuşind să evite de fiecare dată tirurile celor două armate.

De îndată ce poate să meargă şi să ţină în mână un băţ, Muammar păzeşte turma de capre şi de cămile a părinţilor săi, seamănă şi cultivă pământul – puţin orz şi grâu – în mijlocul haosului generat de al Doilea Război Mondial. Adulţii din jurul lui se dovedesc incapabili să-i alunge frica: „Naţiunile se luptau pe pământul nostru. Nu ştiam de ce. Avioane survolau deasupra ţării noastre. Se aruncau bombe; minele explodau peste tot. Nu cunoşteam motivele. Acestea sunt primele amintiri pe care le-am păstrat din copilăria mea."[4] Beduinii nu ştiu ce îi determină pe beligeranţii străini să se înfrunte pe teritoriul lor şi să-i oblige să trăiască un asemenea dezastru,

[3] Tanc german folosit în al Doilea Război Mondial. (*n.red.*)

[4] Edmond Jouve, *Dans le concert des nations*, Paris, L'Archipel, 2004. (*n.a.*)

însă precedentele sunt nenumărate. Invaziile s-au succedat începând din Antichitate: egiptenii, grecii, fenicienii, romanii, bizantinii, arabii, normanzii, spaniolii, turcii, italienii, englezii şi, în final, germanii s-au perindat, rând pe rând. De-a lungul timpului, o vie dorinţă de independenţă şi de revoltă a influenţat cultura nomazilor. Dar sistemul tribal, prin specificul său, presupune înfruntări puternice pentru teritoriu, care generează conflicte. Între povara Istoriei şi violenţa din viaţa de zi cu zi, beduinii s-au obişnuit cu un trai dur şi precar. Dumnezeu şi deşertul sunt singurele constante pe care trebuie să le iubească şi de care trebuie să se teamă – refugiu şi ameninţare, în acelaşi timp.

Tânărul Muammar este foarte pios, şi nimic nu îi place mai mult decât deşertul. Nu uită niciodată să se roage cu patimă pentru ca Atotputernicul să-i ofere un destin măreţ, chiar şi atunci când merge pe dunele de nisip alb, pentru a-şi duce turma să pască printre vegetaţia uscată şi pământul roşu şi ocru, unde cresc măslini şi palmieri. Atunci când începe să bată *ghibli*, un vânt cald şi uscat, el îşi acoperă gura şi capul, grăbindu-se să-şi adune animalele în apropierea taberei şi merge să se adăpostească, împreună cu restul clanului. Corturile din piele de capră, foarte joase, nu oferă decât un minimum de adăpost în timpul intemperiilor şi sunt aproape invizibile pe terenul stâncos, presărat cu arbuşti spinoşi. Aşteptând ca furtuna să treacă, familia se adună în jurul unui jăratic, pe care Aisha pune apă la fiert într-un ceainic de fier emailat. Khadija, fiica cea mare, macină orzul între două pietre plate pentru a pregăti *bazin*, un aluat servit în formă de semilună, cu carne sau legume. Boabele prăjite sunt, de asemenea, folosite pentru a pregăti *zumita*, înmuiată într-o supă sau într-un sos cu ulei şi servită la micul dejun. Din grâu se face *keskesu* (cuşcuş) berber, de care

copilul pofticios nu se satură niciodată! În timp ce afară urlă vântul, Muammar, înfăşurat confortabil într-o pătură mare de lână împodobită, se uită la toate aceste mâncăruri cu o privire lacomă. Femeile din familie îi păstrează cea mai bună parte, după cea a tatălui. Aisha şi cele trei fiice ale ei sunt pe deplin devotate bărbaţilor lor şi îl copleşesc cu atenţii pe Muammar, fiul pe care toţi îl văd drept un conducător al tradiţiei lor. El are întotdeauna dreptate, este cel mai frumos, cel mai deştept, cel mai drăguţ! Orice ar face, nu greşeşte niciodată. Muammar primeşte aceste atenţii pline de căldură cu detaşarea unui puşti blazat, prea răsfăţat. Plictiseala lui prevesteşte ceea ce este mai rău: dictatorul libian, care se va numi „Ghidul" şi care va face o lege din cel mai mic capriciu al său, se va înconjura nu numai de o gardă personală fastuoasă, compusă exclusiv din amantele sale, mereu gata să-i facă pe plac, ci şi de un harem de fete tinere, închise şi răpite la ordinele lui, pentru a-i servi drept sclave sexuale[5]. Imaginea teribilă pervertită de o armată de „mame protectoare", pe de o parte, şi de un harem de „surori supuse", pe de cealaltă parte, nu este departe... Cu treizeci de ani mai devreme, copilul Muammar se mulţumeşte să se lase adorat de mama şi de surorile sale. Dacă nu există suficientă carne pentru toţi, bucăţile sunt împărţite între Mohammed şi Muammar. El este micul lor prinţ adorat, masculul atotputernic, prin care familia îşi va asigura descendenţa. Aisha nu pridideşte să-şi laude odrasla, atribuindu-i cu obstinaţie toate calităţile şi toate virtuţile, mai ales – şi ţine mult la aceasta – aceea a unui viitor lider. „Vei fi cel mai puternic, fiul meu, vei fi cel mai bun şi cel mai curajos!", îi murmură ea în fiecare seară, înainte ca el să adoarmă liniştit pe rogojina întinsă pe

[5] Cf. Annick Cojean, *Les Proies*, Paris, Grasset, 2012. (*n.a.*)

nisipul roşu al cortului. El închide ochii şi lumea dispare din jurul lui. Îi redeschide, şi lumea reapare. După cum îi este voia. Copilul minune născut atunci când nimeni nu îl mai aştepta, fiul deşertului, răsfăţat de toţi, se visează un lider atotputernic, venerat de poporul său la fel de mult ca şi de mama lui: necondiţionat şi absolut.

Piratul deşertului

Această admiraţie nemăsurată a mamei se justifică printr-o istorie a familiei plină de aventuri şi glorificată după bunul plac. Stând lângă foc, tatăl îi povesteşte necontenit cum a murit bunicul său războindu-se cu invadatorii italieni, în timp ce el însuşi a fost rănit la umărul stâng în lupta împotriva aceloraşi colonizatori după Primul Război Mondial... Detaliile sângeroase abundă, realitatea este înflorită, căpătând, de-a lungul anilor, o nuanţă dramatică din ce în ce mai impresionantă. Copilul nu discerne în această ascendenţă războinică decât curajul şi aventurile, ajungând să considere masacrele şi scenele de bătălie drept elemente normale ale unei vieţi onorabile. O existenţă asemenea celei care îl aşteaptă! Megalomania lui Gaddafi mocneşte şi aşteaptă să se aprindă odată cu beţia puterii... Mohammed îşi întinde mâinile spre foc, iar tânărul Muammar, cu capul pe genunchii tatălui, adoarme urzind vise de răzbunare şi de măreţie. În ochii alor săi, el reprezintă generaţia revanşei, cel prin care viitorul naţiunii lor se va exprima cu autoritate şi cu sânge... Clanul său visează să uite ultimele secole în care a fost supus diferitelor puteri coloniale şi interferenţelor străine, pentru a-i face în sfârşit pe beduini să se bucure de pământul lor. Are doar 6 ani şi trebuie să-şi asume deja

această povară, această responsabilitate, precoce şi impusă, de şef de război. Ca o evadare, copilul se delectează cu poveşti despre piraţii care au invadat coasta libiană, începând cu secolul al XV-lea, pentru a obliga la răscumpărare şi a ucide. Piraţii turco-libieni au fost, de altfel, aliaţi ai Franţei lui Francisc I şi au jefuit Corsica aflată sub stăpânire genoveză, înainte de a fi ei înşişi învinşi de amiralii lui Ludovic al XIV-lea. Prin urmare, tâlharii mărilor au influenţat puternic peisajul politic şi şi-au pus amprenta criminală asupra istoriei ţării. Muammar este fascinat de nesupunerea lor sălbatică; piraţii libieni au fost o provocare pentru marile puteri, continuând fără ruşine, timp de secole, să le jefuiască teritoriul maritim: „Au luat ce au vrut, când şi cum le-a plăcut!" Nomadul deşertului îi admiră fără rezerve pe nomazii mărilor. Pentru a fi ca ei şi a se identifica cu cel mai înverşunat dintre ei, Muammar se înveşmântează în pânză multicoloră şi se înfăşoară în turbane şterpelite de la mama şi de la surorile lui. Agită un *janbiya* ascuţit, un pumnal cu lama scurtă şi curbată, pe care îl strecoară la centură pentru a imita un abordaj[6]. După mai mulţi ani, jocul se va transforma într-un ritual crud: tiranul Gaddafi se va împopoţona cu aceleaşi veşminte pentru a viola deopotrivă fete şi băieţi – sau pentru a-şi fermeca auditoriul politic, după cum îi va fi voia. El îşi va păstra pentru totdeauna gustul pentru ţinutele excentrice din folclorul pirateresc... Cu toate acestea, fiului deşertului şi tribului său nu le place marea, un element a cărui stranietate îi sperie. Marea Mediterană se află la numai douăzeci de kilometri de tabăra lor; dar traiul mai aproape de apă, asemenea oamenilor din oraş, ar fi însemnat supunere în faţa autorităţii şi limitarea libertăţii lor.

[6] Atac al unei nave de către o altă navă. (*n.red.*)

Orizontul nomazilor se întinde, cât vezi cu ochii, printre dune şi stepe. Dar Mohammed presimte că acesta este mult prea limitat pentru fiul său! Aisha, în entuziasmul ei de mamă desăvârşită, pare să-i dea dreptate. El nutreşte, de asemenea, mari ambiţii pentru fiul său, pe care l-a aşteptat atât de mult: cerul nu l-ar fi putut trimite pentru a se mulţumi cu o existenţă banală. „Este atât de diferit de ceilalţi!" îşi spune tatăl. Temperamentul grav şi taciturn al fiului său îl impresionează, la fel ca şi dispreţul acestuia pentru jocurile pe care ceilalţi copii de 8 ani le preferă. Băiatul dispreţuieşte inocenţa şi puerilitatea celor de vârsta lui; se ţine deoparte, chiar şi de verii săi: înţelegând, din instinct, acest cusur al personalităţii sale, ceilalţi copii nici nu îi caută compania... Păstrează distanţa, fascinaţi totuşi, căci carisma lui Muammar este evidentă. Pare întotdeauna foarte sigur pe el şi afişează un zâmbet încrezător în orice împrejurare, ca şi cum ar şti lucruri pe care ceilalţi le ignoră. Această unicitate, subliniată cu mândrie de Mohammed, va provoca entuziasmul mulţimilor care îl vor urma pe „Ghidul Revoluţiei" la începuturile sale şi va contribui la instalarea autorităţii acestui personaj grotesc, a cărui sete de putere va creşte continuu timp de patruzeci de ani... În tribul copilăriei sale, răceala emoţională a fiului lui Mohammed şi al Aishei trece drept curaj. Atunci când câinele său preferat moare, el nici nu se clinteşte. Tatăl său vede în aceasta o maturitate remarcabilă, un semn de bărbăţie precoce. El crede că Dumnezeu are planuri mari pentru progenitura sa şi că are nevoie de ajutor pentru a le aduce la îndeplinire! Când fiul lui va deveni colonelul Gaddafi, el îşi va aminti despre decizia sa cu mândrie: „Nu am vrut să aibă aceeaşi soartă ca noi. Am fost şase, şi toţi analfabeţi. El, unicul meu fiu, trebuia să studieze. Era atât de nerăbdător, încât eram sigur că va deveni cineva.

Așa că, în timpul uneia dintre călătoriile mele la Fezzan, unde mergeam deseori să vând sau să cumpăr vite, am adus cu mine un dascăl care să-l învețe Coranul... Câți ani avea atunci? Șapte-opt ani. Și ce repede învăța! Nu se dezlipea de învățătorul lui. Verii lui asistau și ei la lecții, la umbra cortului, dar cum aveau ocazia, cum o luau la fugă!"[7]

Micul păstor din Sirt se avântă cu zel în descifrarea Sfintelor Scripturi. El învață repede să citească și să scrie, dar după doi ani, are nevoie de profesori adevărați pentru a face progrese. Deși săraci, părinții sunt gata să facă orice sacrificiu pentru a-l trimite să-și continue studiile. Înainte de a împlini 10 ani, intră la școala primară din Sirt. Mohammed și Aisha nu au cu ce să-i plătească chiria unei camere. De aceea, Muammar doarme la moschee. În fiecare joi seara, după cursuri și în vacanță, își ia traista în spinare și se întoarce la părinți. Treizeci de kilometri de mers pe jos prin deșert! În mod cert, băiatul nu duce lipsă de determinare. Și iată că își fixează deja un scop: în această școală cam rudimentară, puțini elevi sunt fii de nomazi (fetele nu pot nici măcar visa să aibă parte de studii). Micul Gaddafi este încântat și stimulat de faptul că el reprezintă o excepție. Entuziasmul său este contagios. La începutul anilor 1970, locotenentul Muftah Ali, un prieten din copilărie al „Colonelului", își amintește de întâlnirea lor: „L-am cunoscut pe Gaddafi prin 1955, când frecventam amândoi școala primară din Sirt. Gaddafi era în clasa a cincea, iar eu într-a doua. Eram trei sau patru beduini la școală, considerați niște amărâți"[8]. Gaddafi este mândru de originile sale și transformă dificultatea în provocare: „Suntem egali cu oricine altcineva,

[7] Mirella Bianco, *Kadhafi, messager du désert*, Paris, Stock, 1974. (*n.a.*)

[8] *Ibid.* (*n.a.*)

spunea el, putem să învăţăm la fel de bine ca oricine altcineva!" Muftah Ali îşi aduce aminte, de asemenea, că Muammar i-a inspirat un sentiment ambiguu, din care transpare viitoarea tiranie: „Încă de când era copil avea în el ceva ciudat, un fel de autoritate înnăscută, care făcea din el, în mod natural, un lider." Această „latură obscură" a personalităţii tânărului Gaddafi îşi află explicaţia în ideologia pe cale de a se înfiripa: „Iar diferenţa dintre orăşenii din Sirt şi noi, nedreptatea care apasă asupra noastră, a beduinilor, la şcoala din Sirt a resimţit-o din plin, pentru întâia oară", confirmă fostul său coleg. Încăierări, insulte, este uşor de imaginat că micii nomazi au făcut apel la toate mijloacele pentru a se impune şi a câştiga respectul colegilor lor. „Nedreptatea" despre care vorbea Ali îl impulsionează pe viitorul lider: Gaddafi a descoperit o cauză de apărat – şi pretextul viitoarei sale dictaturi! Fiara a găsit în final un os de ros, căruia nu îi va mai da drumul...

Muammar se adaptează fără dificultate la noua sa viaţă, şi mai nomadă decât de obicei. Când găseşte un suflet bun care se îndreaptă spre aceeaşi direcţie, profită de o bucată de drum străbătută călare pe un catâr sau pe o cămilă, pentru a se întoarce acasă. Tatăl lui nu mai are nicio îndoială în privinţa viitorului său, căci notele fiului sunt foarte bune. Aşa că le spune mereu celorlalţi membri ai clanului: „El singur îşi va găsi calea cea mai bună..." Colegii îl consideră tăcut şi intrigant; dar se face apreciat atunci când oferă, de bunăvoie, ajutor celorlalţi. Reuşeşte astfel să-şi formeze un grup de fideli devotaţi, dintre care unii – precum Muftah Ali – îl vor urma în ascensiunea sa politică. La fel se va întâmpla şi la şcoala pregătitoare din Sebha (Sud-vestul Libiei), la care s-a înscris la vârsta de 15 ani. Trebuie întotdeauna să-i ceri ceva – şi să te plasezi astfel pe poziţia incomodă a celui care îi rămâne dator – pentru a obţine

o favoare... sau chiar un cuvânt de la el. Tatăl său remarcă același lucru: „Trebuia să-i pun întrebări directe ca să-l fac să vorbească."

Adolescentul se îndrăgostește definitiv de politică. Citește tot ce găsește despre generalul de Gaulle, Tito și Mao. Nasser este idolul lui. Se vede deja colonel – titlu imaginar, înainte de a se autoproclama astfel, pe care și-l va revendica până la moarte. În anul al doilea de școală, el pregătește revoluția, conducător charismatic și încrezător... În 1961, când Siria decide să rupă tratatul de unificare cu Egiptul, el organizează o demonstrație de sprijin pentru Nasser: douăzeci dintre colegii săi sunt arestați, iar el este exmatriculat. Se mută într-o altă școală, în apropiere de Tripoli, și constituie celule clandestine printre elevi. În 1963, vechile sale fantezii piratерești devin mai concrete; îi mărturisește prietenului său, Muftah Ali, pe când se aflau la Homs, lângă mare: „Această mare era odinioară arabă; vei vedea că, într-o zi, ea va redeveni arabă." Admis la Academia Militară la vârsta de 19 ani, apoi trimis în Marea Britanie în 1965, pentru a efectua un stagiu de pregătire militară de patru săptămâni la Royal School of Signals, el va crea ulterior „mișcarea ofițerilor unioniști liberi", care va da lovitura de stat de la 31 august 1969, pe care Gaddafi o justifică astfel: „Pe teritoriul Libiei erau cinci baze militare americane și tot atâtea britanice [...] [precum și] prezența permanentă a armatei italiene de colonizare. Era de datoria noastră să ne eliberăm țara de sub această ocupație"[9].

„Ghidul Revoluției", apărut din deșert și din război, va avea propriul popor și lumea întreagă la cheremul lui... timp de patruzeci și doi de ani! Poporul libian este acum în mâinile

[9] Edmond Jouve, *Dans le concert des nations*, *op. cit.* (*n.a.*)

clanului său, care controlează alte zece triburi. Încă din noiembrie 1974, fostul copil al deşertului declară: „Moartea este pedeapsa pentru oricine va forma un partid politic." Au urmat mii de spânzurări şi de mutilări ale adversarilor, reali sau presupuşi, difuzate la televiziune. Gaddafi îşi împlineşte visul din copilărie, pe cât de megaloman, pe atât de sângeros... Nimic nu îl împiedică să se declare „rege al regilor din Africa" şi să se travestească, aşa cum făcea în tinereţe, pentru a face paradă în faţa unei comunităţi internaţionale pe care resursele de petrol ale Libiei o fac dezgustător de complezentă.

Muammar urmează destinul atât de aşteptat de mama lui, Aisha... În anii 1980, Amnesty International va raporta „arestări în masă, dispariţii şi torturi sistematice". Războiul civil, care va izbucni în februarie 2011, va pune capăt dictaturii sale. Dezbrăcat de cârpele lui de pirat de circ, tiranul va fi capturat şi executat în condiţii încă neclare. O baionetă îi va fi implântată în anus. Întocmai ca piraţii otomani de altădată...

HITLER

Hitler este fascinat de albine: încă de mic, este inițiat în apicultură de tatăl său. Micuțul Adolf învață o mulțime de informații despre selecția naturală, despre perdeaua de fum care trebuie să învăluie stupul pentru a amorți albinele, despre conceptul de teritoriu și despre sacrificiul acestor insecte-soldați... Această admirabilă rigoare existențială este departe însă de a-i caracteriza propria familie. Născut la 20 aprilie 1889 în Braunau am Inn, un orășel austro-ungar, Adolf este rezultatul unei genealogii complexe și scabroase.

Vameșul priapic și ciobănița ingenuă

Tatăl său, Alois, născut nelegitim sub numele de Schicklgruber și recunoscut post-mortem ca fiu al morarului Johann Georg Hitler, la 8 iunie 1876, ar fi, de fapt, fiul natural al unchiului său, fermierul Johann Nepomuk – chiar bunicul Klarei Pölzl, viitoarea mamă a lui Hitler.

Crescut la o fermă din cătunul Spital, în Austria Inferioară, Alois a învățat să citească, să scrie și să numere la casa parohială, unde mergea din proprie inițiativă. Tatăl său prezumtiv,

Johann Georg Hitler, a murit când el avea 7 ani, iar mama sa, Maria-Anna Schicklgruber, pe când copilul abia împlinise 10 ani. Puștiul a învățat repede să nu se bazeze pe nimeni în afară de el însuși și, mai ales, să nu conteze pe familia care i-a rămas: „unchiul" Nepomuk este un bătrân grosolan, brutal și lacom. Acesta răsuflă ușurat când îl vede pe orfanul de 13 ani plecând să-și încerce norocul la Viena. O gură mai puțin de hrănit! Alois lucrează mai întâi ca ucenic cazangiu, apoi se angajează la un cizmar: o existență mizerabilă, în care salariul său constă, în principal, dintr-o supă caldă de două ori pe zi și o rogojină jerpelită pe care să doarmă. Cu răbdare, el însuși își va săvârși educația sumară, citind noaptea cărțile cumpărate din leafa lui derizorie. În 1855, Alois Hitler, 18 ani, își găsește o slujbă modestă ca funcționar public în Ministerul de Finanțe austriac; în urma promovării pe plan intern, reușește să intre în serviciul vamal în 1864, câștigă titlul de ofițer în același serviciu în 1870 și apoi pe cel de inspector în 1875. Hotărât să-și consolideze situația, în urmă cu doi ani s-a căsătorit cu o femeie cu paisprezece ani mare decât el, Anna Glassl. Nu îi leagă niciun sentiment, însă fiecare crede că a găsit o partidă bună: Anna îi admiră determinarea de arivist și faptul că arată bine, în timp ce Alois profită de abilitățile interpersonale și de zestrea soției sale. Ce păcat! În mai puțin de o lună, cuplul este deziluzionat. Alois este un afemeiat și un maniac sexual inveterat a cărui patimă o supără pe Anna, fosta fată bătrână, pe care căsătoria nu a pervertit-o câtuși de puțin... Relațiile lor se deteriorează odată cu declinul fizic al Annei, care suferă de ftizie. Alois, care dormea deja într-o cameră separată, se îndepărtează și mai mult de soția lui, aproape imobilizată la pat și nu mai doarme acasă, pentru a evita lamentările și expectorațiile cu sânge ale soției. În 1876, cu ocazia unei vizite la Nepomuk, în Spital,

rămâne uluit când o vede pe nepoata acestuia, Klara. Micuța, care păzește vacile, nu este prea dezghețată, dar fustangiul îi observă imediat talia fină, ochii mari și albaștri, gura cărnoasă și formele mlădioase ale trupului... El are 39 de ani, ea – 16, dar în acest colț de țară uitat de lume, diferențele de vârstă și de rudenie sunt mai puțin importante decât păstrarea averii – și a perversiunilor sale – la adăpost, în familie. Mai mult decât atât, el are nevoie de o bonă și îi propune adolescentei să o angajeze, mai ales că părinții acesteia tocmai îi căutau o slujbă! Așa se aranjează lucrurile, iar Klara devine și infirmiera Annei în locuința lor din Braunau. Alois nu îndrăznește încă să ia fata de sub nasul soției sale. De altfel, el și-a găsit o altă marotă la domiciliu: Fanni Matzelsberger, 19 ani, una dintre servitoare, care are avantajul de a se pricepe la bărbați. Cum camera lui se află chiar lângă cea a Klarei, aceasta află curând totul despre zbenguielile lor și își petrece timpul gândindu-se la unchiul ei cel impetuos – căci tânăra se crede sincer îndrăgostită de el; este fermecată de uniforma lui frumoasă, de autoritatea sa, de mustața lui lungă și stufoasă... Dragostea ei pentru el crește în taină, în ciuda atmosferei din ce în ce mai toxice care domnește în familia Hitler. În 1880, Anna, soția legitimă a infidelului Alois, obține fără dificultate separarea de acesta și părăsește căminul conjugal pângărit de adulter. Fanni este acum stăpâna casei și profită de statutul său de favorită pentru a o înlătura pe Klara și de a o trimite, plină de ciudă, la ferma ei...

În 1882, Fanni dă naștere unui mic Alois junior. Acesta nu va fi recunoscut de Alois senior decât în 1883, după moartea atât de așteptată a primei sale soții. La șase săptămâni după decesul Annei, *Herr* Hitler se recăsătorește cu fosta lui servitoare și îi face un al doilea copil, Angela. Dar, ca printr-o răzbunare ciudată, venită de dincolo de mormânt, Fanni devine victima

aceleiași boli ca și defuncta Anna, într-o formă și mai devastatoare, căreia îi cade pradă la 10 august 1884.

Alois Hitler, 47 de ani, este deci văduv pentru a doua oară... dar niciodată singur! La începutul lunii iulie, el a trimis-o pe Fanni la țară pentru a evita să asiste la spectacolul jalnic al agoniei ei. În așteptarea sfârșitului fatal, el s-a întors la Spital pentru a o ruga pe Klara să vină înapoi, bazându-se încă o dată pe devotamentul nepoatei sale în a se ocupa de gospodărie și de copiii mici (2 ani și 1 an). Klara, 24 de ani, la fel de cumsecade, a acceptat fără ezitare. Micuța ciobăniță tot mai visează la îmbrățișări vinovate cu falnicul ei unchi. Nu mai are mult timp de așteptat: deși Fanni a murit doar de câteva zile, Alois vine să bată la ușa Klarei. „Acum este rândul ei!" își spune bădăranul. Cuprinsă de farmec, fecioara supusă se lasă tăvălită, cu ochii ei mari, albaștri, plini de nevinovăție. Dar visurile ei romantice sunt repede distruse. Alois nu este un bărbat tandru; în schimb, se dovedește asiduu, iar pântecul Klarei începe în curând să se rotunjească. Preotul este emoționat, șefii vameșului Hitler – contrariați. Alois trebuie să-și asume responsabilitatea și să revină la buna-cuviință! Trebuie să se căsătorească cu Klara. Dar, din cauza înrudirii lor apropiate, episcopul se opune acestei căsătorii. Alois, cu încăpățânarea lui obișnuită, nu se lasă atât de ușor învins: el face apel la instanța papală din Roma și anexează la cererea sa o scrisoare de la un prieten preot, argumentând o eroare nefericită în arborele genealogic al familiei lui... La acea vreme, scandalul unei asemenea alianțe se stinge prin obținerea unei dispense și nimeni nu mai are nimic de obiectat: la ora 6 dimineața, pe 7 ianuarie 1885, Alois Hitler se căsătorește cu Klara Pölzl, în prezența bătrânului Nepomuk, venit pentru această ocazie de la Spital, deloc șocat de relațiile incestuoase ale nepoatei sale cu presupusul său fiu nelegitim –

pe care l-a declarat, de altfel, moştenitorul său. Căsătoria este tristă şi se termină rapid, pentru că Alois nu şi-a luat liber pentru acea zi; el preferă să se întoarcă la muncă, apoi să bea la cârciumă, împreună cu colegii. În acest timp, Klara îşi reia, docilă, treburile casnice. Este însărcinată în patru luni şi continuă să-i spună soţului „Unchiule", cu teamă şi respect; un obicei pe care îl va păstra până la sfârşitul zilelor sale şi care va constitui o dovadă a demenţei acestei familii... Primul ei copil, Gustav, se naşte în mai 1885; o fiică, Ida, în septembrie 1886; în vara lui 1887, un alt fiu, Otto, nu va trăi decât două sau trei zile. Acest deces este un şoc teribil pentru tânăra mamă. „O nenorocire nu vine niciodată singură!" îşi spune, speriată, nefericita, care se teme de mânia lui Dumnezeu, fiindcă a luat atât de repede locul celor două moarte în patul unchiului său... Mânia lui Dumnezeu pare, într-adevăr, să o lovească. Klara va avea de două ori inima zdrobită: la 8 decembrie 1887, apoi la 2 ianuarie 1888, Gustav şi Ida mor de difterie. Aceste decese nu îl mişcă deloc pe tată, care tinde să-şi considere progeniturile drept rezultatele scâncitoare ale nemăsuratului său apetit sexual. „Ei aş, vom face alţii! Văicărelile tale nu îi vor aduce înapoi...", îi spune el scurt, cu titlu de consolare, Klarei, care plânge la mormântul copiilor ei.

Copilul înlocuitor

Tânăra femeie, deşi afectuoasă cu copiii defunctei Fanni, resimte puternic lipsa maternităţii. Mai mult decât atât, Alois începe să o trateze mai degrabă ca pe o servitoare decât ca pe o soţie şi se afişează în compania mai multor amante, în cârciumile din Braunau. Prin urmare, Klara face uz de tot farmecul

ei ca să-și recâștige favorurile, bazându-se pe fertilitatea ei dovedită pentru a întoarce situația în avantajul său.

Dorința ei se împlinește în sâmbăta din ajunul Paștelui 1889, la orele 18.30... Plouă cu găleata, iar termometrul agățat la fereastră nu depășește 7°C. Cu toate acestea, Alois s-a dus să-și inspecteze prețioșii săi stupi, mai nerăbdător să vadă cum suportă mătcile frigul decât să o liniștească pe soția lui, care se chinuia în durerile facerii. Copiii lui Fanni, Alois junior și Angela, stau cuminți lângă soba din bucătărie, ocupați să vopsească ouăle; nu dau atenție tânguirilor sâcâitoare ale mamei lor vitrege; atunci, un strigăt de ușurare răsună în dormitorul conjugal. „*Frohe Oster*[1], Klara, este băiat!" spune moașa Franziska Pointecker, tăind cordonul ombilical. În acest sfârșit de săptămână dedicată în mod tradițional reînnoirii și speranței, tocmai s-a născut Adolf Hitler...

Epuizată, dar fericită, Klara își strânge în brațe nou-născutul. Din acel moment, ea îi va purta o dragoste copleșitoare, bolnăvicioasă, modelată de propria suferință, de frustrările sale, de lipsa acută de blândețe care îi transformase viața într-un deșert emoțional. Întorcându-se acasă, Alois amorțit de frig, trece prin bucătărie ca să-și aprindă pipa, apoi, cu o mină circumspectă, își descoperă fiul. *O greutate în plus!* Din fericire, Klara are grijă de familia ei în mod desăvârșit și este maestră în arta de a-i face pe copii să tacă în prezența tatălui lor. O sarcină mai dificilă în ceea ce îl privește pe nou-născut, pe care îl înăbușă cu mângâieri și îl îndoapă ca pe un curcan pentru a opri urletele și plânsetele inevitabile ale acestuia. Această îndopare îi va provoca micuțului colite și alte deranjamente intestinale repetate, care vor deveni cronice și vor continua să-l necăjească pe

[1] „Paște fericit!" (*n.a.*)

adultul Hitler. Încă din primele luni de viaţă, Adolf Hitler, pe care mama îl alintă cu tandreţe „Adi", simte deci, în adevăratul înţeles al cuvântului, în măruntaiele sale, efectele alienante ale unei autorităţi superioare – căreia nu va înceta, de-a lungul întregii sale existenţe, să dorească să i se substituie. „Potrivit documentelor de care dispunem", va scrie în 1985 psihanalista Alice Miller, „putem să ne facem cu uşurinţă o imagine despre atmosfera în care a crescut Hitler. Structura familiei sale ar putea fi considerată ca prototipul regimului totalitar. Singura autoritate necontestată şi, adesea, brutală este tatăl. Soţia şi copiii sunt supuşi în totalitate voinţei sale, capriciilor sale şi stării lui de spirit; ei trebuie să accepte umilinţele şi nedreptăţile fără a pune întrebări şi chiar cu recunoştinţă; supunerea este primul lor principiu de viaţă."[2] O supunere oarbă, ridicată de Alois la rangul de calitate superioară, atât în sfera privată cât şi în cea profesională. El însuşi se defineşte ca executantul ideal, care urmează întocmai ordinele superiorilor săi, făcându-şi o mândrie din faptul că niciodată nu le pune la îndoială şi nici nu le evaluează rostul. Nicio dimensiune morală, nicio reflecţie personală nu trebuie să intervină. Hitler senior le-o repetă neobosit copiilor săi, aşa cum Adolf Hitler îşi va aminti 30 de ani mai târziu: „Se întâmpla să-i spun [tatălui meu]: «Tată, crezi că...» Atunci mă întrerupea brusc: «Fiule, eu nu trebuie să cred, eu sunt un funcţionar public!»"[3] Învăţând la perfecţiune această lecţie abjectă, dictatorul nazist se va inspira din aceasta pentru a-şi organiza şi conduce sistemul ucigaş.

---

[2] Alice Miller, *C'est pour ton bien*, Paris, Aubier, 1985. (*n.a.*)

[3] Adolf Hitler, *Libres propos sur la guerre et la paix recueillis sur l'ordre de Martin Bormann*, Paris, Flammarion, 1952. (*n.a.*)

Dar, înainte să poată vorbi și să-și deranjeze tatăl cu întrebările sale, „Adi", observă locul și rolul fiecăruia în familie: stăpânul casei mereu în uniformă își extinde controlul asupra Klarei, care asigură hrana, asupra surorii lui vitrege, Angela (6 ani) și a fratelui său vitreg, Alois (7 ani), dar, de câteva luni, și asupra mătușii Johanna, sora Klarei, cocoșată, care devine servitoarea propriei familii. Legături consangvine, înnodate timp de mai multe generații, au provocat diverse deficiențe mentale sau fizice în familia viitorului Führer și vor influența în mod direct politica sa eugenistă: în decembrie 1940, el își va gaza propria verișoară schizofrenică, Aloisia Veit, în centrul de eutanasie nazistă din castelul Hartheim (Austria Superioară), alături de alte optsprezece mii cinci sute de persoane cu deficiențe mentale. Hitler va transforma în cenușă un trecut care, evident, îl bântuie...

„Adi" crește între două femei cărora tatăl său le neagă orice identitate și de care se folosește după bunul său plac. Cele două surori, Klara și Johanna, nu au nicio altă treabă decât să-i satisfacă cele mai mici capricii. Cea mai amărâtă este, indiscutabil, Johanna, femeia infirmă, considerată, prin urmare, ca o „tarată", în sensul strict al termenului. Din cauza handicapului ei, ea suportă, dintotdeauna, meschinăria și batjocura tuturor. Diformitatea ei îi spulberă, de asemenea, speranța de a procrea și de a-și găsi „un stăpân", altul decât cumnatul său. Ea transferă, instinctiv, toată această tandrețe interzisă asupra copilului surorii sale, îl alintă și îl sărută așa cum poate – de multe ori copleșindu-l sau chiar deranjându-l pe băiat. În ciuda afecțiunii ei pentru copil, chiar mai puțin decât Klara, ea nu îl va putea proteja pentru mult timp pe Adi de toanele lui Alois. Așa cum este de multe ori norma în această perioadă, acesta aplică o pedagogie severă și brutală; își adaugă

și amprenta personală, aceea a unui zel devastator... De îndată ce începe să meargă, Adi devine o țintă a lui Alois, care pândește imperfecțiunile, greșelile și neascultarea celor trei copii. Nu își mai face nicio iluzie în privința lui Alois junior, pe care deja îl disprețuiește și pe care îl consideră drept un ratat iremediabil – băiatul este un elev leneș, în ciuda corecțiilor aplicate la fiecare notă proastă – „nu mai este nimic de făcut! Nu va deveni niciodată un bun funcționar...", se răstește Alois. De aceea, este mai bine să încerce cu Adi. „Cu cât îți dresezi copiii mai devreme, cu atât obții rezultate mai bune", se convinge acesta de fiecare dată când ia în mână biciul lung atârnat într-un cui pentru a-și pedepsi copiii. *Herr* Hitler, „stăpânul" în uniforma maronie de vameș al granițelor țării și al propriului cămin, se erijează în model admirat și totodată detestat de către fiul său: în 1938, Führer-ul va distruge cu tancurile Wehrmacht-ului satul natal al tatălui său și cimitirul unde se odihnește bunica lui, la Döllersheim, înainte de a-l transforma în câmp de tragere. Răzbunare amarnică și tardivă...

Alois lovește cu sete. Într-o zi, îl bate atât de tare pe Alois junior, vinovat că a chiulit de la școală, încât băiatul își pierde cunoștința. Nici câinele familiei nu scapă de furia sa; tatăl îl bate până îl face să se târască și să urineze sub el, și aceasta doar pentru a le demonstra copiilor că el este șeful. Încă de la vârsta de 3 sau 4 ani, Adi este dezbrăcat de pantaloni și lovit din cele mai neînsemnate motive: pentru că a vărsat laptele, pentru că are hainele murdare etc. I se întâmplă, de multe ori, să facă pe el de frică... ceea ce are ca rezultat mult temuta pedeapsă. Klara îi aplică atunci un unguent pe fesele înroșite, dar nu se amestecă: atunci când Alois bea un pahar în plus, ea trebuie să-l asculte, altfel primește și ea câteva scatoalce. Totuși, într-o seară, Alois îl urmărește pe Adi până la mansardă, Klara

vine în grabă și își vede băiatul zăcând pe podea, în timp ce tatăl continuă să-l lovească; încearcă să-l ajute să se ridice, dar încasează un pumn în locul lui[4]. Acest episod nu rămâne singular; de obicei, Klara nici măcar nu se gândește să-și contrazică soțul. Atunci când el nu este acasă, ea face ce vrea și îi pune pe copii să asculte de ordinele ei. Cu toate acestea, Adi o venerează pe această femeie cu pielea albă și ochi albaștri fermecători, a cărei imagine idealizată va deveni pentru Hitler arhetipul perfecțiunii umane și „rasiale". Dar, în opinia psihanalistei Alice Miller, supunerea Klarei soțului ei duce la distrugerea copilului: „Mama privește cum copilul este umilit, batjocorit, torturat, fără să-i ia apărarea, fără să facă un gest pentru a-l elibera; prin tăcerea ei, se solidarizează cu torționarii, capitulează și își predă fiul. Ne putem oare aștepta ca un copil să înțeleagă acest lucru? [...] În mod conștient, acest copil va avea, fără îndoială, sentimentul că își iubește mult mama; mai târziu, în relațiile cu ceilalți, va avea întotdeauna sentimentul că este predat, exploatat și trădat."

Atunci când Alois vrea să-l cheme pe Adi, nu îl strigă pe nume, ci doar fluieră cu degetele, ca și cum și-ar chema câinele. Copilul trebuie să-i spună „domnule Tată" și să se teamă de furia lui. În 1889, ofițerul vamal a reușit să-și împlinească visul de a deveni burghez și proprietarul unei case lângă Spital, datorită moștenirii primite de la Nepomuk, decedat cu un an mai devreme. Cu toate acestea, instalarea în această casă va fi de scurtă durată, pentru că familia trebuie să-și schimbe domiciliul în mai multe rânduri, în funcție de numeroasele mutații profesionale ale lui Alois – ultima aducându-i la Linz, unde familia Hitler se stabilește în aprilie 1894, chiar înainte ca *pater familias* să iasă la pensie, în iunie 1895. Cu patru luni

[4] Jurnalul intim al Paulei Hitler, citat de *The Guardian*, 4 august 2005. (*n.a.*)

înainte, Alois și-a cumpărat o fermă în cătunul Hafeld, lângă Fischlham, unde Adi merge pentru prima dată la școală, începând din 1 mai 1895. Dar, spre deosebire de fratele lui, el are rezultate foarte bune la școala primară. Copiii nu se vor afla în concurență decât câteva luni: la vârsta de 13 ani, Alois junior, care nu mai suportă să fie calul de bătaie al tatălui său, fuge definitiv de acasă. Alois senior îl va renega și dezmoșteni la puțin timp după aceea, refuzând cu îndârjire să-l caute sau să afle informații despre el. Nimeni din familie nu are voie să-i pronunțe numele. *Herr* Hitler consideră că fugarul l-a dezonorat. Așa că îl alungă repede din gândurile sale, căci un alt fiu va prelua ștafeta.

Panică în inima întunericului

Cu un an mai devreme, familia s-a mărit. Edmund Hitler s-a născut la 24 martie 1894. Atenția Klarei s-a îndreptat, în mod firesc, spre noul ei copil, pe care Adi îl privește circumspect. Atmosfera de familie, deja detestabilă, s-a deteriorat și mai mult de când a încetat orice activitate profesională. De acum înainte, programul său este împărțit între stupii săi sacri – pe care îi verifică adeseori cu ajutorul lui Adolf – și mersul la cârciumă. Stă cât mai puțin posibil acasă, exasperat de femei și de copii. Cu toate acestea, el o lasă încă o dată însărcinată pe Klara: Paula se naște la 21 ianuarie 1896. Toată casa este cufundată în plânsete, scutece și grija pentru nou-născut, spre marea supărare a tatălui care își dă frâu liber mâniei și ia biciul din cui pentru a se calma... Cum Alois junior a plecat, Adi își asumă implicit rolul de fiu mai mare și încasează bătăile în locul lui. La vârsta de 7 ani, presiunea la care este supus este necruțătoare. Tatăl lui îi distruge, încetul cu încetul, zilele și nopțile.

Adult, Hitler nu va reuși niciodată să se elibereze de teroarea pe care i-o inspiră părintele său; apropiații Führer-ului vor depune mărturie despre tulburările nocturne cronice: „Se trezește de multe ori noaptea, scoțând țipete convulsive. Cere ajutor [...]. Este cuprins de panică și tremură atât de tare încât patul se zgâlțâie. [...] Respiră ca și cum s-ar sufoca." Printre coșmaruri și halucinații, crede că distinge o umbră familiară... „El este! El este!", gemea el. Buzele îi erau vinete. Transpira abundent. Brusc, pronunța cifre fără nicio noimă, apoi cuvinte, frânturi de fraze. [...] Atunci trebuia frecat pe spate și i se dădea să bea ceva. Urla: „Acolo! Acolo! În colț!" Bătea cu piciorul în podea și urla."[5] Copilul bătut de tată și iubit excesiv de mamă, sfâșiat de sentimente extreme, suprapune peste peisajul apocaliptic dinlăuntrul său o imagine închipuită consolatoare, plină de culoare, populată de cavaleri și creaturi mitice, de aventuri și măreție. Dezvoltă astfel un caracter turbulent, rebel și predispus la furii violente... atunci când tatăl nu este prezent. Mama și mătușa Johanna îi fac pe plac când capul familiei lipsește de acasă. De îndată ce anul școlar s-a încheiat, Adi aleargă prin pădure cu alți copii, pentru a se juca de-a vânătoarea de comori sau de-a hoții, ca toți copiii de vârsta lui... Dovedește totuși o înclinație vădită spre a-și impune voința, a striga lungi diatribe micii sale trupe, jucându-se cu o gravitate care îi uimește și uneori îi sperie pe micii săi tovarăși. Comportamentul său permanent surescitat și pasiunea sa – ciudată pentru vârsta lui – pentru interminabilele monologuri exaltate i-ar fi determinat pe ceilalți școlari să-l marginalizeze, dacă el nu ar

[5] Hermann Rauschning, *Hitler m'a dit*, 1939, prefață de Raoul Girardet, Paris, Pluriel, 2012. O lucrare contestată în privința pseudoconfidențelor pe care Hitler i le-ar fi făcut, în mod direct, autorului. În schimb, mărturiile adunate și compilate de Rauschning își păstrează interesul istoric. (*n.a.*)

fi înţeles cum să-i manipuleze, organizând şi conducând cele mai frenetice jocuri.

În 1898, familia Hitler se mută din nou, părăsind o zonă rurală prea izolată pentru gustul lui Alois, pentru a se instala în oraşul Lambach: distracţiile şi cârciumile sunt mult mai accesibile aici... Adi are şi el de câştigat. Fiind un elev bun şi la noua lui şcoală, este înscris de tatăl său în corul abaţiei din apropiere. Băiatul descoperă plăcerea cânturilor bisericeşti, în timp ce admiră uimitoarele fresce romane ale locului şi teatrul său baroc. Continuând să oscileze între dorinţa de rebeliune sever reprimată şi căutarea obsesivă a purităţii – o căutare esenţială în legendele nordice care îi plac atât de mult –, Adi este fermecat de decorul religios şi de solemnitatea ritualurilor. La vârsta de 9 ani, el devine băiat de altar la biserică, visează să devină abate, dar este dat afară de călugării benedictini din Lambach pentru indisciplină şi „amoralitate" – motive recurente de sancţiune în şcolile care vor urma, dar ale căror detalii sunt necunoscute... Acasă, când Alois nu este prezent, Adi îi terorizează pe Edmund, 5 ani, şi pe Paula, 3 ani; ajunsă la maturitate, aceasta din urmă va afirma că Adolf obişnuia să o bată.

La 23 februarie 1899, o nouă schimbare de domiciliu! Alois, niciodată pe deplin mulţumit de vecinătatea sa, întotdeauna în căutarea locului perfect pentru a locui, decide să se mute la Leonding, capitala Austriei Superioare. În această perioadă, Adi reciteşte continuu puţinele cărţi care îl pasionează şi dintre care unele fac parte din biblioteca modestă a tatălui său: o carte de citate latine pentru a face impresie bună în societate şi a-şi inventa o spoială de cultură, o istorie ilustrată a războiului franco-prusac, un eseu al neurastenicului Schopenhauer a cărui gândire este inspirată de Platon şi cărţile sacre hinduse – influenţă care se va regăsi în simbolismul celui de Al Treilea Reich, în special în svastica inversată.

Dar un anumit autor îl cucerește: Karl May, rivalul lui Fenimore Cooper, ale cărui romane de aventuri se desfășoară tot în Vestul Sălbatic; cei doi eroi sunt Old Shatterhand și prietenul său apaș, Winnetou. Nu numai că aceste romane îi înfrumusețează traiul sordid, dar tânărul Adi găsește în ele o filozofie aplicabilă în toate domeniile existenței... Și pentru adultul Adolf Hitler, aventurile lui Winnetou vor fi întotdeauna adevărate lecții de urmat întocmai. Ba chiar mai mult: dictatorul va recomanda în mod expres această lectură generalilor săi, pentru a le stimula creativitatea strategică!

Lectura lui Karl May îi evocă spațiile vaste și cucerirea de noi teritorii – viitoarea temă nazistă –, precum și o libertate care, în realitate, se ascunde sub autoritatea nemiloasă a lui Alois. Ea îi inspiră băiatului singurul răspuns pe care acesta îl consideră potrivit: controlul iluzoriu al unei uri mistuitoare și nesfârșite... La vârsta de 10 ani, Hitler decide să ucidă orice emoție din inima lui. Reușita îi va întrece așteptările.

Adi a citit într-unul dintre romanele sale că indienii considerau că a nu-ți exprima durerea este o dovadă de curaj: „Am decis atunci să nu mai plâng niciodată când tatăl meu mă biciuia. După câteva zile, am avut ocazia să îmi pun voința la încercare. Mama, speriată, a fugit la ușă. Cât despre mine, am numărat în tăcere loviturile care îmi biciuiau fundul[6]." Alte fantezii îi vin în ajutor, propunându-i gloria unor ilustrații ieftine: în primăvara anului 1899, asistă „pentru prima oară în viața mea la *William Tell* și, câteva luni mai târziu, la *Lohengrin*, prima mea operă. Am fost cucerit dintr-odată. Entuziasmul meu tineresc pentru comandantul Bayreuth nu cunoștea limite.[7]"

---

[6] Amintirile lui Hitler povestite uneia dintre secretarele sale, la John Toland, *Adolf Hitler*, Paris, Pygmalion, 1978. (*n.a.*)

[7] *Mein Kampf*. (*n.a.*)

Sfântul Graal reluat de Wagner îl cufundă într-o stare aproape mistică și dă grandilocvență delirului lui Adolf Hitler, care găsește în această operă o rezonanță foarte personală. Operă, muzică și mitologie acționează ca o perdea de fum, ascunzând monstruozitățile care vor apărea peste 20 de ani în mintea lui – deja bolnavă.

Metamorfoze

O parte a viitorului său destin se încheie în anul în care împlinește 11 ani. Trăsăturile copilului se estompează pentru a lăsa încet-încet să transpară masca nebuniei reci și calculate care va defini chipul cel mai filmat și mai fotografiat din Istorie... Mai multe evenimente contribuie la dispariția copilului Adi. La 17 septembrie 1900, Alois îl înscrie la școala cea mai apropiată, la Linz: Realschule pune accent pe disciplinele științifice și tehnologice. Tatăl crede că talentul pentru grafică invocat de fiul său îi poate fi util – cu condiția ca aspectul pur artistic să treacă pe planul secundar, în favoarea desenului tehnic. Cum familia Hitler locuiește tot la Leonding, copilul trebuie să parcurgă zilnic un traseu de o oră. Astfel, el se oprește uneori pe drum, pentru a desena și a schița peisaje. Seara, când i le arată mamei, aceasta nu mai conține cu exclamațiile de admirație. În sufletul său, el este convins că are stofa unui mare artist. Dar în timpul îndelungatelor sale plimbări la țară, are, de asemenea, timp să clocească gânduri întunecate și să analizeze sub toate unghiurile neliniștile de zi cu zi. Căci profesorii săi sunt severi, mari amatori de pedepse corporale și de umiliri de tot felul: desigur, o pedagogie clasică aplicată pe vremea aceea și care consta în a anihila voința elevilor pentru a le întipări în minte mai eficient dorințele dascălilor. Profesorii din

Linz sunt mai rigizi decât cei de la fosta școală din Leonding. Metodele lor drastice nu au asupra lui efectul dorit: rezultatele sale se înrăutățesc în mod iremediabil. Ei îl descriu atunci pe Adolf ca fiind un subiect „obtuz, indisciplinat și mediocru, incapabil să se concentreze și coleric, deși excesiv de vanitos." În pauze, Adolf își descoperă colegii, proveniți din medii deseori mult mai bogate. Elevii cu mai multă influență sunt pasionați de politică și îi antrenează și pe ceilalți: tendința generală în Austria este cea a naționalismului germanic și a unui antisemitism radical pe măsură. Climatul politic este deja otrăvit de noțiunea de *Deutschtum* – „comunitatea de civilizație germană". La Realschule, copiii evrei pot fi numărați pe degetele de la o mână; abia fiind tolerați, ei suferă agresiunile altor elevi și comentariile cel puțin degradante ale profesorilor. Din acest moment, Adolf se angajează fără ezitare de partea germaniștilor radicali și își agață la haină panglica neagră, roșie și aurie, „cu trimitere la culorile pangermanice de la 1848."[8] Brutalitatea cuvintelor și a acțiunilor colegilor lui îl inspiră. El o va relua pe cont propriu și o va ridica la rang de sistem în anii 1930, așa cum a scris în *Mein Kampf*: „Pedagogia mea este dură. Trebuie să eliminăm slăbiciunea. În *Ordensburgen*[9] vom forma un tineret de care lumea se va teme. Îmi doresc un tineret violent, dominator, curajos și crud, care să știe să îndure suferința. El

[8] Michel Folco, *La Jeunesse mélancolique et très désabusée d'Adolf Hitler*, Paris, Stock, 2010. (*n.a.*)

[9] Literal, „castele ale ordinii": centre de îndoctrinare ideologică și de pregătire militară rezervate elitei tinerilor membri ai NSDAP și ai SS, selecționați pentru a forma noile cadre ale Reich-ului. Vor exista trei asemenea centre – în Rheinland, Allgaü și în Pomerania. Ordensburgen, instalate în vechi fortărețe medievale, aveau dormitoare, săli de mese, mănăstiri, carcere, săli de meditație și... cimitire private. (*n.a.*)

nu are nevoie de nimic slab sau moale. Vreau ca strălucirea fiarei libere și măreție să strălucească din nou în ochii lui. Vreau ca tineretul meu să fie puternic și frumos... așa pot crea noua ordine."

Dar „fiara" nu poate încă să-și elibereze ferocitatea. Trebuie mai întâi să-și înfrunte părintele... Trecând dintr-un mediu ostil în celălalt, băiatul merge acasă pentru a fi, la rândul său, victima cruzimii paterne. În *Mein Kampf*, el va califica această perioadă ca fiind „foarte dureroasă". Alois îl bate acum pentru notele proaste și pentru că refuză să devină funcționar, ca el. Rezistența copilului este de nesuportat pentru ofițerul vamal aflat la pensie! Adolf decide atunci să fugă, precum fratele său vitreg, Alois junior. Dar tatăl său îl prinde nu departe de casă și îl snopește în bătaie, lăsându-l aproape mort. Nu se știe ce se întâmplă cu Klara, care este reacția ei, sau dacă soțul ei îi atribuie vreun amestec în această escapadă... În orice caz, acest episod este urmat de amenințări și de consecințe atât de grave, încât Adolf renunță definitiv la ideea de a fugi din nou de acasă.

Al treilea eveniment major al tumultuosului an 1900 are loc la 2 februarie. Edmund, mezinul familiei, în vârstă de 6 ani, moare de rujeolă. Adolf îi observă agonia cu detașare, dar nu fără interes. Căci va avea o cameră doar a lui, și atenția mamei. Pierde mai mult un rival decât un frate. Familia Hitler s-a construit pe doliuri multiple, abia marcate. Regula este josnicia, mila nu există. Adolf consideră moartea ca un fenomen banal sau chiar util, în funcție de criteriile sale personale. Va pierde orice simț al măsurii la 3 ianuarie 1903. În acea zi, Alois Hitler, stând la o masă din cârciuma Gasthaus Wiesinger pentru a-și savura halba de la micul dejun, cade dintr-odată cu nasul în paharul cu spumă de malț. Nimeni nu se alarmează preț de

câteva minute, căci nu este ceva neobișnuit. Dar, cum Herr Hitler nu se mai mișcă deloc, oamenii își dau seama că a murit: ruptură de anevrism sau atac de cord. Este întins pe o masă de lemn, vor fi anunțate pompele funebre și apoi Klara. O trăsură transportă cadavrul acasă, bătrânele din vecinătate vin să dea o mână de ajutor, să-l spele și să-i astupe orificiile din care picură umori pestilențiale. Înmormântarea este organizată rapid și fiecare își reia existența fără prea multe frământări. Klara își plânge soțul atât cât trebuie și așază cu mare grijă pipa din spumă-de-mare pe care cârciumarul a ridicat-o de la picioarele mortului: „Odihnește-te în pace, Unchiule!" În realitate, el nu o va părăsi niciodată definitiv: „Atitudinea dominatoare a stăpânului casei era, de fapt, cea care le inspira soției și copiilor cel mai profund respect. Chiar și după moartea sa, vederea pipelor sale agățate în bucătărie impunea stimă, iar când văduva voia să sublinieze ceva în conversație, ea arăta pipele cu un semn, ca și cum ar fi invocat autoritatea stăpânului[10]." Cotidianul local *Linzer Tagespost* din 8 ianuarie 1903, publică un necrolog în semiton, pentru cei care știu să citească printre rânduri: „Cuvintele tăioase care îi ieșeau uneori de pe buze nu ar putea dezminți inima caldă care bătea sub acea înfățișare aspră... În orice împrejurare, campion neobosit al legii și al ordinii, de cultură universală, el reprezenta o autoritate în privința tuturor aspectelor care i se prezentau." Defunctul era mai degrabă temut decât iubit și avea o reputație de vecin irascibil, în care nu trebuia să ai încredere.

Adolf Hitler nu va fi niciodată liber, căci tatăl său rămâne mereu prezent în mintea lui tulbure. Dar, pentru moment, se simte satisfăcut: în sfârșit stăpân în locul stăpânului. Sau

[10] Helm Stierlin, *Adolf Hitler, psychologie du groupe familial*, Paris, PUF, 1975. (*n.a.*)

aproape. Alois voia ca el să-şi susţină examenul de absolvire pentru a-şi face o carieră în serviciul vamal, iar mama vrea ca fiul ei să respecte această dorinţă a defunctului. Cum notele lui Adolf sunt din ce în ce mai proaste, el trece cu greu în clasele superioare şi repetă anul de mai multe ori. În toamna anului 1905, găseşte ca scuză o infecţie pulmonară pentru a pune definitiv capăt acestei instabile şi mediocre situaţii şcolare. Boala lui este, cel mai probabil, mai mult închipuită decât reală, dar Klara acceptă situaţia. Tânărul are acum 16 ani, iar mama îl înscrie la o şcoală de desen din München, dorind să facă din el un artist: Adolf Hitler, sedus de această idee măgulitoare, care nu îi aparţine, dar care ar face în sfârşit din el fiinţa excepţională la care visa cu disperare, se lasă purtat de ambiţia mamei, iar gândul că are talent îl flatează. Eşecul lui în acest domeniu nu va face decât să-i amplifice ura faţă de oameni. Klara nu a înţeles că scumpul ei „Adi" este deja un psihopat insensibil la frumuseţe ori la artă şi, mai ales, incapabil să simtă cea mai mică urmă de compasiune faţă de semenii săi. Ea moare în 1907 de cancer de sân, lăsând singur, în faţa destinului, un fiu de 18 ani cu mintea pervertită, având drept ultimă moştenire nebunia şi cruzimea.

FRANCO

Francisco Paulino Hermenegildo Teódulo Franco y Bahamonde se naşte la 4 decembrie 1892, într-o zi rece şi mohorâtă, la El Ferrol, un port din Galicia (regiune situată în extremitatea nord-vestică a Spaniei), de aproximativ 18 000 de locuitori. Copilul este atât de plăpând încât i se spune Paquito – „Micuţul Paco", diminutiv de la Francisco. Pare foarte firav, aproape nepotrivit cu acest decor cu linii dure şi colţuroase, modelate de mai multe generaţii de obiceiuri şi de vieţi parcă trasate cu rigla.

În El Ferrol, nu există loc pentru neprevăzut, fantezie sau aleatoriu! Diagrama oraşului în sine nu permite acest tip de abatere: şase străzi lungi, paralele, legate între ele prin câteva străduţe strict perpendiculare. Portul, dotat cu un loc de ancorare întins şi adânc, dar cu un canal de intrare îngust, este ideal pentru a adăposti o bază navală: în secolul al XVIII-lea, Ferdinand al VI-lea şi-a stabilit aici Amiralitatea. Şantierul naval din El Ferrol devine cel mai important din Spania şi produce 30% din navele de război. În ceea ce priveşte oraşul nou şi fortificat, construit în jurul portului, aceasta pare o enclavă izolată de restul regiunii – una dintre cele mai sărace din Spania – şi devine un adevărat ghetou militar care trăieşte în autarhie datorită finanţării din partea statului.

În 1737, aici se stabileşte Manuel Tomas Franco de La Madrid, transferat de la Cadiz, cu titlul de Maistru al velaturii vaselor Maiestăţii Sale. În 1973, urmaşul său în vârstă de 81 de ani, aflat la sfârşitul vieţii, Caudillo, îi va povesti cu mândrie medicului său, căruia îi dicta memoriile: „[Din acest bunic, Manuel Tomas] [...] descinde familia Franco, care s-a devotat de atunci serviciului naval; printre ei s-au distins – mărturie stau posturile înalte la care au ajuns – Don Francisco Franco Vietti şi fiul său, Nicolas, tatăl meu, ambii comisari generali ai Armada, aşa cum a fost şi celălalt bunic al meu, tatăl mamei mele, don Ladislao Bahamonde y Ortega, şi el intendent general al Marinei[1]." Devotaţi trup şi suflet armatei şi monarhului lor, strămoşii lui Franco îşi fac, de asemenea, o onoare din a-şi servi patria, fiind şi foarte prolifici: stră-străbunicul patern a avut unsprezece copii, printre care străbunicul viitorului „generalisim", care va avea, la rândul său, paisprezece copii; bunicul va avea şapte. Toţi băieţii sunt angajaţi în marină şi reprezintă, la El Ferrol, una dintre cele mai vechi familii şi, prin urmare, una dintre cele mai respectate. Tatăl lui Franco îşi va sfârşi cariera în funcţia de comisar general al flotei regale, accedând în vârful acestei caste militare... sau aproape, căci fiul său nu va ezita să inventeze gradul ultim de „generalisim", atunci când va deveni dictator!

Tropice triste printre tradiţionalişti

În aşteptarea acestei zile de glorie uzurpată, tânărul Paquito Franco nu are altă soartă decât să meargă pe urmele strămoşilor

[1] Vicente Pozuelo, *Los últimos cuatrocientos setenta y seis días de Franco*, Barcelona, Planeta, 1980. (*n.a.*)

săi în flota de război. În familia lui, femeile se dedică religiei sau procreează, în timp ce bărbaţii sunt ofiţeri. Orizontul copilului este albastru şi gri, în culorile oceanului şi ale oraşului fortificat, aşezat printre munţi. Îi este greu să facă ceva diferit de această existenţă inertă în faţa mării aflate în perpetuă mişcare. Nici Paquito şi nici familia lui nu cunosc altceva din ţara lor în afară de El Ferrol. În schimb, cei mai mulţi oameni au călătorit în ţinuturile îndepărtate şi exotice ale imperiului colonial: începând cu secolul al XVI-lea, marinarii spanioli navighează din Puerto Rico în Cuba, din insulele Pacificului în arhipelagul Filipinelor. În funcţie de locul de ancorare, ei duc deseori o viaţă dublă, greu de mărturisit...

Aşa se face că Franco are un frate vitreg filipinez, cu trei ani mai mare decât el! Tatăl, Nicolas Franco, a recunoscut acest copil pe nume Eugenio, născut în 1889[2]. După câteva luni, întors în Spania, el s-a căsătorit cu Pilar Bahamonde. Nu se ştie dacă i-a mărturisit atunci paternitatea sa colonială, cu atât mai ruşinoasă cu cât tânăra filipineză sedusă şi lăsată însărcinată în circumstanţe neclare avea numai 14 ani... iar el, 32. Don Nicolas este un mare crai, cu amante în toate porturile, inclusiv în El Ferrol. Aventurile sale extraconjugale sunt numeroase şi notorii, dar discreţia este necesară, căci, chiar dacă Nicolas stârneşte gura lumii, familia Franco trece drept onorabilă, la fel ca şi cea a soţiei înşelate, doña Bahamonde. Cei doi se căsătoresc la 24 mai 1890. Primul lor fiu, numit Nicolas, ca tatăl său, se naşte în iulie 1891, iar Francisco „Paquito" un an mai târziu. Sora lui, Maria del Pilar, vine pe lume în 1894, urmată de mezin, Ramon, în 1896. Acestora li se adaugă doisprezece

[2] Revista *Opinión*, februarie 1977, citat de Bartolomé Bennassar în *Francisco Franco Bahamonde*, Paris, Autrement, 1999. (*n.a.*)

veri și verișoare pe linie maternă și unsprezece din ramura paternă! Fără a mai pune la socoteală copiii vecinilor, așa cum își va aminti Franco în memoriile sale: „Toți băieții din oraș [din aceeași clasă socială], care erau de vârsta noastră, ne erau prieteni; de la colegi până la rudele cele mai apropiate, printre care se distingeau verii noștri primari, din familia Lafuente Bahamonde, fiii surorii mamei [...], care trăiau în casa bunicilor noștri." Pe strada Maria, unde locuiește familia Franco, vine să locuiască și familia Franco-Salgado, unsprezece veri ai căror părinți au murit: fiica cea mare are 23 de ani, dar opt copii sunt minori și don Nicolas Franco a fost numit tutorele lor. Potrivit mărturiilor nepoților săi, acesta se dovedește un mai bun unchi decât tată. Este prietenos, atent și iubitor cu nepoții săi, pe când, față de propriii copii adoptă o atitudine severă și rece. Niciodată nu îi felicită, nu îi încurajează și nu se lasă impresionat de tristețea lor. Nicio urmă de mândrie paternă nu transpare din atitudinea lui. Poate că îi consideră mai ales drept copiii soției sale, făcându-i vinovați de greutățile cuplului și de nemulțumirile lui... După șase ani de căsătorie, soții nu mai au niciun fel de intimitate. Pilar Bahamonde, foarte pioasă, consideră că relațiile trupești nu au decât rostul de a procrea. Nicolas Franco se plicitisește de femeia atât de preocupată de maternitate și lipsită de senzualitate. Societatea patriarhală a epocii tolerează adulterul (pentru bărbați), atâta timp cât sfânta instituție a căsătoriei nu este afectată în mod ostentativ. Dar Nicolas Franco nu își menajează deloc soția. Arțăgos, arogant, orgolios, el face ce vrea, fără să-i pese de urmări. De altfel, Pilar, în loc să izbucnească sau să-și mărturisească suferința, preferă să păstreze tăcerea. Copiii Franco, martori la această situație dureroasă, vor nega mereu, la fel ca mama lor, escapadele tatălui. Cu excepția lui Paquito, care își

va manifesta furia la maturitate; devenit Caudillo, el nu îşi va mai ascunde ura faţă de bărbaţii seducători şi de soţii infideli, calificând adulterul drept un „păcat abominabil" – o expresie bizară în gura acestui personaj lipsit de orice profunzime religioasă, în ciuda ideologiei naţional-catolice pe care o va adopta în scopuri pur dictatoriale.

Paquito Franco creşte detestându-l cu fiecare zi mai mult pe acest tată nedrept şi penibil: replicile anticlericale şi liberale ale tatălui, precum şi umorul său caustic, stârnesc animozitatea şi par o provocare în această societate conformistă şi ultratradiţionalistă. Bea mult, petrece multe seri la cazinou, de multe ori nu doarme acasă... Totuşi, chiar dacă face pe scandalagiul, tatăl lui Paquito îşi asumă responsabilităţile cu rigurozitate; superiorii săi îi laudă simţul datoriei şi probitatea. Nicolas Franco este un cap de familie jalnic, însă un ofiţer impecabil! De fapt, viaţa lui în El Ferrol îl plictiseşte de moarte. Atunci când nu este la celălalt capăt al lumii, el evadează în timpul drumeţiilor lungi prin satele din Galicia. Adesea, ia cu el liota de copii, aşa cum va mărturisi Pacon, unul dintre verii lui Paquito: „[...] pe drumurile şi cărările muntoase de pe *ria ferrolane*, el [...] vorbea fără oprire: ne descria diferitele tipuri de soluri, de copaci, de păsări, de vite etc., tot ceea ce i se părea util pentru pregătirea noastră[3]". Lui Paquito, celor doi fraţi şi surorii lui nu le plac prea mult aceste plimbări instructive, facultative pentru ceilalţi, dar nu şi pentru ei! Cu toate acestea, nici vorbă să se plângă! Trebuie să meargă mai departe. Încă o dată, copiii imită supunerea mamei lor. Pentru sora cea mică a lui Paquito, este mai bine să eviţi problemele, mai degrabă decât să le înfrunţi: „Tatăl meu avea un caracter foarte urât, dar mama era o sfântă

[3] Bartolomé Bennassar, *op. cit.* (*n.a.*)

şi spunea mereu amin, aşa că nu existau multe motive de ceartă[4]". Doña Pilar, cufundată toată într-o fervoare religioasă apropiată de misticism, îi învaţă pe copii valorile care vor deveni pilonii regimului franchist – după exemplul „democraţiei organice", aşa-zisă expresie a voinţei populare reprezentate de „familie". O familie căreia generalisimul Franco îi va da propria versiune totalitară, plăsmuită după modelul unui patriarh exemplar... cel care i-a lipsit atât de mult în copilărie.

Fortăreaţa goală

Pilar nu conteneşte să le repete copiilor săi: „O ţară mare şi puternică şi o viaţă sănătoasă se bazează pe sacrificiu şi datorie!" Ea pune zilnic în aplicare ceea ce propăvăduieşte şi nu lipseşte de la nicio slujbă, de la nicio procesiune religioasă. Mama lui Paquito renunţă la viaţa de femeie, pentru a fi o soţie demnă: ea nu ridică niciodată vocea împotriva soţului ei şi nici nu îi pune la îndoială autoritatea, niciodată nu îşi exprimă sentimentele. Îşi înmulţeşte actele de caritate, îi ajută pe cei săraci. Căci în El Ferrol, muncitorii trăiesc în condiţii mizerabile: lucrătorii necalificaţi şi sacagiii câştigă doar cât să mănânce, trudind peste zece ore pe zi. Este o lume în care copiii Franco ies în evidenţă, pentru că fiecare trebuie să-şi păstreze demnitatea. Învaţă să dea de pomană, dar nu îi frecventează pe copiii din clasele sociale inferioare. Familia Franco locuieşte într-o casă mare şi confortabilă, cu două etaje, cu patru dormitoare şi mai multe saloane şi au închiriat parterul. Copiii primesc dulciuri, jucării de Crăciun, cadouri pentru ziua lor, ciocolată la

[4] Pilar Franco Bahamonde, *Nosotros, los Franco*, Barcelona, Planeta, 1980. (*n.a.*)

gustare... Un adevărat lux pentru privilegiaţi în aceste vremuri grele! Sunt priviţi cu respect, pe stradă oamenii se dau la o parte din calea lor, lăsându-i să treacă. Piaţa cea mare a oraşului le aparţine. Paquito, fraţii, verii şi prietenii lui se joacă aici de-a leapşa, *villarda* (şotron), cu zmeiele sau cu titirezul. În vacanţă, se refugiază la mare, în afara oraşului: fiii de marinar se scaldă şi adoră velele. Paquito nu face excepţie şi nu visează decât să străbată oceanele, ca aproape toţi bărbaţii din familia sa. Totuşi, la vârsta de 10 ani, este departe de a avea fizicul unui viitor navigator: fiind tot aşa de slab, chiar mama lui îi spune „Cerillita", „Băţ de chibrit"! Paquito, alias „Băţ de chibrit", este unul dintre copiii cei mai tăcuţi din familie. Este uşor de imaginat că jalnica lui statură este subiect de batjocură... Evită să vorbească dacă nu este absolut necesar, căci, în plus, faţă de talia scundă, Paquito are şi o voce ascuţită, prea piţigăiată... şi, mai ales, efeminată. Unii dintre biografii lui spanioli, ca şi istoricul Bartolomé Bennassar, cred că o cauză a acestui handicap ar fi putut fi insuficienta dezvoltare a cavităţii bucale. Cert este că Franco este un copil extrem de introvertit, stingherit de acest teribil complex de a-şi exprima opiniile... O frustrare căreia îi va pune capăt în mod drastic câţiva ani mai târziu!

Între 6 şi 10 ani, Paquito frecventează o şcoală elementară care are doar numele de şcoală: două domnişoare din lumea bună a oraşului oferă o educaţie rudimentară copiilor din familiile privilegiate ale cartierului. Lecţii de ţinută, citire şi scriere, educaţie civică... Doña Pepita şi doña Aurora nu sunt foarte mulţumite de performanţa copiilor Franco: cel mai mare, Nicolas, este inteligent, înzestrat cu o memorie bună, dar destul de leneş; Paquito este şi mai mediocru decât fraţii mai mici, Pilar şi Ramon, şi cel mai împrăştiat. Desenul este singura materie la care Paquito este mai bun – un pic – decât

ceilalți. Când copiii nu lucrează suficient, don Nicolas le împarte palme cu multă ușurință pentru a le reda motivația. De bine, de rău, tinerii Franco sunt apoi admiși, pentru doi ani, la colegiul Cœur-de-Jesus, o mică instituție privată administrată de doi preoți. Pentru a-și susține examenele, elevii trebuie să meargă în La Coruña, capitala provinciei. Paquito este găzduit atunci de mătușa paternă, doña Gilda, o femeie la fel de capricioasă ca și fratele ei, don Nicolas, însă mai binevoitoare cu copilul. Îi place să-i arate orașul nepotului ei. Discută amândoi îndelung despre viitor, iar tânărul Franco, în mod cu totul excepțional, îi mărturisește planurile sale, îi vorbește despre studiile lui, a căror finalitate este cunoscută de toată lumea. Aceste studii elementare nu au decât un singur scop: să pregătească băieții din El Ferrol pentru admiterea la Academia Navală, urmând exemplul părinților lor.

La vârsta de 13 ani, Paquito este înscris într-un centru de pregătire pentru examenul de admitere în marina de război, colegiul Notre-Dame-du-Carmel. Instituția este condusă de don Saturnino Suanzes, ofițer de marină și tatăl lui Juan Antonio Suanzes, un prieten din copilărie al lui Paquito – care va deveni cel mai apropiat colaborator al lui Caudillo: la 25 septembrie 1941, el va fi numit de Franco director la Institutul Național al Industriei[5]. Dar, pentru moment, Paquito urmează cursurile ținute de tatăl prietenului său, care au loc la bordul unei fregate, *Asturias*. Este cel mai mic elev și se descurcă totuși destul de bine, obținând note mediocre, dar suficiente pentru a trece clasa. Este o ființă ștearsă, cu un aer mereu trist și preocupat, ca și cum ar aștepta să se întâmple o nenorocire.

---

[5] William Genieys, *Les Élites espagnoles face à l'État*, Paris, L'Harmattan, 1997. (*n.a.*)

Pesimismul său nu este totuşi nefondat: neînţelegerile dintre părinţi se adâncesc; copiii presimt că familia lor este pe marginea prăpastiei; sfârşitul căsătoriei pare inevitabil. Însă un alt eveniment îl tulbură pe tânărul Franco la începutul adolescenţei sale... Vârsta de 15 ani îi va fi marcată de amărăciune şi de dezamăgiri. În primăvara anului 1907, în timp ce aştepta de doi ani, cu mare nerăbdare, clipa în care urma să fie convocat la concursul de admitere în academia navală, se anunţă închiderea definitivă a prestigioasei instituţii – din cauza restricţiilor bugetare. Flota spaniolă de război a fost distrusă în 1898, în timpul conflictului din Cuba, iar insulele Filipine au fost cedate americanilor, contra sumei de 20 de milioane de dolari. Imperiul spaniol s-a dezintegrat treptat, iar marina de război a căzut în declin. Anunţul privind închiderea şcolii El Ferrol este un şoc puternic pentru băiat! Este sfârşitul unei lumi, care coincide dureros cu cel al propriului univers: după câteva luni, don Nicolas Franco a plecat să se stabilească la Madrid, sub pretextul unui transfer. El a convins-o pe soţia lui, Pilar, să nu îl urmeze. În realitate, familia va descoperi rapid că acesta s-a mutat cu o amantă şi că această situaţie nu se mai poate schimba. Tatăl lui Franco şi-a abandonat soţia şi copiii fără nici cea mai mică ezitare, fără niciun fel de remuşcare. Încurajaţi de către admirabila lor mamă să-l ierte, cei doi fraţi ai lui Paquito şi sora sa vor merge în vizită la tatăl lor în mod regulat; Franco va refuza sistematic. El nu îl va mai vedea niciodată.

Piticul eroic

Adolescentul timid, lipsit acum de tată şi de cariera mult visată, trebuie să-şi găsească rapid un alt destin. În amurgul vieţii sale, slăbănogul Caudillo îşi va aminti de dezamăgirea

lui în această zi fatidică din 1907. Niciun cuvânt despre trădarea tatălui său; el va evoca doar naufragiul academiei navale şi îl va analiza el însuşi ca pe un moment de cotitură crucial al existenţei sale – fără de care el nu ar fi fost poate niciodată „generalisimul": „Acest eveniment trebuia să fie decisiv pentru viitorul meu... Majoritatea colegilor mei deciseseră să urmeze o carieră militară, a cărei pregătire era foarte asemănătoare şi mai puţin solicitantă. Aşa că m-am întors în acea zi de la colegiu, cu intenţia de a-i convinge pe părinţi să mă lase să urmez aceeaşi cale."[6] Tatălui nu îi pasă, dar mama nu ezită mult timp: *o armată sau alta, nu contează, important este să îţi serveşti ţara!*

La 29 august 1907, Paquito îşi părăseşte căminul din El Ferrol şi întoarce spatele copilăriei sale mohorâte şi dezamăgitoare: Francisco Franco intră în Academia de Infanterie din Toledo. Din nevoia de ordine, de glorie, de a-şi dovedi lui însuşi şi celorlalţi că nu este, aşa cum se crede, o stârpitură; totul, pe un fundal de ură refulată... Bărbatul în devenire îşi alege un comportament auster şi provocator, din care exclude pasiunea sub orice formă, carnală sau emoţională – inclusiv credinţa: „Nici femei, nici slujbe religioase!" va exclama adesea Caudillo ca un crez suprem. Pentru Francisco Franco, uniforma ţine loc de armură şi de conştiinţă. Prestanţă şi rigiditate marţială mai presus de orice. De la înălţimea staturii sale, de 1,64 metri, le va arăta el celor mai bine dotaţi! Este cu un an mai mic decât colegii săi de promoţie. În primul an, suportă agresiunile, insultele şi corvezile rezervate celor mai tineri cadeţi. Nici acum nu vorbeşte mult, dar vocea i se schimbă sub efectul hormonilor. Devine mai masculină, mai fermă. Permanenta lui

[6] Bartolomé Bennassar, *op. cit.*

rezervă trece drept discernământ. Cu toate acestea, rezultatele sale rămân mediocre și este clasat al 251-lea din aproximativ 312 elevi. Din această cauză, nu obține imediat repartizarea care să-i asigure o carieră strălucită: Maroc, unde Spania își apără tutela. În locul acestei destinații importante, este trimis la garnizoana din El Ferrol...

Această jalnică întoarcere pe pământul natal durează doi ani – doi ani de purgatoriu – după care se alătură Regimentului al 8-lea din Africa, pentru a înăbuși revolta locuitorilor din Rif, în nord-estul Marocului, la 19 martie 1912. Un adevărat botez al focului, sălbatic și nemilos. Dar Francisco Franco a avut timp să-și domolească mânia! El este gata să lupte cu o violență și cu o determinare nebănuite. Tenacitatea lui disperată este recompensată. După câteva luni, este repartizat la regimentul trupelor regulate indigene, cunoscute pentru „vitejia" lor pe teren: un eufemism care implică o cruzime fără margini împotriva populației civile. Francisco – fostul Paquito! – Franco câștigă experiență în masacre și gustă din savoarea profană a carnagiului. Se curăță de toate insultele și umilințele pe care le-a îndurat cu sângele victimelor sale. În perfectă legitimitate. Statura nu mai contează, dimensiunea maxilarului devine nesemnificativă, frustrările din trecut dispar în fața ororii și a cruzimii de care sunt capabili oamenii – numai să aibă ocazia. Pe câmpul de bătălie, lupta răzbună totul, cu forță și fără tăgadă. În plus, totul este justificat: pentru patrie! Ceea ce învață acum va fi pus în aplicare mai târziu, în propria țară, împotriva republicanilor. În octombrie 1913, obține Crucea de Merit Militar clasa întâi; în martie 1915, este promovat la gradul de căpitan, la numai 22 de ani; în iunie 1916, este grav rănit la abdomen în timpul unei operațiuni între Ceuta și Tanger. Faptul că a văzut moartea cu ochii îi dă curaj! Spania, aflată într-un climat

politic toxic, vrea să creeze eroi după propria imagine: o trestie fragilă şi totodată indestructibilă. Franco pică la momentul potrivit. Naţionaliştii susţin apărarea valorilor esenţiale pe cale de dispariţie. Un fel de legendă se ţese atunci în jurul persoanei sale: răsplătit pentru vitejia sa, Francisco Franco este promovat la gradul de comandant pentru „merite de război" şi devine cel mai tânăr comandant din armata spaniolă, la 24 de ani, o emblemă a voinţei războinice şi naţionaliste împinse la paroxism. Transformat în instrument şi împins înainte: doar atât aştepta! În Asturia, în Spania, reprimă cu o violenţă nemaiîntâlnită revoltele muncitoreşti, în calitate de comandant al primului batalion al Legiunii Străine Spaniole. Îşi încurajează oamenii să facă cele mai abominabile lucruri, să terorizeze şi să subjuge populaţia, şi nu şovăie în faţa niciunei escrocherii, după metodele învăţate în Maroc. În 1925 este făcut colonel. După un an, la vârsta de 33 de ani, este cel mai tânăr general de brigadă. Vecinii europeni îi invidiază pe spanioli pentru aceast simbol al curajului: autorităţile franceze îl fac ofiţer al Legiunii de Onoare. Acest lucru reflectă recunoaşterea de care personajul beneficiază deja. Urmarea poveştii sale se clădeşte pe o evidenţă teribilă şi tulburătoare... La 13 iulie 1936, cel care de acum înainte se va numi simplu Franco, conduce, cu 30 000 dintre legionarii săi, revolta militară care va culmina în 1937 cu victoria lui Caudilllo... Actor tragic al războiului civil care va face peste 400 000 de morţi, apoi al unei dictaturi care va elimina 200 000 de adversari.

MAO

„În Shaoshan, nouă oameni din zece sunt săraci,
Să nu cumva să vă măritaţi fata
cu un sătean din Shaoshan!
Căci altfel ea îşi va petrece viaţa
Adunând cartofi şi cărând lemne!..."

(*Cântec tradiţional din Shaoshan*)

La 26 decembrie 1893, se naşte în familia Mao din valea Shaoshan (provincia Hunan) un copil grăsuţ şi bucălat, cu capul rotund ca o minge. Copilul se numeşte Ze („care străluceşte") – această particulă a fost adoptată de familia sa cu un secol mai devreme. Părinţii adaugă *dong*, care înseamnă „spre Est": Mao Zedong va fi „cel care străluceşte spre Est"! Budistă devotată, mama sa a pierdut deja doi fii, care au decedat la o vârstă fragedă, şi speră că acest prenume îi va aduce noroc nou-născutului şi îi va rezerva un destin măreţ... Conform tradiţiei, ea îmblânzeşte această alegere ambiţioasă alegând şi un al doilea nume neoficial, care ar trebui să-l apere de deochi şi să-i împrumute copilului ceva din caracterul său: acesta va fi Shi san ya-zi, „băiat de piatră". Un nume care evocă statornicie, forţă, rezistenţă. Nimic mai logic, având în vedere istoria familiei.

După ce s-au confruntat cu sărăcia şi au devenit apoi ţărani prosperi, strămoşii săi s-au stabilit de peste cinci sute de ani în această vale fertilă. Frumuseţea locurilor se aseamănă cu ilustraţiile de pe o carte poştală... Timpul pare suspendat între dealurile ceţoase şi câmpurile de orez încadrate de vârfuri carstice maiestuoase. Pădurile milenare sunt populate cu tigri şi urşi; râul Xiang este plin de peşte, adăpostind chiar o specie foarte rară de delfin, delfinul alb chinezesc – animal venerat de copiii din regiune care, de multe ori, aşteaptă în zadar ca el să-şi facă apariţia... Natura este exuberantă, datorită arşiţei, musonului şi, uneori, taifunurilor, însă aspră cu oamenii, din cauza iernilor friguroase, a zăpezilor abundente şi a verilor toride. Câteva uliţe desfundate şerpuiesc printre coline pentru a uni cătunurile între ele, dar niciun drum nu leagă satul de restul lumii. Aceasta este China profundă, în toată accepţia cuvântului. La fel ca în restul provinciei, se cultivă, totuşi, orez, mei, grâu şi ceai, căci Hunan aprovizionează întreaga ţară. Negoţul se face în capitala Changsha, unde se întâlnesc negustori şi comercianţi din toată ţara. Viaţa ar putea fi productivă şi liniştită deopotrivă în aceste ţinuturi luxuriante... Dar epoca de aur aparţine unui trecut foarte îndepărtat.

Cu aproape cincizeci de ani înainte de naşterea lui Mao, mai multe evenimente au dus la prăbuşirea treptată a Chinei. Între 1839 şi 1842, Primul Război al Opiului împotriva Regatului Unit anunţă declinul imperiului, incapabil să reziste pătrunderii şi apoi imixtiunilor occidentale. Sistemul imperial se clatină, aflându-se deja în pragul distrugerii. În 1842, britanicii obţin cedarea regiunii Hong Kong, mai multe alte porturi se deschid comerţului occidental, datorită tratatului de la Nankin, iar după aceea, Franţa, Statele Unite şi Japonia îşi împart concesiunile şi privilegiile comerciale, dobândind controlul asupra

unor regiuni întregi. Ţara este zdruncinată de intense tulburări sociale, răscoalele se înmulţesc, în contextul unei economii stagnante – agravată de creşterea demografică explozivă. Micii fermieri sunt primii afectaţi, iar sărăcia îi determină pe cei marginalizaţi şi înfometaţi să se revolte împotriva autorităţii imperiale, detestată de o mare parte dintre chinezi (94% sunt de etnie Han), deoarece dinastia Qing aparţine minorităţii Manchu. Marii proprietari de terenuri formează miliţii pentru a înăbuşi rebeliunile... La sfârşitul secolului al XIX-lea se pot număra milioane de victime. Hunan este deosebit de afectat, cu nu mai puţin de cincizeci şi două de răscoale ţărăneşti, între 1860 şi 1885[1].

Fetişism feudal şi devoţiuni ţărăneşti

Familia Mao a reuşit însă să evite dezastrul şi să se adapteze acestei situaţii pe cât de instabile, pe atât de dramatice. La naşterea lui Zedong, tatăl, Mao Xunsheng, nu are decât 23 de ani. Drumul său în viaţă a fost deja foarte sinuos şi foarte greu. Fiindcă părinţii săi erau împovăraţi de datorii, în adolescenţă acesta s-a angajat ca soldat. După mai mulţi ani de privaţiuni şi de trudă, nu numai că a reuşit să adune o mică agoniseală din care a achitat datoriile familiei, dar şi-a şi sporit venitul prin toate mijloacele posibile: cămătărie, comerţ stradal, servicii mărunte... Xunsheng a răscumpărat pământul strămoşilor săi, a plătit taxele, reuşind chiar, după zeci de ani, să-şi extindă domeniul... Apoi s-a lansat cu succes în creşterea

[1] Jacques Reclus, *La Révolte des Taiping*, Paris, Éd. du Pavillon R. Maria, 1972, reed. Paris, L'Insomniaque, 2008. (*n.a.*)

porcilor şi în cultivarea orezului, investindu-şi toate veniturile în achiziţionarea de noi terenuri. Posedă acum aproximativ un hectar de orezării, ceea ce îl face unul dintre cei mai bogaţi oameni din sat. Niciodată nu va renunţa însă la obiceiul său de a trăi meschin, de a mânca puţin, ţinând, bănuţ cu bănuţ, socoteala tuturor cheltuielilor şi a câştigurilor. Zedong va considera această frugalitate drept zgârcenie şi o va privi mereu cu cel mai mare dispreţ; va încerca tot timpul să subaprecieze reuşita tatălui, jenat de setea lui de câştig – atât de opusă convingerilor politice ale viitorului Mare Cârmaci: „Tatăl meu nu avea o prăvălie pentru negoţul lui. Se mulţumea să cumpere boabele de la fermierii săraci, apoi să le transporte la negustorii din oraş, de la care obţinea un preţ mai bun. [...] Bătrânul continua să adune bunuri – sau ceea ce era considerat drept o mare avere în Shaoshan. Apoi nu a mai cumpărat pământuri, ci a răscumpărat mai multe ipoteci puse pe bunurile care aparţineau altora. Capitalul lui a ajuns la 2000 sau la 3000 de yuani[2]. Tatăl lui Zedong este sever şi lacom, lipsit de orice scrupule, un tip de om obişnuit, a cărui inteligenţă se limitează la arta speculaţiei. El nu are, în mod evident, nici răgazul şi nici sensibilitatea necesare pentru a-i înconjura pe copiii săi cu afecţiune – nici el nu a cunoscut vreodată tandreţea. Xunsheng consideră că rolul tatălui său este, în principal, acela de a transmite şi de a-şi extinde averea. Îşi face o misiune de onoare din a-şi asigura doar strictul necesar şi a valorifica munca fizică: două idei

[2] Edgar Snow, *Étoile rouge sur la Chine*, Stock, Paris, 1965. O lucrare importantă în care autorul – jurnalist american – obţine, după opt ani de anchetă în China, „confesiunea" autobiografică a lui Mao, atunci în vârstă de 43 de ani. Cum Marele Cârmaci a aprobat autenticitatea faptelor narate, această carte rămâne şi astăzi o sursă esenţială: povestire unică, despre tinereţea şi debuturile sale în politică, făcută de Mao însuşi. (*n.a.*)

reluate şi ridicate în slăvi, câţiva ani mai târziu de către fiul său, liderul Partidului Comunist Chinez...

De la vârsta de 3 sau 4 ani, copilul trebuie să înveţe să se facă util; el adună din pădure fructe şi strânge iarbă pentru hrana porcilor, culege vreascuri, duce bivolii la adăpat, transplantează răsadurile de orez în ferma familiei. Dar nimic nu îi place mai mult decât să stea agăţat de rochia lungă şi neagră a mamei şi să o privească fascinat în timp ce aceasta spală vasele la râu, găteşte şi ţese; toate sarcinile sunt duse la bun sfârşit cu paşi mici şi şchiopătaţi, adoptând mersul ţopăit caracteristic femeilor cu picioarele bandajate – a căror lungime ideală nu trebuia să depăşească 7,5 cm pentru „Lotuşii de aur" şi 10 cm pentru „Lotuşii de argint". În 1949, Mao, susţinător al egalităţii dintre sexe, va interzice pentru totdeauna această tradiţie milenară, simbol al jugului feudal, incompatibil cu modernizarea ţării... şi care o redusese pe mama sa la statutul de sclavă conjugală.

Practica „piciorului mic" este, într-adevăr, destinată să accentueze supunerea sexuală a femeilor, oferindu-le în acelaşi timp bărbaţilor noi perspective erotice: mobilitatea redusă a partenerei; *bondage*[3] al partenerei cu benzile desfăşurate, în timpul preludiului; şi, în unele variante, orificiu suplimentar de penetrare, creat de bolta plantară devenită concavă... După ce a îndurat ani lungi de suferinţă[4], partenera este redusă la

[3] Pratică sadomasochistă care constă în legarea partenerului. (*n.a.*)

[4] În jurul vârstei de 5 ani, picioarele fetiţei erau presate, astfel încât să se rupă bolta plantară şi să se îndoaie degetele – cu excepţia degetului mare – spre interior, până la necroza acestora. Pentru a accelera acest proces, uneori, se întâmpla ca oasele să fie rupte cu lovituri de pietre. Se estimează că cel puţin 10% dintre fetiţe mureau de septicemie. Celelalte îndurau chinuri insuportabile, până la sfârşitul perioadei de creştere, atunci când piciorul, complet zdrobit, dobândea deformarea definitivă. Chiar şi atunci, statul în picioare era foarte dureros. (*n.a.*)

rolul de obiect modelat exclusiv pentru plăcerea bărbatului. Orice dorinţă de emancipare socială îi este interzisă. Dar, chiar mamele perpetuează această cruzime, căci fetele care nu respectă acest obicei nu îşi găsesc un soţ...

Wen Qimei, mama lui Zedong, le-ar fi supus cu siguranţă pe fiicele cele mici unei asemenea mutilări, dacă acestea nu ar fi murit de timpuriu: în final, patru copii din şapte au murit! În această regiune, doar cei mai robuşti supravieţuiesc... În ciuda aparenţei sale fragile, Wen Qimei nu este deloc firavă. Îşi asumă, fără să se plângă, sarcinile care îi sunt atribuite. Este o femeie blândă şi ascultătoare, care nu contestă niciodată ordinea familiei. S-a căsătorit cu Xunsheng în 1885, chiar înainte ca el să se înroleze în armată. Fuseseră logodiţi cu cinci ani mai devreme – când el avea doar 10 ani, iar ea 13. O căsătorie aranjată de familiile lor, pentru că pe vremea aceea nu se putea altfel. Mama lui Zedong nu are nume, aşa cum este obiceiul: este doar Qimei, a „şaptea dintre surori" în familia Wen. Este un simplu număr, şi trebuie să-şi servească tatăl. Singurul ei spaţiu de libertate este religia. Nu ratează nicio procesiune, nicio ceremonie la templul budist, unde îl ia mereu cu ea pe micul Zedong, uluit de fumul parfumat de tămâie, de psalmodii şi de ritualuri. Wen Qimei le povesteşte toate durerile şi bucuriile sale zeilor şi lui Buddha, cu o fervoare ingenuă şi profundă. În ciuda necuviinţei de care dă dovadă necredinciosul ei soţ, ea a aşezat o statuie de bronz a lui Buddha în casă, pentru a-l cinsti zilnic şi a-i aduce ofrande. Zedong o asistă şi se roagă alături de ea, şi el foarte smerit – cel puţin în copilărie. Când va deveni adult, credinţa îi va dispărea, fiind înlocuită de idealul politic şi strivită de deciziile sale totalitare. Catolicii mai ales, pentru că întruchipează o religie străină, vor suporta consecinţele: în anii 1950, preoţi şi călugăriţe vor fi acuzaţi de cele mai rele grozăvii (experimente medicale pe sugari, crime

şi canibalism) şi vor fi masacraţi cu sutele. În câţiva ani, China va fi „curăţată" de aproape trei milioane de catolici practicanţi. Acest exemplu îi va descuraja pe credincioşii de alte religii să-şi păstreze cultul. Poate că, văzând-o pe mama sa, Mao îşi dăduse seama în ce măsură practica religioasă constituia un mod de evadare, deci o formă de rezistenţă în faţa autorităţii, pe cât de puternică, pe atât de greu de controlat.

„Băiatul de piatră" devine conştient de sine

Wen Qimei este o mamă iubitoare, adorată de copiii săi. După propriile cuvinte ale lui Mao, Wen Qimei era „...bună, generoasă, plină de compasiune şi întotdeauna gata să împartă ce avea."[5] Îi va purta până la moarte mamei sale o dragoste şi o admiraţie fără rezerve. Ceilalţi doi fii, Mao Zemin (născut în 1895) şi Mao Zetan (născut în 1905), împărtăşesc aceleaşi sentimente. Mama lor este, în ochii lor, o păstrătoare a bunului-simţ şi a tradiţiei. Fiinţă rezervată, ea încearcă să-i înveţe cumpătarea, aşa cum va explica mai târziu Mao: „Ea critica orice manifestare deschisă a emoţiei şi orice încercare de rebeliune declarată. Ea spunea că nu aceasta este calea chineză." Desigur, Wen Qimei este, în egală măsură, o soţie perfectă şi o gospodină desăvârşită. Locuinţa familiei, o fermă mare cu un singur etaj, în formă de U alungit, este vastă. Familia Mao nu deţine în totalitate această proprietate, ci o împarte cu o altă familie, Zu. Camera principală este comună pentru ambele familii. Dar, familia Mao îşi extinde suprafaţa an de an şi de fiecare dată aduce îmbunătăţiri majore: Xunsheng înlocuieşte acoperişul de paie cu cel de ţiglă, construieşte alături un coteţ

[5] Edgar Snow, *Étoile rouge sur la Chine, op. cit.* (*n.a.*)

pentru porci și un grajd, adaugă mai multe magazii. Fiecare copil are propria cameră, cu un pat acoperit cu pături groase, matlasate și o plasă de țânțari. Niciun detaliu de prisos, niciun obiect decorativ. Pe jos, pământ bătătorit, pereții, din chirpici. Mobilierul este format din câteva bănci și o masă masivă de lemn de culoare închisă. Seara, se trag obloanele din lemn pentru a închide ferestrele cu zăbrele, fără geamuri, și a păstra căldura pe care o răspândește un cuptor mare din cărămidă, pe care Wen Qimei pune mâncarea la gătit. Zedong abia știe să meargă, așa că se târăște pe sub funiile lungi de ardei iute uscat agățate de tavan spre amuzamentul lui; bucătăria din Hunan este una dintre cele mai picante din țară. De-a lungul vieții sale, Mao Zedong se va delecta cu mâncărurile cele mai copioase... Dar preparatul pe care îl va prefera întotdeauna va fi pieptul de porc prăjit în zahăr și ușor caramelizat, de culoare roșiatică, de care a fost privat atunci când era mic – Wen Qimei nu pregătea decât în mod cu totul excepțional aceasta rețetă simplă și dulceagă. Chiar dacă crește porci, familia Mao nu mănâncă în mod regulat carne, Xunsheng nu ar permite asemenea festinuri! Tatăl este categoric și foarte atent la cheltuielile casei. Conform principiilor sale, copiii nu au dreptul la aceeași hrană cu adulții, pentru că nu muncesc. Președintele Mao, cu mulți ani mai târziu, își va exprima amărăciunea: „la 15 ale fiecărei luni, [tatăl nostru] le făcea o favoare lucrătorilor săi și le oferea ouă cu orez, dar niciodată carne. Mie nu îmi dădea nici ouă, nici carne!" Ajuns la putere, Mao va avea exigențe culinare foarte stricte – dulce răzbunare a copilului lipsit odinioară de delicatese: „Punea să i se aducă mâncărurile preferate din toate colțurile țării. Trebuia să i se aducă viu un pește special din Wuhan, transportat pe o distanță de mii de kilometri într-o pungă de plastic umplută cu apă și alimentată cu oxigen. „[...] În ceea ce privește orezul, cerea ca membrana

care separă învelişul de miez să fie păstrată [...], astfel că orezul trebuia decorticat manual, cu cea mai mare grijă. [...] Ceaiul său preferat, cel din Fântâna Dragonului, avea reputaţia de a fi cel mai bun din toată China şi pentru el se culegeau frunzele cele mai frumoase, atunci când ajungeau la deplina maturitate."[6] Datorită acestei infuzii, spera (în zadar) să-şi uşureze constipaţia cronică, de care nu va scăpa însă niciodată.

Mao Zedong îşi aminteşte că mama lui îi dădea, totuşi, pe ascuns, atunci când putea, ceea ce Xunsheng refuza să-i ofere... În familia Mao, există o mare diferenţă între ceea ce interzice tatăl şi ceea ce permite mama, atunci când acesta nu este de faţă. Când Xunsheng nu este acasă, lucrurile se rezolvă... Viaţa de zi cu zi se organizează în jurul unui conflict parental şi filial latent. Liderul Mao va povesti propria versiune, foarte personală şi politizată: „Erau două „partide" în familie. Unul era tatăl meu, „puterea conducătoare". Opoziţia era formată din mine, mama, fratele meu şi, uneori, muncitorul."[7] Când discuţiile se aprind, „puterea conducătoare" reprimă prin forţă opoziţia, cu nenumărate palme şi lovituri cu un băţ de bambus! Psihodrama ţăranului se extinde la cei care se află sub controlul irascibilului Xunsheng: unul, apoi doi muncitori au fost angajaţi să lucreze pe câmp. Şi aceştia primesc o muştruluială zdravănă! Fibra revoluţionară – anarhistă chiar – a tânărului Zedong începe aşadar să se afirme de timpuriu. Căminul Mao nu este foarte senin... Vocile ridicate şi certurile dintre tată şi fii vor fi tot mai frecvente şi mai violente, pe măsură ce băieţii vor creşte...

La începutul secolului al XX-lea, Zedong este deja un băieţel foarte încrezător şi foarte senzual – calităţi pe care le

---

[6] Jung Chang şi Jon Halliday, *Mao: l'histoire inconnue*, Paris, Gallimard, 2006. (*n.a.*)

[7] Edgar Snow, *Étoile rouge sur la Chine, op. cit.* (*n.a.*)

moşteneşte în mod clar de la mama lui. Îi place să atingă, să guste, să miroasă lucruri, să mângâie şi să privească animalele de fermă, să admire transformările şi ciclurile naturii. În schimb, îi este frică de apă şi urăşte înotul. Motivul este necunoscut, dar îl va urmări toată viaţa: „Lui Mao nu îi plăceau nici căzile, nici duşurile şi a stat timp de 25 de ani fără să facă baie. În schimb, cerea să i se frece corpul cu prosoape umede şi calde"![8] De asemenea, cerea să i se facă zilnic masaj, o reminiscenţă a căldurii materne... Lui Zedong îi plac atingerile... Wen Qimei îl învaţă să privească, să savureze frumuseţea, să se lase surprins. Alături de ea, Zedong o ia pe scurtătură pe drumul existenţei, făcând ocolişuri aleatorii într-un trai zilnic mult prea strict. Spre deosebire de tată, ea nu îl ceartă niciodată, este întotdeauna fermecătoare, blândă, frumoasă... şi misterioasă. De îndată ce a ajuns la vârsta la care copilul poate să înţeleagă, ea îl ia de mână şi îl duce într-un loc sacru, izolat puţin de sat. Apoi, după un ritual ancestral, îi cere să se închine în faţa unei stânci de peste doi metri înălţime, aflată deasupra unui izvor.[9] Prin această mântuire, Zedong este „adoptat" de monolitul vrăjit... Tributul adus acestei magice „mame de piatră" este un fel de botez păgân, care îi dă numelui său ascuns puterea protectoare aşteptată: Shi san ya-zi, „băiatul de piatră", conform credinţelor, tocmai şi-a descoperit eul secret şi profund. Un *ego* mereu prezent, care îl va însoţi până la ultima suflare...

De-a lungul copilăriei sale, Zedong este înconjurat de femei vesele şi binevoitoare: până la vârsta de 8 ani, petrece mult timp în familia mamei sale, Wen, care îl adoră. Familia trăieşte

---

[8] Jung Chang şi Jon Halliday, *op. cit.* (*n.a.*)

[9] Li Xiangwen, *Histoire de la famille Mao*, Pékin, Éd. du peuple, 1966; citat de Justine Faure şi Denis Rolland în *1968 hors de France, histoire et constructions historiographiques*, Paris, L'Harmattan, 2009. (*n.a.*)

în tihnă, dincolo de gâtul Văii Tigrului, la vreo 12 kilometri de familia Mao.[10] Este o perioadă de care el își va aminti cu bucurie, pentru că era lipsită de griji: ziua merge cu vitele la păscut, iar noaptea învață să citească, la lumina unei lămpi cu ulei. Descifrează caracterele murmurând, foarte atent, în timp ce bunica și mătușile brodează haine și încălțăminte. Râsete înăbușite, mișcări lente, pline de răbdare, foșnetul paginilor întoarse cu grijă... Din această epocă datează pasiunea sa nemăsurată pentru lectură și pentru femei. Până la moartea sa, Mao va fi un bibliofil. Patul lui va fi mereu pe jumătate acoperit și înconjurat de zeci de cărți. Tot printre cărțile sale va satisface cu mare plăcere, până la o vârstă foarte avansată, mai multe femei tinere simultan... Începând cu anii 1960, chiar și atunci când va fi necăjit de o boală venerică, Marele Cârmaci va continua să-și exerseze talentele de mare seducător: unele dintre cuceririle sale se vor declara chiar mândre să fie contaminate de el și să păstreze astfel în trupul lor amintirea acelor prețioase momente de intimitate!

În primăvara lui 1902, Zedong este încă un băiețel liniștit, dar care începe să-și afirme zilnic caracterul. Se întoarce în casa tatălui său, cu care nu a avut niciodată până în prezent discuții foarte constructive. Relația lor, care deja a început prost, se va deteriora din cauza confruntărilor zilnice. Copilul are 8 ani și trebuie să primească o educație adevărată. Tatăl său ține mult la aceasta, dornic ca progenitura lui să-l poată ajuta să-și administreze și mai bine negoțul. În tinerețe, Xunsheng nu a studiat decât doi ani; știe să scrie și să citească – și, mai ales, să numere! – dar nu își folosește aceste cunoștințe rudimentare decât pentru a-și duce afacerile la bun sfârșit. Așa că îl înscrie pe Zedong la cursurile unui „învățat" din sat, unde

[10] Jung Chang și Jon Halliday, *op. cit.* (*n.a.*)

copilul trebuie să deprindă caracterele alfabetului chinezesc şi să silabisească neobosit textele clasice ale lui Confucius, destinate elevilor. Teoretic, cursurile durează toată ziua, dar practic, copiii se supun, cu prioritate, imperativelor agricole sau treburilor casnice impuse de către părinţi. În ceea ce îl priveşte pe Zedong, acesta preferă, în mod evident, să studieze decât să muncească pe câmp! Memoria sa extraordinară îi permite să înveţe rapid textele obligatorii, lăsându-i astfel un pic de timp pentru a explora domeniile sale preferate: înainte de istorie (este încă prea tânăr pentru a aprofunda această materie), se dedică studiului caligrafiei şi poeziei, cu mult entuziasm şi talent. De-a lungul existenţei sale, Mao va practica aceste două arte şi va umple sute, chiar mii de pagini: în afara prozei politice şi a unei copioase corespondenţe, el va scrie multe poezii, transpunându-şi emoţiile în versuri. Tovarăşii săi din Partid vor mărturisi că l-au văzut frecvent pe preşedintele Mao oprindu-se în mijlocul câmpului pentru a mâzgăli câteva cuvinte, apoi descălecând şi privind împrejurimile cu un aer profund inspirat... Astfel, în 1935, Mao va compune propria versiune lirică a „Marşului Lung":

Armata Roşie nu se teme de „Marşul cel Lung".
Zece mii de râuri, o mie de munţi nu înseamnă nimic pentru ea.
Cele cinci vârfuri sunt mici valuri sinuoase,
Marele Wu Mong este o moviliţă pe care o striveşti cu piciorul;
Calde erau stâncile, scăldate de râul cu nisipuri de aur,
Îngheţate erau lanţurile de fier ale podului din Tatu.
Cum trecu Muntele Mien încărcat de zăpadă,
Bucuria întregii armate fu imensă[11].

[11] În *La Poésie chinoise*, Paris, Seghers, 1952, p. 265. (*n.a.*)

Cad capete

Dar, învăţătorul lui Zedong, ca majoritatea dascălilor din această epocă, nu face decât să-l pună să memoreze manuale întregi şi să-l lovească cu nuiaua, pentru a-l face să repete învăţătura – desigur, limitată. În curând, Zedong îşi procură puţinele romane care circulă în cătunul lui şi le citeşte pe ascuns: „...*Shui hu Zhuan* (*Pe malul apei*) şi *San guo zhi yan yi* (*Cronica celor Trei Regate*). Primul povesteşte aventurile a opt sute de tâlhari care formaseră o bandă; a doua narează istoria războaielor dintre cele Trei Regate[12]". *Cronica celor Trei Regate* a fost scris în secolul al XIV-lea de Luo Guanzhong, scriitor chinez al dinastiei Ming. Acest text descrie o perioadă care se întinde din anul 220, data prăbuşirii dinastiei Han, până în 265, sub dinastia Jin, în timpul căreia cei trei şefi ai regatelor Shu, Wei şi Wu îşi dispută puterea asupra Chinei. Mao va citi şi reciti fără încetare această epopee politică şi militară, în care se înfruntă conducători plini de carismă... Dorinţe de aventuri, de bătălii, de marşuri triumfale. Tânarul Zedong începe să observe că universul lui alcătuit din orezării şi păduri este foarte limitat. În 1903, pe când nu avea decât 10 ani, fuge de acasă timp de trei zile. Este găsit dând târcoale prin pădure, nu foarte departe de casă, deşi îşi propusese iniţial să ajungă în oraşul Changsha. Realitatea îl prinde din urmă! De altfel, chiar dacă rămâne un privilegiat printre cei mai săraci, este totuşi martorul unor violenţe zilnice de nesuportat... În 1904, este destul de mare pentru a înţelege amploarea dezastrului cauzat de foamete. Acte de canibalism, oameni sărmani rătăcind pe drum în căutare de hrană, amărâţi care încercau să-şi

[12] Nora Wang, *Mao Zedong*, Paris, Autrement, 1999. (*n.a.*)

păcălească foamea mestecând scoarță de copac... În 1906, situația se înrăutățește, ca urmare a inundațiilor catastrofale, care omoară între treizeci și patruzeci de mii de oameni[13] și fac, în mod indirect, de o sută de ori mai multe victime. Fluviul Albastru se revarsă, luând cu el cadavrele... Izbucnesc revolte ale foamei. În Changsha, autoritățile îi torturează și-i decapitează pe insurgenți; capetele lor sunt expuse în public, înfipte în vârful sulițelor. Notabilitățile trimit mercenari să reprime orice protest al țăranilor. Familia Mao se ține cu prudență deoparte. Xunsheng nu are nicio milă față de cei săraci: aceștia i-au furat câțiva saci de orez și este în culmea mâniei! Wen Qimei dă de pomană pe ascuns cerșetorilor de pe drum. Această experiență îngrozitoare reprezintă un moment crucial în viața lui Mao, așa cum el însuși îi va mărturisi jurnalistului Edgar Snow în 1936: „Aceste incidente, care apăreau unul după altul, au lăsat o amprentă imposibil de șters din mintea mea deja rebelă. În această perioadă, am început să dobândesc o oarecare [...] conștiință politică." În plus, și o anumită familiaritate cu oroarea, căci regimul său va face din plin uz de tortură. Pentru a-i descuraja pe funcționari să deturneze bani, Mao le va zdrobi testiculele celor bănuiți, cu un clește din bambus... un exemplu, printre altele, care își află originea în copilăria lui Zedong. La 13 ani, tânărul nu știe prea bine ce să creadă despre situația din țară: va afirma că nu era de acord nici cu tatăl său, nici cu hoții de orez. Principala preocupare a lui Xunsheng este să treacă peste aceste zile sângeroase, fără să piardă prea mulți bani și, pentru a-și ușura sarcina, este nerăbdător să pună în practică noile cunoștințe ale lui Zedong: „Tata a vrut ca eu să încep să țin registrele familiei, de îndată ce am învățat câteva

[13] *Ibid.* (*n.a.*)

caractere. El a dorit să învăţ să folosesc abacul." Abacul este, în sine, un simbol al reuşitei, căci este numărătoarea folosită pentru contabilitate. Numai că Zedong urăşte cifrele şi nu are noţiuni de economie – un neajuns care îi va marca în mod funest politica, provocând între cincisprezece şi treizeci de milioane de morţi în timpul Marelui Salt Înainte. Pentru adolescentul de acum, exigenţele tatălui său îi lezează cu atât mai mult libertatea şi integritatea personală, cu cât sunt însoţite de un alt eveniment: în 1907, este logodit, împotriva voinţei sale, cu una dintre verişoarele sale, Luo Yixiu, cu care se va căsători un an mai târziu. O adevărată traumă. În 1936, va spune o dată pentru totdeauna: „Nu am trăit niciodată cu ea. [...] Nu o consider soţia mea şi nu m-am gândit deloc la ea!" De fapt, nefericita a murit în anul 1910, deci nu a cunoscut-o decât foarte puţin; va afirma, de altfel, cu vehemenţă, că această căsătorie nu s-a consumat niciodată. Iar în 1919, va scrie un articol în care se declară, în mod evident, împotriva acestui obicei al căsătoriilor aranjate: „Poruncile părinţilor sunt [...] incompatibile cu dorinţele copiilor lor [...]. Este vorba de un fel de viol indirect. Părinţii chinezi nu încetează să-şi violeze, în mod indirect, progenitura..." Putem înţelege astfel mai bine ce l-a determinat pe Mao tiranul să asocieze contabilitatea cu castrarea...

Marşul uriaşului roşu

În anul 1908, Zedong nu mai simte pentru tatăl său decât dispreţ şi mânie. El îi va povesti un incident important lui Edgar Snow: „Tatăl meu invitase oaspeţi acasă, dar în prezenţa acestora, între noi a izbucnit o ceartă. Tata m-a insultat în faţa

tuturor, numindu-mă leneş şi lichea. Acest lucru m-a înfuriat teribil. L-am blestemat şi am ieşit din casă. Mama a fugit după mine, încercând să mă convingă să mă întorc. [...] Am ajuns la marginea iazului şi am ameninţat că mă voi arunca în el dacă se va apropia. [...] Tata a insistat să îmi cer scuze şi să fac *koutou*, în semn de supunere. Am acceptat [...] dacă promitea să nu mă mai bată. [...] Când îmi apăram drepturile prin revoltă deschisă, tatăl meu se lăsa înduplecat şi, cu cât stăteam mai umil şi mai supus, cu atât mai mult mă insulta şi mă bătea." Pretenţia ca fiul său să-i facă *koutou* sau *kowtow* pentru a-i implora iertarea este, pentru Xunsheng, o cerere revelatoare, pentru că era vorba despre salutul cu fruntea plecată până la pământ, de obicei destinat împăratului. Zedong, care l-a îndurat ca pe umilinţa supremă în faţa mamei şi a altora, pare şi mai hotărât să se revolte. Poate chiar că s-a gândit în acea clipă să-şi pună capăt zilelor înecându-se? Episodul nu rămâne fără urmări şi poate că băiatul a început să se maturizeze din acel moment... Orice s-ar fi întâmplat, o prăpastie adâncă s-a căscat între tată şi fiu. Relaţiile lor se înrăutăţesc şi mai mult atunci când Xunsheng refuză să continue să plătească şcolarizarea fiului său. El vrea ca Zedong să devină fermier şi are intenţia de a-l angaja ca ucenic la un neguţător de orez. Dar se pare că este foarte greu să-l constrângă pe Zedong: acesta a devenit la fel de înalt ca tatăl său – şi mai puternic –, şi are un caracter cel puţin la fel de dur ca şi el. Cu neputinţă să-l mai bată! Doar dependenţa financiară mai rămâne o pârghie posibilă. Prin certuri şi compromisuri temporare, Zedong şi Xunsheng cedează, rând pe rând: când fiul lucrează pe câmp, când tatăl îi permite să meargă la cursuri. Dar şcoala din sat nu mai prezintă niciun interes pentru Zedong. El speră să se înscrie într-o instituţie dintre cele care s-au deschis cu sutele în ultimii cinci-şase ani.

Unul dintre verii săi, care este elev aici, i-a vorbit despre ea: în aceste şcoli moderne, se învaţă limba engleză, ştiinţele, istoria! De acum, Zedong nu se mai gândeşte la altceva. Dar, desigur, tatălui său îi face plăcere să-l ia peste picior, declarându-l incapabil să urmeze asemenea cursuri. Îl necăjeşte încontinuu. Brusc, Zedong nu îşi mai detestă tatăl, îl urăşte de-a dreptul! În 1968, în timpul unei sesiuni de tortură pentru a-i supune pe adversarii propriului regim, Mao va declara cu răceală: „Păcat că tatăl meu a murit deja, ar fi trebuit să-l fac să îndure acelaşi lucru." Adolescentul Zedong înghite toate insultele şi începe să negocieze cu familia mamei pentru a-şi putea realiza planurile: familia Wen îi împrumută destui bani ca să se poată înscrie la „şcoala primară superioară" din Dongshan. Mai în vârstă decât majoritatea celorlalţi elevi, Zedong nu este un privilegiat printre aceştia, ci dimpotrivă! Ceilalţi provenind din familii cu adevărat bogate, el se află de această dată pe poziţia celor nevoiaşi: „Mulţi elevi înstăriţi mă disprețuiau pentru că eram un zdrenţăros, purtând jacheta şi pantalonii mei obişnuiţi." Ceea ce, în realitate, nu îl deranjează câtuşi de puţin; Marelui Cârmaci îi va plăcea luxul şi îşi va satisface multe dintre capriciile obişnuite ale dictatorilor, dar toată viaţa îşi va păstra mania de a purta hainele şi încălţămintea până când se toceau: nu din grija de a da un exemplu de modestie, ci, pur şi simplu, pentru că aşa i se pare mai confortabil. De altfel, va cere să i se cârpească hainele vechi plătind un preţ exorbitant şi le va ordona gărzilor lui „să-i facă" pantofii înainte de a-i încălţa. Simţindu-se relativ confortabil în noul său mediu şcolar, elevul Zedong ia note bune, mai ales la disertaţie. Învaţă limba engleză şi descoperă biografiile lui Napoleon, Wellington sau Petru cel Mare. Aude, pentru prima dată, despre America şi Europa, despre Războiul Civil şi despre Revoluţia Franceză.

Timp de un an, devorează tot ceea ce i se predă. În scurt timp, nici aceasta nu îi mai este suficient; prin urmare, începe să-şi construiască planuri mai ambiţioase. Cu traista în spinare, porneşte din nou la drum, spre oraşul promis pe când avea 10 ani: Changsha.

Nu există cale ferată până acolo. În primăvara lui 1911, China este încă medievală. Mao Zedong a devenit un tânăr înalt, de 16 de ani, cu privire necruţătoare şi cu chipul aspru, iar părul lui negru şi bogat este întotdeauna împletit într-o panglică lungă, simbol al supunerii faţă de împărat... El ajunge la destinaţie după două zile de mers într-un car cu boi. Zedong a reuşit fără nicio dificultate să ia examenul de admitere la o „şcoală medie" – echivalentul gimnaziului. Dar, după şase luni, revoluţia republicană se pregăteşte să facă pulbere peste două mii de ani de putere imperială. Ca majoritatea colegilor săi, Zedong îşi taie coada împletită şi se înrolează în armata revoluţionară. Este îndemnat de entuziasm şi de voinţa de schimbare, de distrugere a unui trecut pe care îl dispreţuieşte. Victoria nu se lasă aşteptată. Amestecul extern a dat lovitura finală dinastiei Qing: la 12 februarie 1912, Puyi, ultimul împărat, sfârşeşte prin a abdica, la o lună după proclamarea Republicii Chineze de către Sun Yat-sen. La 15 februarie, Mao este eliberat de angajamentul militar. El crede că revoluţia s-a terminat şi îşi reia studiile. Neştiind prea bine ce cursuri să urmeze, încearcă o şcoală de comerţ, apoi o şcoală generală, după care hoinăreşte timp de mai multe luni prin Changsha, supravieţuind datorită căminelor studenţeşti. Atunci când intră pentru prima oară în biblioteca municipală, are o revelaţie: aici găseşte ceea ce căuta şi îşi petrece toată ziua devorând lecturi din Montesquieu şi Rousseau, Kant, Bentham, Platon şi Aristotel. Mao devine un strălucit autodidact... În 1913, face

studii pentru a deveni profesor, fiind, timp de şase ani, un student neobosit şi nesăţios. Conştiinţa lui politică se configurează, tânărul profesor denunţă corupţia guvernului, neajunsurile şi imoralitatea acestuia, se întreabă deja „cum să salveze China" şi se gândeşte din ce în ce mai mult la oportunitatea de a crea un sistem condus de un despot luminat, singurul capabil să înfrunte „prostia poporului"[14] şi să-l salveze de el însuşi. „Ţara trebuie distrusă [...], apoi reconstruită", va scrie tânărul cu puţin înainte de a deveni unul dintre fondatorii Partidului Comunist Chinez. Aceasta va şi face Mao, odată aflat în fruntea ţării, începând cu 1 octombrie 1949 şi până la moartea sa, la 9 septembrie 1976. Dar acesta este începutul unei alte poveşti...

Sub egida acestui personaj complex, China a devenit o putere nucleară, o naţiune respectată şi temută pe eşichierul internaţional. Nimeni nu îl mai regretă pe despotul care a realizat această metamorfoză: astăzi, chinezii preferă să se extazieze în faţa legendei sale, în loc să-şi rememoreze suferinţele provocate de politica lui... Încă se ridică, în toată China, statui monumentale în cinstea gloriei lui Mao Zedong, casa lui natală a fost transformată în muzeu, iar satul Shaoshan este plin de turişti veniţi să aducă un omagiu Marelui Cârmaci. Statuete şi obiecte de *merchandising* care mai de care mai neverosimile se înghesuie pe rafturi. „Băiatul de piatră", vinovat de moartea a cel puţin şaptezeci de milioane de persoane, în vremuri de pace[15], a devenit o icoană ieftină, zâmbitoare şi poleită cu vopsea aurie, bună de aşezat pe o etajeră din salon.

---

[14] Texte din tinereţea lui Mao, iunie 1912–noiembrie 1920. (*n.a.*)

[15] Cf. Jung Chang şi Jon Halliday, *op. cit.* (*n.a.*)

MUSSOLINI

Fierarul din satul Dovia di Predappio, din Emilia-Romagna, este cunoscut ca un om grosolan și irascibil. Dar, în această duminică de 29 iulie 1883, acesta nu se poate abține să nu își șteargă discret o lacrimă ivită în colțul ochiului: are un fiu! Mustața lui neagră și deasă, cu vârfurile răsucite în sus, freamătă de atâta emoție înfrânată. Neamul lui va continua, numele său va fi dus mai departe! Numele Mussolini este întâlnit în nordul Italiei, încă din Evul Mediu. Se spune chiar că printre strămoșii săi figura unul dintre regenții din Bologna, în secolul al XII-lea. Registrul parohiei Santa Maria de Montemaggiore menționează în secolul al XVIII-lea un strămoș moșier[1]. Alessandro Mussolini, 29 de ani, este mândru de rădăcinile sale, dar nostalgic după gloria de altădată a familiei... Vânjos, cu pieptul foarte musculos, modelat de practicarea meșteșugului său, el își ia întâiul născut în brațele sale puternice. A ales deja prenumele care îi vor înrâuri destinul: Benito, în cinstea mexicanului Benito Juarez, fost agricultor devenit erou republican și președinte al Mexicului; Amilcare în onoarea

[1] Cf. http://www.rivoltaideale.com; biografia familiei Mussolini: «*...un bisavolo di Benito Mussolini, agricoltore in proprio, Mussolini Jacobus Antonius, nato nel 1730 – non è scritto dove – morì il 9 Settembre 1810 alla età di 80 anni.*» (*n.a.*)

lui Amilcare Cipriani, patriot italian, soldat al lui Garibaldi și comunard alături de parizieni, în 1871; Andrea, de la Andrea Costa, militant anarhist, care tocmai fondase, în 1881, *Partito socialista rivoluzionario italiano*... Cea din urmă referință este cea mai recentă, dar și cea mai virulentă, căci Andrea Costa pledează pentru „propaganda prin fapte", o strategie politică al cărei scop este să provoace o „conștientizare populară", prin toate mijloacele posibile, inclusiv terorismul și insurgența... Plasat sub asemenea auspicii, micuțul Benito Mussolini are pe cine să moștenească! Bunicul său patern, Luigi Mussolini aprobă bucuros aceste alegeri pentru nepotul său. La vârsta de 49 de ani, el este locotenent în rezervă al Gărzii Naționale, dar nutrește un anarhism și un anticlericalism care l-au trimis de mai multe ori la închisoare. De la o generație la alta, aceeași schemă se repetă și se amplifică...

Secrete de familie, masculi și cuvinte

Închisoarea! Este aproape un titlu de glorie pentru familia Mussolini, practic, un rit de inițiere. Alessandro a devenit militant revoluționar (socialist libertar) cu 10 ani mai devreme. Adept al lui Mihail Bakunin, el a organizat mitinguri, a luat parte la toate luptele cu autoritățile, cu alți activiști... Nefiind chiar un exemplu de toleranță, Alessandro îi atacă pe toți cei care nu sunt de acord cu el. În 1874, deși ajuns consilier municipal în Predappio, continuă să se bată cu adversarii săi. În 1878, este arestat pentru că a pus la cale „distrugerea proprietății altora" și acuzat că a proferat amenințări grave împotriva mai multor persoane. A fost închis până în 1882[2], cu scurte perioade de

[2] Brenda Haugen, *Benito Mussolini: Fascist Italian Dictator*, Minneapolis, Compass Point Books, 2007. (*n.a.*)

libertate. În acel an, recent ieșit din închisoare, se căsătorește cu Rosa Maltoni, o tânără de 24 de ani, de familie bună. Rosa face parte din mica burghezie din Forli, la câțiva kilometri distanță; tatăl său este veterinar... și de la început nu vede cu ochi buni căsătoria fiicei sale cu această canalie de Alessandro Mussolini! Atunci când pretendentul a venit pentru prima dată să-i ceară mâna Rosei, el l-a dat afară fără menajamente. Cu toate acestea, împotrivirea lui nu ține mult. Sfârșește prin a le da binecuvântarea... Nu se știe de ce s-a răzgândit, însă pot fi bănuite mai multe motive: Alessandro, cu toate că este un element perturbator, are greutate politică, deci o influență, deloc de neglijat, în provincia lui; în plus, nu este niciodată bine să te pui în calea acestui personaj, predispus la amenințări și la fapte de violență. *Il Signore* Maltoni, oscilând între speranță și teamă, a preferat, fără îndoială, să cedeze.

Rosa Maltoni este o femeie educată și distinsă. A urmat studii superioare și a obținut cu ușurință diploma de învățătoare, profesie pe care o practică din anul 1877. Îi place muzica clasică și se exprimă cu delicatețe, este pasionată de literatură și vorbește limba italiană, mai degrabă decât dialectul romagnol, mult mai răspândit printre localnici. Alessandro a fost cucerit de spiritul și de înțelepciunea ei. Rosa nu este foarte frumoasă; scundă și grăsuță, cu o față pătrată, ea dezvăluie totuși un farmec aparte atunci când își fixează privirea asupra lui. Ochi foarte negri, foarte strălucitori, înfundați în orbite: are impresia că îi citește până și gândurile cele mai ascunse..., iar acest lucru nu îl sperie câtuși de puțin. Rosa este, în stilul ei discret, o soție autoritară. Ea a știut să-l îmblânzească pe chipeșul Dovia di Predappio și să-i ierte frecventele infidelități. Tânărul fierar este cunoscut în această parte a provinciei Emilia Romagna pentru nenumăratele sale cuceriri. Se știe că italienii au sângele fierbinte! Dar nu din pricina aceasta se îngrijorează Rosa.

Altceva reușește să-l emoționeze pe Alessandro și să-l copleșească, mult prea des: Anna Lombardi, o femeie măritată. Dar aceasta nu este o piedică! Lui Alessandro, căruia puțin îi pasă de convenienețe, îi place să o curteze pe frumoasa blondă cu forme durdulii prin căpițele de fân, în văzul lumii... Soțul infidelei, Agostino Guidi, moare la momentul potrivit. Văduva veselă i se oferă aprigului fierar cu și mai multă patimă. De acum înainte, Alessandro își împarte favorurile între bruneta cea cuminte și blonda cea focoasă – *mamma* și *puttana*! Arhetipurile nu dispar așa de ușor. Mai mult decât atât, această poveste se va prelungi până la generația următoare: în timpul căsătoriei sale, Anna Lombardi a avut o fiică, născută la 11 aprilie 1890, micuța Rachele, care va deveni prietena din copilărie și apoi iubita lui Benito Mussolini. În 1909 (după patru ani de la moartea mamei sale Rosa), Benito îi va readuce împreună pe Anna Lombardi și pe tatăl său Alessandro, pentru a le cere permisiunea de a se căsători cu Rachele. Bătrânii amanți îi vor răspunde printr-un refuz categoric – al cărui motiv, niciodată dezvăluit, permite multe presupuneri asupra unei posibile paternități comune... În ciuda acestei interdicții, Rachele și Benito se vor căsători la 17 decembrie 1915 și vor avea cinci copii. Alessandro își schimbă deci amantele ca pe șosete, dar când se întoarce în căminul conjugal, vrea să trăiască în ordine și în rigoare. Soția lui Rosa are grijă să-l mulțumească; după orele de la școala elementară din Dovia, acasă are grijă de gospodărie fără să-și cruțe osteneala. Fiul lor Benito își va aminti mereu de mirosul de mosc al sudorii de pe pielea lăptoasă a mamei – devenit adult, el va urî femeile care se parfumează, încercând să-și ascundă mirosurile naturale ale trupului. Acest prim fior senzual este asociat cu maternitatea. La 11 ianuarie 1885, se naște un al doilea fiu, Arnaldo, iar la 10 noiembrie 1888, vine pe lume o fată, pe nume Edvige.

Familia ocupă mai întâi primul etaj al unei ferme dărăpănate, un pic mai departe de sat; la parter se află fierăria tatălui și o treierătoare pe care Alessandro o închiriază agricultorilor pentru seceriș. În decembrie 1883, familia Mussolini se mută lângă școală, în centrul satului Dovia. Pe dealul care se ridică în spatele casei, cuplul cultivă puțină viță-de-vie și vinde vin la hanurile din împrejurimi sau sătenilor, într-un fel de prăvălie improvizată. Cei doi frați dorm în camera care servește drept cămară și bucătărie, în timp ce sora și părinții lor dorm în camera de zi.

În primii trei ani ai vieții sale, copilul Benito nu rostește niciun cuvânt și abia dacă articulează unele sunete, nedeslușite, nefăcând decât să mormăie și să plângă pentru a atrage atenția asupra lui. Alessandro și Rosa sunt descumpăniți și decid să-și consulte medicul de familie, la Forli. Verdictul este pronunțat: Benito Mussolini este un retardat. În stilul lui expansiv, tatăl întoarce spatele acestui copil care îl dezamăgește și a cărui tăcere pare că îi aduce un afront... Dar Rosa nu dezarmează; ea își folosește toate resursele de mamă și de învățătoare pentru a obține măcar câteva silabe de la copilul ei, care petrece ore întregi ațintindu-și privirea cernită drept înainte, în gol... Cu toate acestea, în 1886, limba i se dezleagă. Poate că s-a străduit, observând că mama sa trebuie să aibă grijă și de fratele lui mai mic, de numai un an. Benito nu se mai bucură de atenția exclusivă a mamei și trebuie să-și schimbe strategia pentru a-și menține avantajul de întâiul născut. Gata cu copilul „retardat": Benito începe deodată să vorbească, să vorbească, să vorbească... logoreea lui nu va conteni, atingând punctul culminant atunci când Ducele ține cuvântări în fața mulțimilor! După ce a învățat să vorbească, tânărul Benito trece aproape simultan la scris.

Între seceră și ciocan

Datorită mamei sale Rosa, Benito face o pasiune pentru operele lui Verdi, învață să citească și să scrie în italiană și puțin în latină. Începe să cânte la vioară cu entuziasm – și va continua să o facă în mod constant și la maturitate. Copilul memorează repede și recuperează rapid întârzierile de limbaj. Dar, odată cu capacitatea de a se exprima în aceste diverse domenii, își manifestă și un temperament foarte dificil, supus unor schimbări bruște. Tatăl său, Alessandro, nu este străin de aceasta: adept al pedepselor corporale, el nu ezită să-l lovească pe Benito pentru *a-i modela caracterul*. În același timp, el se apropie de fiul său, întipărindu-i în minte convingerile sale ideologice, de îndată ce acest lucru este posibil. Acest amestec toxic de violență și de îndoctrinare, îmbinat cu afecțiunea paternă este, inevitabil, greu de suportat de către copil. Sentimente confuze și contradictorii, anxietate și radicalism formează un amalgam perturbator. Dacă la acesta se adaugă infidelitățile cronice și alcoolismul tatălui, din ce în ce mai grav, se obține un tablou de familie instabil și îngrijorător. De la întâlniri politice și până la cuceriri feminine, Alessandro bea toată agoniseala familiei și muncește doar din când în când. Rosa este, desigur, cea care întreține familia din salariul ei mediocru de învățătoare; după ce plătește facturile, nu îi mai rămâne aproape nimic: „Mâncarea cea mai obișnuită la noi acasă era supa", va spune Mussolini, „aveam pâine, legume și cam asta era tot! Carnea nu era în meniu nici duminica, era păstrată pentru zilele de sărbătoare..." Toți cei care și-l amintesc pe micuțul Benito descriu un copil care nu plânge și nu râde niciodată[3]; discută și se joacă rar cu ceilalți băieți de vârsta lui,

[3] Cf. D. Mack Smith, *Mussolini*, New York, Knopf, 1982. (*n.a.*)

a căror tovărășie nu-l interesează. Preferă să citească, cuibărit ore în șir în cufărul mare de lemn în care doarme cu fratele său, Arnaldo. În 1889 și 1890, merge la școală la Dovia, în clasa mamei sale. În 1891, trece în clasa următoare și se lovește destul de dur de autoritatea învățătorului al cărui nume, „Silvio Marani învățător superior", și-l va aminti în 1911 – când își va dicta autobiografia[4]. La vârsta de 8 ani, Benito termină cursurile primare la Predappio: cu toate că este un elev bun, este considerat un copil turbulent, predispus la violență și mereu indisciplinat. În același an, în 1891, este alungat din biserica din sat pentru că a aruncat cu pietre în credincioși la ieșirea de la slujbă... Douăzeci de ani mai târziu, el mărturisea, minimizând gravitatea acestor fapte: „Eram un copil agitat și brutal. De multe ori m-am întors acasă cu capul plin de cucuie! Dar știam să mă răzbun... Eram un băiat de la țară, hoțoman și foarte îndrăzneț."[5] În vacanță, Benito și fratele său, Arnaldo, hoinăresc prin pădure, scot păsările din cuib, prind broaște, se încaieră cu alți copii din sat și se întorc acasă plini de sânge. Rosa îl pansează și îl mustruluiește pe fiul cel mare, care îl învață pe cel mic să facă tot felul de pozne. În realitate, brutalitatea lui Benito depășește limitele unor simple încăierări copilărești. El lovește fără să știe când să se oprească, este snopit în bătaie, căci un singur adversar nu este suficient pentru a-l împiedica: este nevoie de mai mulți copii pentru a-l potoli. Atunci când furia îl copleșește, ochii săi negri devin ficși, trăsăturile i se crispează, iar maxilarul încleștat devine

[4] Benito Mussolini, *La mia vita*, redactată între decembrie 1911 și martie 1912. (*n.a.*)

[5] Traducerea autorului. *Ibid.* precedent. «*...Io ero un monello irrequieto e manesco. Più volte tornavo a casa con la testa rotta da una sassata. Ma sapevo vendicarmi. Ero un audacissimo ladro campestre.*» (*n.a.*)

carnivor. Nu se destinde decât atunci când obosește să tot lovească. Răgazul este, de obicei, de scurtă durată. Furia nu-l slăbește nicio clipă. Crește odată cu el. Uneori, Benito lucrează împreună cu tatăl său: „Mergeam în fierăria tatălui meu, care mă punea să suflu din foale". Alessandro profită de acest moment pentru a-i trage câteva scatoalce atunci când copilul aţâţă prea tare focul, împrăștiind cenușă sau bucăți de cărbune ars. Din partea mamei, Benito este încurajat – fără succes – să fie credincios și modest în fața divinității. Liturghia îl fascinează, dar, mai presus de toate, îi provoacă o stare ciudată de rău, o angoasă aproape insuportabilă, o manifestare de natură somatică: greață și amețeli. Un misticism invers?... „Practicam ritualurile religioase cu mama mea credincioasă și cu bunica, dar nu puteam să stau mult timp în biserică, mai ales în timpul ceremoniilor importante. Lumina roșiatică a lumânărilor aprinse, mirosul pătrunzător de tămâie, culorile veșmintelor preoțești, cântarea vlăguită a credincioșilor și sunetul de orgă mă tulburau profund."[6] Cu siguranță că gestul lui de a arunca cu pietre în enoriași îl împiedica să fie bine primit în biserică! Profilul Ducelui se conturează deja: o schiță a unei personalități morbide, dominatoare, ambivalente și excesive. Un caracter viclean care nu distinge binele de rău și pe care violența compulsivă îl situează la limita psihopatologicului. Năravurile sale sunt încurajate puternic de Alessandro, care se mândrește cu el: fiul său este un luptător,

[6] Traducerea autorului. *Ibid.* precedent: «*Frequentavo anche la fucina di mio padre che mi faceva tirare il mantice.* [...] *Seguivo anche le pratiche religiose insieme con mia madre, credente, e mia nonna, ma non potevo rimanere a lungo in chiesa, specie in tempo di grandi cerimonie. La luce rosea dei ceri accesi, l'odore penetrante dell'incenso, i colori dei sacri paramenti, la cantilena strascicante dei fedeli e il suono dell'organo mi turbavano profondamente.*» (*n.a.*)

un lider care nu se teme de nimic! Această duritate pare indisociabilă de convingerile ideologice pe care i le bagă în cap neîncetat. Tatăl și fiul Mussolini vor urma o traiectorie aproape identică între adolescență și vârsta adultă. Alessandro nu a mers prea mult la școală, dar a citit mult. La fel ca fiul său mai târziu, acesta scrie nenumărate articole politice pentru un ziar local, *La Rivendicazione*. Iar de revendicări nu duce lipsă! Tatăl lui Benito provine dintr-o familie de modești proprietari de pământ care, în două sau trei generații, și-au pierdut bunurile și au sărăcit: deposedat de avere, Alessandro a devenit un mic meșteșugar revanșard; el nu va avea altceva de lăsat moștenire copiilor săi decât profunda lui amărăciune și sarcasmul politic. Poartă ranchiună burgheziei, care a profitat de pe urma unificării peninsulei, în timp ce oamenii de rând nu au locuri de muncă și îndură foamea. Îi urăște și pe moșieri – printre care se numărau și strămoșii lui. Într-adevăr, proprietarii îi exploatează la sânge pe zilieri și pe micii fermieri. Aceștia din urmă trăiesc într-o sărăcie lucie; cei mai săraci dintre săraci sunt *braccianti*: cei care nu au decât „brațele de oferit" pentru a lucra pe *latifondi,* vastele pământuri care aparțin *latifondisti*-lor[7]. Această situație critică generalizată duce la o emigrare masivă. Alessandro îi repetă la nesfârșit tânărului Benito: „Fiii Italiei sunt obligați să-și abandoneze patria... Ce rușine!" Între 1876 și 1880, aproximativ 100 000 de italieni își părăsesc anual țara pentru a căuta de lucru. În 1887, aproape 250 000 au emigrat în alte țări din Europa sau în Statele Unite ale Americii. Tatăl lui Mussolini se plasează de partea celor asupriți, aderă la

[7] În 1976, filmul *1900*, de Bernardo Bertolucci, arată cum acești muncitori lipsiți de pământ și supraexploatați sunt victimele milițiilor *squadristi* – viitorii fasciști. (*n.a.*)

internaționalismul lui Bakunin, salută influența lui Karl Marx, dar, în același timp, își exprimă și un sentiment naționalist foarte puternic. El îl invocă pe Carlo Cafiero, un fiu de mari burghezi devenit comunist libertar, care pledează pentru abolirea statului. Cafiero, mai întâi discipol al lui Marx și Engels, va rupe legătura cu aceștia, spunându-le: „Programul vostru comunist este, pentru mine, o mare absurditate reacționară!" Alessandro Mussolini îl ia, de asemenea, drept exemplu pe Giuseppe Garibaldi, tatăl Italiei unificate, proclamate la 17 martie 1861. Conform convingerilor tatălui său, Benito Mussolini se va strădui, odată ajuns la putere, să refolosească, în avantajul său, eroismul lui Garibaldi, ordonând chiar ca rămășițele acestuia să fie exhumate și transportate la Roma. Cu toate acestea, după căderea Ducelui, antifasciștii vor reabilita memoria lui Garibaldi, în calitate de republican și patriot. La fel și cu un alt mare personaj apreciat de Alessandro Mussolini, Giuseppe Mazzini; în politica italiană, Mazzini este o figură foarte importantă, fiind citat în mod constant, dar și revendicat de toate tendințele, atât fasciste, cât și republicane. În *Memoriile* sale, Metternich (celebrul diplomat austriac) scria, în 1880: „Am reușit să pun de acord între ei împărați, regi și papi. Nimeni nu mi-a dat mai multă bătaie de cap decât un tâlhar italian: subțire, palid, zdrențăros, dar elocvent ca furtuna, înflăcărat ca un apostol, viclean ca un hoț, dezinvolt ca un actor, neobosit ca un amant, care se numește Giuseppe Mazzini."[8]

Bakunin, Cafiero, Garibaldi, Mazzini... aceștia sunt eroii lui Mussolini, tatăl și fiul: teoreticieni, dar mai ales oameni de acțiune, care nu ezită să treacă la arme pentru a-și apăra

[8] Klemens von Metternich, *Mémoires*, Paris, Plon, 1880 (publicație postumă). (*n.a.*)

ideile și pentru a se separa de mentorii lor. Eretici înflăcărați și belicoși... În această Italie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, un angajament politic implică *in fine* confruntarea fizică. Cum ar putea fi altfel? Mai puțin de 7% dintre italieni pot vota, din cauza unui sistem electoral foarte restrictiv[9]. Clasa muncitoare consideră că guvernul este aservit claselor avute. Relațiile oamenilor de rând cu autoritatea sunt adesea limitate la plata taxelor și a impozitelor; cei mai săraci au multe obligații și niciun drept... Banii se duc, în principal, în armată și Biserică, pe când cea mai mare parte a țării este încă, din punct de vedere economic, social și administrativ, subdezvoltată. Analfabetismul reprezintă norma, actele de banditism devastează provinciile. Regiuni întregi sunt lipsite de școli și de instalații sanitare de bază. Energia electrică este un lux. În 1900, industrializarea este abia la început – și doar în unele domenii, cum ar fi chimia sau metalurgia. În acest context, apartenența la un grup politic înseamnă angajarea într-un fel de război de gherilă. Italienii sunt agitați de dorința de schimbare, copleșiți de frustrări și trăiesc într-un climat de ostilitate politică permanentă. Pe acest teren exploziv încep să prolifereze grupuri și grupulețe cu tendințe foarte disparate. La dreapta, se adună militanți, care pretind că mențin „ordinea", opunându-se prin violență revendicărilor mișcărilor de stânga. Milițiile îi înfruntă mai întâi pe micii fermieri, apoi pe muncitori. Ajutorul dat de acestea prefigurează expedițiile punitive ale viitorilor fasciști, conduse cu lovituri de măciucă și cu înghițirea forțată a uleiului de ricin, în care se adaugă uneori benzină pentru a provoca moartea. La stânga, numeroase

[9] Cf. A. James Gregor, *Young Mussolini...*, Berkeley, Universitatea California, 1979. (*n.a.*)

organizații anarhiste și/sau socialiste se concentrează cel mai mult pe apărarea intereselor locale și se bat în mod regulat împotriva autorităților. În această epocă, majoritatea socialiștilor nu fac decât să reacționeze la sărăcia îndurată, fără să încerce să lanseze vreo doctrină clară. Se impune totuși găsirea unui numitor comun între unii și ceilalți, printre conservatori, ca și printre cei asupriți: o majoritate cere o răsturnare radicală, adoptarea unei politici puternice și pragmatice.

De la idei la fapte

Benito nu prea are alte lecturi în afară de cele ale tatălui său: unul dintre personajele sale emblematice este Carlo Pisacane, al cărui *credo* este explicit: „...ideile decurg din fapte și nu invers, poporul nu va fi liber de îndată ce va fi instruit, ci va fi instruit imediat ce va fi liber. [...] Utilizarea baionetei la Milano a produs o propagandă mai eficace decât o mie de cărți."[10] Socialismul familiei Mussolini, ca și al multor altor membri ai *Partito socialista italiano*, se îndreaptă rapid spre extremism: în 1893, Benito are 10 ani când asistă, prin intermediul tatălui și al tovarășilor acestuia, la lucrările Congresului socialist din Emilia-Romagna. Doctorul Cesare Lombroso, celebru medic legist și criminolog, face senzație; cercetările lui se referă la „teoria degenerescenței"[11] și la rasism: el consideră astfel că

[10] Referință la revolta muncitorească din 6 februarie 1853 din orașul Milano: aproximativ o mie de oameni înarmați doar cu cuțite și pumnale atacă posturile de gardă și cazărmile; revolta este înăbușită în sânge și se încheie în câteva ore. Rebeliunea este o emblemă a asocierii dintre idealurile socialiste, patriotice și naționaliste. (*n.a.*)

[11] Bolile mintale, calificate drept „tare", ar fi, în opinia lui, ereditare, iar criminalitatea provine din atavism – „criminalii înnăscuți". (*n.a.*)

omenirea a evoluat de la „Negri" la „Galbeni", apoi la „Albi"; în Italia, el afirmă că rasa din Sud este inferioară celei din Nord... Acest exemplu scientist, așa-numit de „socialism științific", se înscrie într-un curent din ce în ce mai important, care ridică îndoieli în privința regimului parlamentar și a eficacității sistemului democratic. Mussolini nu va ezita să adere la acesta. În paralel cu textele politice, Benito citește câteva romane care, însă, nu îl pasionează, exceptând *Mizerabilii* lui Victor Hugo. De asemenea, manifestă un viu interes pentru vestigiile din regiunea sa și pentru castelele din Evul Mediu care reprezintă „o mărturie a vitalității secolelor trecute". Rosa ar vrea ca fiul ei să urmeze studii clasice și se străduiește să-l convingă pe Alessandro să accepte, fiindcă singurele instituții care pot oferi o astfel de educație sunt administrate de călugări. A trebuit deja să se arate extrem de convingătoare pentru ca soțul ei să-i acorde dreptul de a-și boteza copiii. Alessandro este anticlerical, dar față de Hristos are un sentiment de teamă și de respect: amestec de admirație pentru Isus – ca personificare purificată a rebeliunii – dar și de superstiție. În aceste regiuni atât de aspre, sfinții sunt încă venerați cu o fervoare păgână. În casa lui Mussolini stau agățate pe perete, așezate față în față, portretul Madonnei din Pompei și cel al lui Garibaldi! Un alt motiv, mult mai prozaic, îi determină pe părinții lui Mussolini să-și înscrie odrasla într-o școală riguros supravegheată: problemele de disciplină continuă, din ce în ce mai îngrijorătoare și mai grave. Atunci când este anunțat că a fost înscris la internat, Benito nu se clintește. Nu îi este deloc greu să se despartă de părinți, sau de Arnaldo (7 ani) și Edvige (4 ani), pentru anul școlar care începe în septembrie 1892. Are o mână bandajată; a vrut să-i dea un pumn unui alt băiat, dar a lovit zidul și și-a zdrobit degetele. Pleacă, însoțit de Alessandro, într-o

șaretă trasă de o catârcă. De-a lungul celor treizeci de kilometri pe care îi are de parcurs, tatăl îi dă fiului ultimele sfaturi: „Să nu cumva să-i lași pe popi să-ți bage gărgăuni în cap!" Ei merg la școala călugărilor salezieni din Faenza, o congregație a Societății Sfântului Francisc de Sales – apostol al blândeții! – al cărei scop constă în educarea tinerilor. Va fi nevoie de toată răbdarea călugărilor pentru a înfrâna agresivitatea noului venit, cel puțin pentru o scurtă perioadă de timp.

Ducele va povesti că el și tatăl său erau emoționați când și-au luat rămas-bun în fața ușii grele a internatului și că a început să plângă atunci când porțile s-au închis. Fie că această emoție este inventată, fie că nu, comportamentul adoptat după aceea de Benito este de o constanță riguroasă: el nu trădează decât ură și ranchiună. În 1932, Mussolini îi va mărturisi biografului Emil Ludwig că cei doi ani petrecuți în Faenza au fost extrem de grei, din cauza „umilințelor insuportabile și nedrepte."[12] Dar Benito are un simț al dreptății mai puțin obișnuit. Îi urăște pe călugări, pentru că îi impun disciplina, iar pe ceilalți elevi, pentru că se supun acesteia. Nu are decât un prieten, un nătâng robust, cu care se distrează aruncându-și provocări stupide, cum ar fi aceea de a afla care este obiectul cel mai dur pe care îl poate sparge capul... Benito jubilează atunci când reușește să perturbe rutina din școală. Nu are niciun respect pentru profesori și o demonstrează în fiecare zi. Orele de studiu și pedepsele nu fac decât să-i atâțe revolta și dorința de răzbunare. Aceasta din urmă îl obsedează chiar. Într-o zi, se bate cu unul dintre profesori și aproape că îl rănește grav, aruncându-i o călimară în față. Călugării salezieni încearcă să-l înțeleagă și să-l calmeze pe furiosul lor elev

[12] Emil Ludwig, *Entretiens avec Mussolini,* Paris, Albin Michel, 1932. (*n.a.*)

prin toate mijloacele posibile, de la cele mai drastice până la cele mai blânde. Aceștia redactează lungi rapoarte pe această temă în registrele lor, care le dovedesc eforturile, pe cât de repetate, pe atât de zadarnice... Au aflat totuși că Benito le poartă ranchiună părinților lui pentru că l-au trimis la internat; cum nu poate să-i facă să plătească pentru această trădare, el se răzbună pe colegii lui... La 23 decembrie 1892, are loc prima împărtășanie. Puțin îi pasă! După câteva săptămâni, îl înjunghie pe un elev cu un cuțit pentru tăiat hârtie; din fericire, rana este superficială. Este exmatriculat. A câștigat. Trecând de la teorie la practică, tânărul Mussolini este acum pe deplin convins că violența este adevărata cheie a schimbării.

Lupul iese din pădure

Negăsind nicio instituție care să fie dispusă să-l accepte din anul școlar următor, Benito își continuă studiile învățând cu mama sa, între 1893 și 1894. În octombrie 1894, se înscrie la o școală laică, *La Scuola normale di Forlimpopoli*, școala normală dintr-un mic oraș aflat la circa cincisprezece kilometri de casă. La fel de arțăgos și de îndrăzneț, reușește totuși să lucreze acceptabil și să obțină rezultate destul de bune la istorie, geografie, italiană... și pedagogie! Diploma de absolvire îi va permite să devină învățător – ca mama lui. În timpul pauzelor, își găsește refugiu într-o capelă dezafectată din vecinătatea școlii, pentru a citi în liniște. Cursurile sale vor dura șase ani. În primii trei ani, este extern și trăiește într-o familie din Forlimpopoli. Această relativă autonomie îi convine și îl liniștește oarecum. Adolescentul se îndreaptă acum spre maturitate. Din 1898 până în 1901, va fi intern, dar liber să plece

când vrea. Această nouă viață la oraș îi permite să se consacre unor noi plăceri. Este din ce în ce mai fermecat de muzică și intră în fanfara școlii, cântând la trompetă sau la vioară. La 27 iunie 1901, el păşeşte pe scenă împreună cu alți elevi din școală pentru a juca rolul unui inspector într-o piesă intitulată *Triumful dreptății*, a cărei reprezentație are loc la teatrul din oraș. Este o adevărată revelație! Benito este încântat de importanța și interesul acordate personajului său, și este copleșit de aplauze, exaltat de propriul potențial de seducție, uimit să-și descopere o adevărată charismă... Pe scenă, își ține corpul drept (a cărui înălțime nu depășește 1,69 metri, pe care o compensează cu cizme), declamându-și rolul, se folosește de gesturile sale, în mod natural grandilocvente, își rotește ochii mari, se înflăcărează odată cu spectatorii, se contopește cu ei! Mussolini este năucit. Luminile rampei îl inspiră și îl fac să dea de gustul publicului. Credința îl copleșește: el crede, *amin!* în el însuși.

De la vârsta de 13 sau 14 ani, Benito își pune la încercare abilitățile de seducător. Primele sale explorări în acest domeniu au fost promițătoare, dar, din punctul său de vedere, insuficiente. Mussolini nu suportă frustrarea. Cu câteva luni înainte de performanțele sale teatrale, decide să se lase dezvirginat într-un lupanar. Dorește să beneficieze de talentele unei profesioniste pentru a descoperi, fără opreliști, plăcerile cele mai neobișnuite. Face această alegere în schimbul câtorva bănuți. La ieșirea din bordel, experiența i s-a părut atât de pasionantă, încât va mărturisi că a simțit „că se clătina ca un om beat. Mi se părea că am comis o crimă", ceea ce nu pare deloc să-l stinghereasc㠄. Ba chiar dimpotrivă, căci, dintr-odată, pare că i se deschide o nouă dimensiune a existenței sale, bogată în plăceri nebănuite: „Dezvăluirea brutală a plăcerii sexuale mă tulbura.

Nuditatea corpului feminin a intrat în viața mea, în visele mele [...]. Dezbrăcam cu privirea fetele pe care le întâlneam, le doream sălbatic cu gândul." Interdicțiile nu-l deranjează câtuși de puțin. Încălcarea acestora îl distrează și îi servește interesele, căci propria concepție despre moralitate constă, în mod exclusiv, în a-și satisface nevoile și dorințele. Încurajat de această stare de spirit, violează o tânără în casa lui, pe scări. Retrospectiv, nu va avea nicio remușcare și va confirma acest fapt de bună voie și chiar cu o umbră de mândrie. El va afirma că această violență a fost punctul de plecare al unei scurte idile, în timpul căreia el și victima s-au iubit „mai puțin cu sufletul și mai mult cu trupul", conform propriei versiuni a celor întâmplate. Pentru Mussolini, conceptul de viol este absurd: o fată i se opune doar pentru că nu îl cunoaște încă.

Sexualitatea și puterea merg adesea mână în mână: atunci când crește adrenalina, tensiunea trebuie eliberată. Prin urmare, violența și agresivitatea tânărului Mussolini se extind, deloc surprinzător, și spre politică. În același an, 1901, la 18 ani, el farmecă publicul în timpul unui omagiu adus lui Verdi la teatrul municipal, începând prin a-l elogia pe marele compozitor, iar apoi, profitând de această mulțime neașteptată, instigă la revoltă. Ca și tatăl său înaintea lui, scrie articole în ziarele locale. După câteva luni, în mai, este liderul unei greve de patru zile, la Școala Normală. În luna iulie, își obține diploma de învățător, hotărât să profite de noua sa funcție pentru a-și afirma ideile. Profesia de cadru didactic nu-l interesează, dar îi conferă influență. Pentru a da greutate personajului său, el adoptă o ținută în întregime neagră, cu pălărie din fetru, costum și lavalieră în aceeași nuanță. Mai târziu, nu va păstra decât cămașa. Fața, cu ochii negri, mereu prea larg deschiși, hipnotici, este reliefată de o mustață mare. După un an, a reușit

să fie ales președintele grupului socialist local și membru al comitetului cooperativei muncitorilor. Oportunist și plin de mândrie, manifestă un dispreț tot mai mare pentru reformiștii dornici să-și atingă scopurile pe căi legale și parlamentare. Mussolini vrea să facă astfel încât „societatea să sară în aer", potrivit propriilor cuvinte.

În luna iulie 1912, după ce a fost secretar al Federației Socialiste din Forli, ajunge la conducerea națională a partidului, dar este expulzat în 1914, căci pledează pentru o politică militaristă și expansionistă. În 1915, este trimis pe front, unde se face remarcat prin agresivitatea sa pe câmpul de luptă. În 1917, este rănit în timpul unui exercițiu și este trecut în rezervă. Se întoarce în țară... Timp de cel puțin un an, Mussolini este plătit de serviciile secrete britanice pentru a face propagandă militaristă și pentru a înăbuși, prin cele mai violente mijloace, manifestațiile pacifiștilor care ar putea împiedica producția industrială necesară în caz de război. Veteranul își respectă contractul cu un entuziasm evident. De acum știe în ce direcție să meargă. Trecut de la statutul de conducător la cel de lider carismatic, Mussolini își constituie o gardă personală. El vrea să întruchipeze puterea, reînnoirea, idealul patriotic.

La data de 23 august, el participă la congresul socialist din Milano și se declară, cu vehemență, împotriva sufragiului universal. Despărțirea de democrație este încheiată. La 23 martie 1919, sunt create „grupări de luptă" (nucleu al viitorului Partid Național Fascist). Laitmotivul lui Mussolini se va rezuma la o singură formulă: „Totul în stat, nimic împotriva statului, nimic în afara statului." La 9 noiembrie 1921, se înființează Partidul Național Fascist. La 28 octombrie 1922, are loc marșul asupra Romei. După 24 de ore, regele Victor Emanuel al III-lea îl numește pe Mussolini șeful guvernului italian. La 3 ianuarie

1925, se instaurează dictatura. Milițienii adoptă salutul roman și se înflăcărează intonând devize la fel de profunde precum „Boia chi molla" („Moarte celor lași"), „Me ne frego" („Nu-mi pasă"), „O con noi, o contro di noi" („Ori cu noi, ori împotriva noastră")... Simbolul ales de Mussolini este un mănunchi de nuiele care înconjoară un topor: fostul atribut al lictorilor[13] din Roma antică, folosit pentru aplicarea pedepselor corporale sau a condamnărilor la moarte prin decapitare. Benito nu a uitat lecțiile de istorie antică predate de *mamma* Rosa!...

Timp de mai bine de 20 de ani, zbirii fascismului vor semăna teroarea. Cel care se credea un nou Cezar își va extinde puterea asupra Italiei până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. La 25 iulie 1943, repudiat de propria tabără, care dorește armistițiul, Mussolini este închis; eliberat de un comando german, este instalat de către Hitler în fruntea efemerei Republici Saló, stat marionetă distrus de către aliați în aprilie 1945. Pe când încerca să fugă, Ducele este prins de un grup de partizani comuniști, la 28 aprilie 1945, și împușcat, alături de amanta sa și de alți demnitari fasciști. Corpurile lor sunt transportate la Milano, spânzurate de picioare, expuse oprobriului public, apoi târâte prin oraș și, în final, decapitate.

[13] Ofițeri care aveau sarcina de a pune în aplicare deciziile magistraților. (*n.a.*)

SADDAM HUSSEIN

„Scoală-te, fiu de cățea! Mișcă-te odată!" Copilul de 4 ani, ghemuit pe o rogojină așezată chiar pe podea, nu a dormit decât câteva ore, cu un somn agitat, și ridică spre adult o privire arzând de ură. Nu are timp să se ferească de o a doua lovitură de picior în stomac, dar reușește să se ridice în picioare și apoi să o ia la fugă, încercând să scape de tatăl lui vitreg. Zorii de-abia s-au ivit, însă el trebuie să meargă să păzească turma de oi. În spatele lui, persecutorul încă vociferează, cu pumnul ridicat: „Fugi, da, fugi, nenorocitule! Să nu-ți mai văd mutra de șobolan până nu-ți câștigi pâinea!"

Cel care nu trebuia să se nască

Saddam Hussein Abd al-Majid Al-Tikriti s-a născut la sfârșitul lui aprilie 1937. „Al-Majid" este numele de familie al tatălui său, Hussein. Refuzând să urmeze tradiția, Saddam nu îl va folosi niciodată; el va prefera să adauge propriului prenume „al-Tikriti", Tikrit fiind capitala provinciei sale natale, Salah ad-Din, în Irak, pe malurile Tigrului.

Saddam nu și-a cunoscut niciodată tatăl. Povestea oficială spune că acesta a murit cu câteva luni înainte de nașterea fiului

său; potrivit altor surse, el și-ar fi abandonat, pur și simplu, căminul și soția, Subha Tulfah al-Mussallat. Această ultimă versiune, încredințată de viitorul stăpân al Bagdadului unuia dintre secretarii săi particulari[1], pare plauzibilă: Subha și Hussein tocmai și-au pierdut primul copil, un fiu în vârstă de 12 ani, după o lungă boală – probabil cancer. La scurt timp după această crudă dispariție, soțul decide să-și refacă viața în altă parte, lăsând-o pe Subha disperată și însărcinată în șapte luni.

Rămasă de acum singură, fără soț sau vreun alt sprijin, ea nu-și dorește decât să scape de acest prunc nedorit. Pântecele umflat din cauza sarcinii o îngrozește. Progenitura lui Hussein nu-i inspiră decât ranchiună și rușine! Subha este o țărancă zdravănă, cunoscută pentru caracterul ei violent și hotărât. Știe că nu are nicio șansă să se recăsătorească dacă va păstra acest copil. În satul său din Al-Awja, rătăcit în deșert, la o sută cincizeci de kilometri de Bagdad, obiceiurile sunt aspre, tribale și nemiloase cu cei slabi. Timp de mai multe zile la rând, ea încearcă să avorteze, folosind mijloacele rudimentare de care dispune, inclusiv lovindu-și și apăsându-și burta cu pumnii sau izbindu-se de pereți[2]. Toate încercările eșuează, ba mai mult, aproape că își pierde viața.

Copilul care nu trebuia să se nască vine astfel pe lume... Subha îl privește cu scârbă pe nou-născutul plin de sânge care scâncește pentru prima oară între coapsele ei. Ar putea să-l omoare, dar Dumnezeu nu a lăsat-o atunci când ea îl purta

---

[1] Judith Miller și Laurie Mylroie, *Saddam Hussein*, New York, Random House, 1990. (*n.a.*)

[2] *The Wall Street Journal*, februarie 1991; a se vedea, pe acest subiect, și interviul filmat de Amatzia Baram, istoric din Irak, în *Tyrants and Dictators*, Go Entertain Editor, 24 octombrie 2011. (*n.a.*)

încă în pântece! Fiind superstițioasă, ea preferă să se lase pe mâna destinului. *Inshallah*! „Așa să fie."

Îl numește pe fiul ei Saddam, care, în traducere, înseamnă „șoc violent" sau „cel care rezistă"; pentru Subha, acest fiu întruchipează așadar, un eveniment traumatizant, un luptător și un supraviețuitor, în același timp. Fără ironie sau compasiune, ea nu face decât să evoce faptele și consecințele acestei teribile nașteri. Cu toate acestea, ea nu știe cât de mult judecata ei va constitui o premoniție pentru istoria poporului irakian!

Saddam a intrat în viață cu forța. Și totuși, Subha nu se înduioșează în fața acestei efracții, a cărei vitalitate este uluitoare. Ea refuză să poarte această povară. Neputând să aibă grijă de copil, chiar dacă ar dori, ea îl duce la fratele ei, Khairallah Tulfah, care locuiește în Tikrit. Orașul se află un pic mai departe, pe râul Tigru; linia de cale ferată care unește Bagdad cu Mosul, mai la nord, se oprește aici. Acesta este aproape singurul lucru care leagă orașul Tikrit de lumea exterioară. În plus, locul nu este deloc atrăgător, cu căsuțe pătrate și dărăpănate așezate în jurul unei cetăți care domină fluviul, jalnică rămășiță a unei splendori apuse. Ar trebui să te întorci cu opt sute de ani înapoi ca să te lași sedus: Saladin, cuceritorul Ierusalimului, s-a născut aici în 1138, iar tatăl său a fost guvernator al acestui oraș, pe atunci înfloritor și bogat din punct de vedere cultural. În această regiune din Mesopotamia a apărut scrierea, acum aproximativ 5500 de ani... Dar, când Saddam Hussein este abandonat aici de mama sa, Tikrit este un oraș aflat de mult în declin, murdar, sărac și ai cărui locuitori sunt analfabeți. Nimeni nu are apă curentă sau electricitate. Numai strada principală este pavată, mărturie finală a unui elan de prosperitate, cu un secol mai devreme, datorită comerțului cu o specialitate locală: kalaks, niște ambarcațiuni rotunde confecționate

din piele. O industrie vremelnică, nefiind urmată de nimic altceva. Şi totuşi, nu trebuie să te încrezi în mohorâtul peisaj din Tikrit, care adăposteşte clanuri care se opun cu tărie guvernului de la Bagdad, lideri gata să treacă la arme pentru a-şi însuşi puterea...

Sângele pământului

Unchiul Khairallah îl acceptă pe Saddam fără ezitare. El nu are copii deocamdată şi nu ar putea să-i refuze ajutorul surorii lui. Demnitatea obligă. Este un om autoritar şi educat, care se bucură de un statut important în Tikrit: este respectat ca potentat local, oamenii vin să-i ceară sfatul, ascultă de el. Este ofiţer în armata irakiană. Ideile şi acţiunile sale vor fi un exemplu pentru tânărul Saddam şi îi vor influenţa existenţa încă din cea mai fragedă copilărie. Khairallah este un naţionalist convins, un om care adună mulţimi şi care pregăteşte revolta ca un adevărat şef de război, şi aceasta, chiar în momentul în care Subha îi lasă copilul. Marşul asupra Bagdadului mocneşte de mult timp...

După Primul Război Mondial, ţara, compusă dintr-un mozaic etnic şi religios, se află sub mandat britanic, care îi apără interesele strategice şi economice. În luna august 1921, englezii l-au instalat pe tronul Irakului, sub numele de Faisal I, pe Faisal Ibn Hussein, fiul lui Hussein Ibn Ali, şef musulman din Mecca; s-a instituit o monarhie constituţională ereditară, pentru a da o stabilitate durabilă noului regim. Regele aparţine minorităţii musulmanilor sunniţi; el se află de acum în fruntea unei naţiuni predominant şiite, ceea ce, în mod evident, nu contribuie la afirmarea legitimităţii sale. De atunci, numeroase

răscoale sunt reprimate în întreaga țară de către Marea Britanie, de multe ori în mod brutal. În 1925, provincia Mosul, în majoritate kurdă, este anexată la Irak, ceea ce sporește tensiunile și revoltele. Churchill, pe vremea aceea secretar de război, nu ezită să radă câteva sate de pe fața pământului, cu Royal Air Force; acestea împrăștie iperită asupra orașului kurd Suleimaniye, otrăvind două treimi din populație[3]. Povestea va continua să se repete... În această parte a lumii, viața cântărește mai puțin decât un baril de petrol. Nici nu se pune problema ca occidentalii să părăsească zona: la 15 octombrie 1927, un nou zăcământ este descoperit la Baba Gurgur, în apropiere de Kirkuk, în nordul Irakului. Englezi, francezi, olandezi și americani își împart aurul negru, prin crearea Irak Petroleum Company (IPC), care, după un acord formal semnat de Faisal I, obține o concesiune pe întregul teritoriu și – în adevăratul sens al cuvântului – bogățiile țării. În 1932, Irakul își câștigă independența, dar prezența militară și influența occidentală sunt menținute. Guvernul de la Bagdad nu mai reușește să reziste în fața populației. Conflictele interetnice și religioase devin tot mai numeroase, începând cu masacrul a sute de creștini asirieni. Soldații irakieni, la început[4] instruiți și antrenați de armata britanică pentru a prelua ștafeta în toată

[3] Cf. declarația lui Churchill, din data de 12 mai 1919, citată de Martin Gilbert, in *Winston S. Churchill*, vol. 4, Londra, Heinemann, 1991: „Nu înțeleg această prețiozitate exagerată în ceea ce privește folosirea gazului. Noi ne-am argumentat clar poziția, la Conferința de Pace, aducând argumente în favoarea menținerii gazului ca instrument permanent de război. Este pură fățărnicie să preferi să sfâșii un om cu fragmentele periculoase ale unei explozii de obuz decât să-l amețești cu ajutorul gazelor lacrimogene. Sunt întru totul de acord cu utilizarea gazelor otrăvite împotriva triburilor necivilizate. Efectul moral ar trebui să fie acela că pierderea de vieți omenești ar trebui să fie redusă la minimum". (*n.a.*)

[4] Înființarea oficială a armatei terestre, la 21 iunie 1921. (*n.a.*)

țara, sunt organizați în celule clandestine și devin instigatorii acestor atrocități. Epurare etnică și religioasă, panarabism, recucerirea nației... acestea sunt obiectivele lor. Ei au dobândit din ce în ce mai multă importanță: de la 10 446 de oameni în 1929, efectivele lor se ridică la aproape 41 000 în 1941. La data de 1 aprilie a aceluiași an, ofițerii pun la cale o lovitură de stat, cu sprijinul celui de-al Treilea Reich, la care participă și Khairallah Tulfah, unchiul lui Saddam. Bagdadul este luat cu asalt, un pogrom este lansat împotriva evreilor din oraș. După mai mult de o lună de groază, britanicii reușesc să anihileze puciul; aceștia îi spânzură pe principalii conducători, iar pe alții îi arestează. Khairallah este închis timp de șase ani.

La vârsta de 4 ani, Saddam se regăsește astfel lipsit de războinicul său protector. Soția lui Khairallah, care tocmai a născut și ea un fiu, îl trimite pe copil înapoi acasă, la Subha. Întoarcerea în satul Al-Awja este o tragedie pentru băiețel. Mama lui s-a recăsătorit cu o rudă apropiată a defunctului ei soț – fiindcă Hussein Abd al-Majid este de acum mort! Noul ei soț ar fi unul dintre verii lui sau chiar un frate, potrivit unor surse. Dezonoarea pe care Hussein i-a adus-o Subhei a fost astfel ștearsă de noua alianță din aceeași familie... Cel puțin până la întoarcerea neașteptată a „bastardului" – dovada vie a unor greșeli din trecut.

Ibrahim Hassan este un uriaș, brutal și plin de vicii. Gras, cu fața încadrată de un colier de barbă, cu gura acoperită de o mustață subțire, el are o privire severă și rece. În cartier este poreclit „Hassan Mincinosul". Acesta va fi torționarul lui Saddam timp de șase ani. Subha va avea trei copii cu noul ei soț: Sabawi, Barzan și Watban. Ei vor rămâne alături de fratele lor vitreg, devenit tiranul din Bagdad. Dar acum, la sfârșitul anului 1941, el nu este altceva decât un paria: „Nu-mi doresc acest fiu de cățea!" Hassan a scuipat la sosirea lui Saddam. Puștiul

de 4 ani fusese până atunci bine tratat de către unchiul său Khairallah. O perioadă apusă. Mama lui nu-i ia apărarea. Ea îl consideră și acum o povară. Chiar și ea are un caracter mai degrabă aprig: Hassan are și alte soții (poate avea patru, conform tradiției), dar ea a reușit să le pună în inferioritate, pentru a deveni prima. Subha nu este o femeie afectuoasă! Ea se uită la Saddam fără nicio compasiune. Cu toate acestea, băiețelul păstrează încă acel aer de nevinovăție care îi luminează trăsăturile regulate și fine, o bărbie voluntară și niște ochi mari și căprui. Hassan se va strădui să stingă rapid această scânteire copilărească: nopțile lui Saddam vor fi la fel de chinuitoare ca și zilele lui.

Germenii nebuniei

Saddam este sclavul lui Hassan. Supunerea începe prin abuz sexual și loviri repetate. Tatăl vitreg transpiră ca un bou și miroase ca un țap. Duhoarea corpului său pătrunde în tot spațiul, în coliba de noroi și stuf încălzită cu un foc de bălegar de vacă uscat. Saddam simte că vine spre el, simte tot în jurul lui, tropotind ca o fiară, gata întotdeauna să se arunce asupra lui. La 63 de ani, „noul Saladin", cum îi va plăcea să fie numit, va păstra încă în memorie această amintire groaznică și urât mirositoare. El nu o va evoca în mod direct, dar îi va recomanda poporului irakian: „Nu se cuvine să miroși a sudoare, să lași după tine un miros corporal puternic, mai ales atunci când ești cu copiii. Cel mai bine este să te speli de două ori pe zi [...]. Dacă un fiu nu-și poate aminti de mirosul plăcut al tatălui său, afecțiunea pentru el va scădea."[5] Pentru a dovedi că este total

[5] Cf. *Oncle Saddam*, film realizat de Joël Soler, 2000. (*n.a.*)

diferit de acei părinți murdari și urât mirositori, tiranul îi va obliga pe bărbații din jurul său, pe generali și pe miniștri, să-l salute înclinându-se ca pentru a-l săruta, la câțiva centimetri de subsuoară – acesta fiind și un mod de a-i infantiliza și de a-i forța să se umilească în semn de supunere.

Devenit adult, Saddam nu va mai suporta să fie atins. Acesta va impune distanța tuturor oaspeților internaționali, inclusiv celor mai de seamă: aceștia vor fi avertizați de către medicii personali ai lui Saddam în legătură cu distanța exactă pe care trebuie să o respecte atunci când se apropie de președinte.

Între 4 și 10 ani, Saddam este un amărât zdrențăros. Subha și Hassan nu se îngrijesc să-l îmbrace, evident. Copilul nu poartă nici măcar lenjerie de corp și își protejează intimitatea cum poate. El trebuie să adune balegile de vite pentru foc. Atunci când este bolnav, nimeni nu are grijă de el. Mai târziu, dictatorul va avea fobie de microbi și de contaminare. Cohorta lui de medici va avea responsabilitatea să verifice temperatura din biroul său, pentru a-i proteja cât mai bine sănătatea. Fiecare vizitator va fi supus, cu câteva zile în avans, unui control corporal și va fi informat despre modul și timpul necesar pentru a strânge mâna președintelui Saddam. Acesta își va face o onoare din a se prezenta mereu pus la patru ace, vopsindu-și și netezindu-și mustața și părul în mod impecabil. Costumele sale vor fi căptușite cu mătase asortată cu cravata. De asemenea, va colecționa pălării, majoritatea fiind încercate de gloanțe... A fost nevoie de mulți ani pentru ca micul păstor să se transforme într-un dictator!

La vârsta de 5 ani, Saddam este obligat de tatăl său vitreg să fure animale și păsări de curte pentru a le vinde. Puștiul se descurcă așa cum poate pentru a-l mulțumi pe călău și a supraviețui. El învață, de asemenea, să ucidă. Își face mâna pe

animale, descoperă o plăcere inedită și exclusivă în sângele care țâșnește, în țipetele de groază, în panica victimelor sale. Le taie gâtul, le înecă, le torturează până la moarte. Peste zece ani, va trece la specimenele umane, atunci când devine ucigașul Partidului Baas, la mijlocul anilor 1950, apoi torționarul șef, în 1968.

La vârsta de 9 ani, Saddam este un băiat singuratic, foarte șiret și cinic. Poartă în permanență cu el o rangă de fier cu care ucide câinii. Oamenii din sat încep să se teamă de el... și să-l respecte. Nu are prieteni, dar dobândește o reputație de dur în clanul Al Khatab, din tribul Al-Bu Nasir, al cărui simbol și l-a tatuat la încheietura mâinii: un rând de trei puncte albastre întunecate, de care se va arăta întotdeauna mândru. Atunci când va prelua puterea, tribul și familia lui vor deveni pilonii autorității sale. Cu toate acestea, nicio trădare nu va fi tolerată: plecat de la nimic, singur printre ai săi, Saddam nu va ezita niciodată să condamne la moarte apropiați și prieteni, fie și numai dacă îi simte capabili de trădare. La Al-Awja, a asistat la mai multe reglări de conturi. Unul dintre vecinii săi din copilărie, Omar al-Ali, va afirma, în 2011: „Oamenii din provincia Tikrit erau duri, nu ezitau să ucidă, majoritatea erau țărani, dar unii erau tâlhari." Una dintre specialitățile autohtone constă în atacarea și jefuirea vaselor care trec pe fluviul Tigru... Saddam învață să stea tot timpul în alertă. Paranoia îi permite să rămână în viață. Este de acum convins că posedă o putere supranaturală, un adevărat al șaselea simț care îi permite să-i identifice cu precizie pe cei în care nu trebuie să aibă încredere: „Dacă am fie și cea mai mică bănuială cu privire la cineva, îl omor", va spune adesea stăpânul Bagdadului.

Băiatul nu tolerează slăbiciunea: sensibilitatea, emotivitatea, tandrețea sunt alungate definitiv din universul său.

Atunci când, la rândul său, va deveni tată, Saddam Hussein nu va proceda mai bine decât tatăl lui vitreg. Latif Yahia, una dintre fostele gărzi de fier ale lui Uday Hussein – fiul cel mare al dictatorului –, va mărturisi după cinci ani de la căderea regimului: „Uday mi-a spus că, pe când era doar un băiețel, tatăl său Saddam îl bătea cu o bară de fier de fiecare dată când se arăta slab sau timorat. Apoi, îl obliga să se uite la înregistrări video cu prizonieri care fuseseră torturați." „Pedagogia" lui Saddam va da roade: Uday Hussein va deveni un criminal și un violator în serie.

Said Aburish, care a fost unul dintre consilierii tiranului în anii 1970, apoi biograful său, va rezuma în câteva cuvinte, drept explicație: „Saddam este produsul unei copilării grele, marcată de experiențe amare, pe care nu le-a uitat și nu le-a depășit niciodată."

Ucenicul

În 1947, alte „experiențe" îl așteaptă pe preadolescentul barbar. Unchiul său Khairallah tocmai a ieșit din închisoare. Saddam nu visează decât să se întoarcă la el, amintindu-și de momentele oarecum fericite. Îl invidiază mult pe vărul său, Adnan, care este cu trei ani mai mic decât el: este bine îmbrăcat, încălțat... Știe chiar să scrie și să citească! Saddam îi roagă pe Subha și pe Hassan să-l trimită la școală. Nici nu poate fi vorba de așa ceva! Saddam fuge de acasă și se refugiază la Khairallah, care locuiește acum în Bagdad. Fostul ofițer a fost exclus din armată și a devenit acum învățător. Flatat de admirația pe care i-o poartă Saddam, acesta acceptă să aibă grijă de el și să se ocupe de educația sa. La vârsta de 10 ani, băiatul

merge la școală pentru prima dată. Dar studiul său principal are loc acasă la unchiul său, care îi insuflă ideile lui politice și îi încurajează impulsurile violente, căci nici el nu a avut vreodată scrupule în a ucide și a comite abuzuri, ca militar și ca pucist. Khairallah îi oferă lui Saddam, înainte de împlinirea vârstei de 14 ani, primul cadou care i s-a făcut vreodată: un revolver! Îl învață cum să-l folosească... Băiatul nu se mai desparte de arma lui, o pune sub pernă înainte de a merge la culcare și o ia cu el la școala primară. Se întâmplă ceea ce trebuia să se întâmple: în timpul orei, învățătorul îl lovește pe Saddam, care nu reacționează. Însă, chiar în aceeași seară, cineva bate la ușa învățătorului; fratele său deschide în locul lui și este împușcat de mai multe ori. După ce își duce fratele la spital, dascălul face plângere și îl acuză pe nepotul lui Khairallah. Când poliția descinde la acesta din urmă, în cartierul tikrit Al-Karh, îl găsește pe băiat dormind liniștit... și nicio dovadă a crimei de care era acuzat. Prudent, învățătorul, al cărui frate a decedat din cauza rănilor, decide să plece din regiune... A înțeles că era mai bine să fugă de Saddam și de familia acestuia – în sens și mai larg, de clanul și de tribul acestuia. Toți îl acoperă, vendetă și clientelism pe măsură. Acest episod prevestește viitorul regim totalitar: „Familia Saddam, clanul Tikrit erau o bandă de criminali. Atunci când Saddam a preluat puterea, a fost ca și când mafia ar fi preluat controlul țării", va mai spune fosta gardă, Latif Yahia.

Unchiul lui Saddam, asemenea unui Pygmalion infernal, îl ademenește pe Saddam cu imaginea unui viitor glorios. „Ești un om special, vei face lucruri mari!" îi spune el mereu. Îi povestește despre faptele mărețe ale lui Saladin și ale regelui Nabucodonosor, fondatorul Imperiului Babilonian. Adolescentul, devenit președintele Saddam va fi în mod

constant preocupat de posteritatea sa; îi va hărțui pe consilierii săi: „Lumea va trebui să-și amintească de mine și peste cinci sute de ani!" Îi va obliga pe conservatorii sitului din Babilon, oripilați, să restaureze locul cu cărămidă nouă și să-i construiască un templu pe colina din apropiere. Când un arheolog îi arată cărămizile originale, ștanțate cu numele lui Nabucodonosor, el îi ordonă să procedeze la fel și în ceea ce îl privește; astfel, pe situl modernizat și alterat, se pot citi inscripții în cinstea gloriei sale: „Făcut sub domnia victoriosului Saddam Hussein, președinte al Republicii, Dumnezeu să-l aibă în pază, protectorul mărețului Irak, făuritorul renașterii sale și ctitorul acestei mari civilizații, care a reconstruit marea cetate a Babilonului."

În 1952, viitorul suveran babilonian este departe de astfel de preocupări pseudoarheologice. El preferă să înoate în Tigru și să pescuiască cu grenada – își va păstra acest obicei și mai târziu, obligându-i pe scafandri să recupereze „prada". La 15 ani, Saddam este un elev mediocru. Cursurile îl plictisesc, și le urmează cu dificultate; este mult mai interesat de politică, cea pe care i-a predat-o unchiul său. Citește ce găsește despre oamenii iluștri pe care îi preferă: Hitler și Stalin. Va fi apoi pasionat de istoria mafiei. Douăzeci de ani mai târziu (în 1972), va vedea filmul *Nașul*, al lui Francis Ford Coppola, care devine filmul lui favorit... Treptat, tânărul Saddam pare că își găsește drumul. Ibrahim Zobedi, care i-a fost alături pe băncile școlii, va explica, în septembrie 2002, la canalul britanic BBC: „Prietenul nostru Nabil dorea să devină medic. Eu voiam să fiu poet. Adnan (vărul lui Saddam) se vedea ofițer în armată. În ceea ce îl privește pe Saddam, tot ce își dorea erau: un jeep, un revolver și un binoclu."

Ascensiunea unui dumnezeu viu

Evenimentele vor fi cele care îi vor oferi lui Saddam ocazia așteptată. Orientul Mijlociu este în fierbere. În 1952, ofițerii egipteni răstoarnă monarhia printr-o lovitură de stat. Doi ani mai târziu, Nasser este instalat la putere. În 1956, el se impune în fața Occidentului prin naționalizarea Canalului Suez; Franța, Marea Britanie și Israel intră în luptă. Dar președintele egiptean obține o victorie emblematică pentru întreaga lume arabă. Antiimperialismul și naționalismul propăvăduite de noul erou arab se răspândesc cu mai multă forță decât oricând.

La 16 ani, Saddam își abandonează studiile. Se înscrie la școala militară, dar ratează examenul de admitere. Dezamăgirea lui este profundă: nu va fi deci niciodată militar? Nu are nicio importanță, președintele Saddam va îmbrăca întotdeauna tot felul de uniforme, una mai prestigioasă ca alta! La începutul anului 1970, își va acorda el însuși titlul de „general onorific". O modalitate de a oficializa un parcurs croit cu arma în mână. În 1950, Saddam devine membru al Partidul irakian Baas, partid politic panarab și laic – pe care îl va militariza și radicaliza în stil propriu, de îndată ce va deveni liderul acestuia. Este încurajat de unchiul Khairallah, mentorul său, care îi este devotat trup și suflet; președintele moștenește de la el una dintre maximele sale preferate: „Există trei lucruri pe care Dumnezeu nu ar fi trebuit să le creeze: evreii, persanii și mușchii." Ideologia urii și a violenței i se potrivește ca o mănușă lui Saddam. La 18 ani, el crede că trebuie să îndeplinească o „profeție" care îi va permite să acceadă la cele mai înalte responsabilități... Un delir mesianic pune stăpânire pe el, care se va amplifica odată cu trecerea anilor și cu acțiunile sale. În 1956, participă la o lovitură de stat împotriva monarhiei, care

însă eșuează. Doi ani mai târziu, ofițeri non baasiști, conduși de generalul Kassem, îi asasinează pe regele Faisal și pe familia acestuia. La 7 octombrie 1959, Saddam și gruparea sa, Baas, încearcă să-l omoare, la rândul său, pe Kassem. Cu un an mai devreme, l-a masacrat fără milă pe unul dintre verii săi, cu care Khairallah avusese o dispută politică... Când partidul Baas va reuși, în cele din urmă, să preia puterea, la 19 iulie 1968, Saddam își va elimina rivalii, unul câte unul, ajutat de tribul și de familia sa – ajungând să-și aroge, datorită intrigilor sale, titlul de președinte, la 16 iulie 1979. Cel care se va autointitula „un dumnezeu viu" și care va pretinde că vorbește cu Mahomed în somn, va lua în mână destinul țării sale, timp de treizeci și cinci de ani de dictatură. Saddam, autoproclamat „omul cel mai apropiat de Dumnezeu", va face peste două milioane de victime.

BOKASSA

„Trebuie, desigur, să acorzi interes indigenilor, să-i iubeşti, dar dacă aceştia simt slăbiciune la cel care îi conduce (şi vor considera bunăvoinţa prea flagrantă drept o lipsă de energie), şeful va înceta rapid să mai fie un lider în ochii lor." (André Gide, *Voyage au Congo*[1]) Din iulie 1925 până în februarie 1926, André Gide călătoreşte în Africa Ecuatorială Franceză (AEF), de la gura fluviului Congo la Lacul Ciad. Trece printr-o zonă recent descoperită, Oubangui Chari – viitoarea Republică Centrafricană. În jurnalele sale de călătorie, scriitorul descrie în detaliu fauna, flora, peisajele, dar şi pe indigeni şi modul lor de viaţă, aşa cum este influenţat acum de colonialism. Şi aşa cum va prilejui venirea la putere a unuia dintre cei mai sângeroşi tirani de pe continent.

Vânătoare de fluturi şi vânătoare de oameni

Noua regiune vizitată de André Gide este un teritoriu mărginit la nord de Ciad, la sud de Congo, de Sudan la est şi de Camerun la vest. A fost explorat în 1885 de aventurierii belgieni şi francezi. Fluviile Oubangui şi Chari îi delimitează graniţele şi îi împrumută numele lor. În 1903, francezii şi-au

[1] Paris, Gallimard, 1927 şi 1928; collection Folio, 1995. (*n.a.*)

stabilit aici administrația colonială. De atunci, Oubangui-Chari este o enclavă în restul imperiului francez din Africa Subsahariană. Aproape imediat, a fost introdus sistemul de „indigenat", inaugurat în 1830 în Algeria, și deja în vigoare în restul țărilor aflate sub dominație franceză. Acest „cod" urmărește să perpetueze în mod legal o situație care contravine decretului de abolire a sclaviei, semnat la 27 aprilie 1848, precum și celui din 12 decembrie 1905, care interzice „lezarea libertății unui terț", în Africa Occidentală Franceză. Acest statut discriminatoriu, care va dura până în anul 1946, bagatelizează aservirea populațiilor autohtone și le neagă principiile elementare prevăzute de dreptul francez. În schimb, coloniștii pot aplica pedepse colective, pot deporta grupuri entice întregi, le pot exploata prin muncă forțată și prin taxe dintre cele mai neobișnuite... Nicio lege nu-i protejează pe africani, deposedați de terenuri, de resurse și de viața lor. Tot ce contează este profitul societăților concesionare europene care influențează imperiul colonial și care se folosesc de guvern pentru a-și proteja interesele, prin intervenția militară și politică. La rândul lor, liderii orașului au un control limitat asupra a ceea ce se întâmplă pe teren... Asta descoperă Gide în timpul călătoriei sale, în calitate de însărcinat cu misiuni de către Léon Perrier, ministrul Coloniilor. Scriitorul devenit martor oferă, cu ingenuitate, o poveste situată la limitele reportajului, care denunță excesele colonizării, însă nu riscă niciodată să conteste „misiunea civilizatoare europeană" – o idee care predomină în largă măsură în acea epocă.[2]

[2] La 28 iulie 1885, Jules Ferry afirmă în discursul său din Camera Deputaților: „Trebuie să spunem deschis că rasele superioare au un drept față de rasele inferioare. Repet că există un drept pentru rasele superioare, pentru că există o datorie pentru ele: au datoria de a civiliza rasele inferioare." Această opinie va marca începutul declinului carierei sale politice. (*n.a.*)

În apropiere de Bangui, el descoperă că Societatea Forestieră Sangha-Oubangui (SFSO), atotputernică în regiune, exercită un adevărat drept de viață și de moarte asupra populației. Frumusețea pădurii – în care autorul gustă din plăcerile scăldatului în râu și ale vânătorii de fluturi – contrastează cu situația jalnică a autohtonilor. Gide traversează Lobaye, în sud-vest, la granița cu Congo. Cu cinci ani mai devreme, la Boubangui – unul dintre principalele sate ale acestui district – s-a născut un băiat pe nume Bokassa, la 22 februarie 1921 sau 1922[3]. Cu ochii lui mari și îngândurați, băiatul îi vede în fiecare zi pe membrii familiei sale și pe vecini, obligați să suporte cele mai grave injurii și să facă cele mai grele corvezi impuse de albi. Poate că privirea lui Gide a întâlnit-o pe cea a copilului african?... Și el descrie oameni forțați să meargă până la epuizare prin soare, cu o bârnă pe umeri, pentru că i-au nemulțumit pe zbirii companiei forestiere. Dar, spre deosebire de scriitorul aflat în trecere, tânărul Bokassa îi vede suferind zilnic pe semenii lui: torturile aplicate fugarilor care încearcă să scape de munca silită; copii de doar zece ani răpiți din familiile lor, legați cu funia de gât și obligați să muncească fără odihnă sub loviturile de *chicottes*[4] ale milițienilor albi; mutilările (mâini tăiate) îndurate de cei care nu-și îndeplinesc norma zilnică de muncă... Trebuie să recolteze cafea și cauciuc, în condiții pe care doar câțiva misionari francezi o vor denunța, în zadar. Boubangui se golește uneori timp de luni la rând când populația aptă de muncă pleacă în pădure să cresteze scoarța de hevea pentru a extrage latexul. Epidemiile se răspândesc mai mult ca niciodată, în ritmul marșurilor forțate. Variola, malaria și

[3] Data exactă a nașterii este imposibil de verificat: certificatul său de naștere a fost înregistrat abia în 1974, la Bangui. (*n.a.*)

[4] Bici făcut din coadă de hipopotam. (*n.a.*)

malnutriția decimează populația. Cu toate acestea, ceea ce este mai rău va să vină.

Amulete contra arme

Înainte de sosirea albilor, Mindogon Mgboundoulou Bokassa era o căpetenie a satului foarte respectată... De când agenții companiei forestiere SFSO au cotropit pământul strămoșilor săi, el nu mai este altceva decât un om disperat, silit să se supună. Mindogon se trezește în fiecare dimineață cu frica în suflet. Nu pentru sine, ci pentru familia lui: pentru soția sa, Marie Yokowo, și pentru cei doisprezece copii ai lor. În primele săptămâni, a fost de acord să colaboreze cu albii: cum administrația acestora avea nevoie de muncitori, au fost trimiși în sate milițieni pentru a recruta lucrători; o recompensă financiară, derizorie, era acordată în schimbul serviciului oferit. O jalnică înșelătorie... În fața brutalității mercenarilor, care jucau rolul de șefi de echipă, situația s-a degradat rapid. Indiferent de ce hotărăște căpetenia satului, dacă este de acord sau nu, bărbații, și uneori chiar și femeile și copiii, sunt prinși cu lasoul, asemenea animalelor.[5] Violurile, crimele și torturile se înmulțesc, sub pretextul de „a-i domoli" pe muncitorii recalcitranți. Mindogon, devenit cu forța un ajutor al coloniștilor, a ajuns să se disprețuiască pe sine tot atât de mult pe cât îi urăște pe aceștia. Cel din urmă fiu al său, la numai cei 5 ani pe care îi are, îl privește fix părând surprins, în mod dureros, atunci când îl vede că se umilește în fața persecutorilor săi. Mindogon nu-și mai suportă neputința de căpetenie și, mai

[5] Cf. www.afrik.com, interviu cu Antoine Madounou, istoric congolez, 1 august 2006. (*n.a.*)

ales, neputința de tată! Treptat, după stupoare și resemnare, izbucnește o emoție mai puternică decât frica: revolta.

De câteva luni, în Boubangui ajung zvonuri care îi redau curajul căpeteniei Mindogon. S-a format o rezistență printre membrii etniei Baya, situată în vest și majoritară în țară, chiar înainte de etnia Banda care ocupă îndeosebi partea de est. Familia Bokassa aparține etniei Baka, bantuși din sud-vest. Cele trei grupuri își au teritoriile, obiceiurile, dialectele lor și un trecut comun nu întotdeauna pașnic. Albii nu ezită să atâțe ranchiuna dintre ele, pentru a profita de disensiuni. Cu toate acestea, un grup care reunește membrii diferitelor triburi împotriva asupritorilor francezi s-a revoltat. Liderul se numește Ngainoumbey, dar reputația lui s-a răspândit în toată țara sub numele de Karnu, un personaj ciudat, un amestec de vrăjitor și profet, războinic și erou deja legendar, care a declarat război albilor. Karnu și luptătorii lui conduc o gherilă care îi dă multă bătaie de cap inamicului; cum insurgenții cunosc foarte bine locurile, aceștia se ascund, apoi atacă trupele coloniale cu macetele. Inițial, efectul de surpriză le conferă avantaj și le permite să obțină câteva victorii răsunătoare, creându-i lui Karnu o aură de mag puternic. Se spune că știe o plantă care îi poate transforma pe invadatori în gorile, că face vrăji pentru a schimba gloanțele armelor în simple jeturi de apă și că el însuși se poate face invizibil! Acest din urmă miracol este parțial adevărat, căci Karnu, cu grupul său de partizani și cu femeile sale, se ascund pe teritoriul său într-o rețea de peșteri unde francezii nu pot să-i ajungă. Aventurile sale, reale și imaginare, sunt colportate din sat în sat. Conform tradiției, rebelii își mănâncă uneori adversarii uciși în luptă, pentru a-și însuși forța acestora. Se va bănui că viitorul împărat Bokassa a procedat la fel: în adâncurile palatului său vor fi descoperite, în septembrie 1979 corpuri pe jumătate ciopârțite. Și va purta

și el amulete care să-l facă invulnerabil: o va ucide pe una dintre croitoresele soției sale, pe nume Anne-Marie Pamala[6], pentru a-i extrage ficatul, destinat „să încarce" cu o nouă putere un fetiș... Magia și ritualurile războinice se întipăresc în mintea lui Bokassa încă din copilărie. Cu cincizeci și doi de ani mai devreme, copiii lui Mindogon își ascultă tatăl povestind epopeea lui Karnu cu șoapte fierbinți.

În 1927, Mindogon decide să nu se mai umilească în fața coloniștilor. Compania forestieră i-a luat ostatici pe părinții mai multor săteni, pentru a-i constrânge să muncească[7]. El reușește totuși să-i elibereze, recurgând la o acțiune violentă. Dar este și el, la rândul lui, prins de milițieni... Căpetenia din Boubangui este târâtă prin sat, în lanțuri. Administratorii doresc să facă din el un exemplu! Familia Bokassa asistă, neputincioasă, la calvarul lui. Mindogon este dus la M'Baïki, subprefectura din Lobaye, și aruncat în închisoare. Condamnat la moarte printr-o judecată sumară, acesta va fi ucis cu lovituri de bâte și bici în piața aflată în fața birourilor administrației coloniale, la 13 noiembrie 1927. În iulie 1973, devenit dictator, Bokassa îl va ucide pe unul dintre angajații săi în același mod, cu lovituri de baston. Fiul celui torturat va repeta gesturile călăilor din trecut...

După o săptămână de la execuția lui Mindogon, la 20 noiembrie 1927, soția sa, Marie Yokowo, se sinucide – faptă pe cât de gravă, pe atât de neobișnuită în cultura Bantu. Copiii rămân orfani. Bunicul patern, M'Balanga, îi ia în îngrijirea sa. Bokassa și frații săi locuiesc împreună cu bătrânul în Berengo,

---

[6] Emmanuel Germain, *La Centrafrique et Bokassa, 1965-1979: Force et déclin d'un pouvoir personnel*, L'Harmattan, 2001. (*n.a.*)

[7] Cf. Brian Titley, *Dark Age: The Political Odyssey of Emperor Bokassa*, Liverpool University Press, 1997. (*n.a.*)

nu departe de satul Oubangui. Patruzeci și nouă de ani mai târziu, aproape în aceeași zi[8], acest loc va deveni reședința principală a împăratului Bokassa: un palat construit exact în același loc, conținând propria fabrică de discuri, un studio de înregistrare, un cinematograf, o fermă, o fabrică de confecții și „abatoarele imperiale". Și tot aici dictatorul a și fost înmormântat, în anul 1996. Ciudată coincidență a destinului: cu mai puțin de o jumătate de secol în urmă, copilul Bokassa se ascunde aici, sub șocul dublei tragedii care tocmai îl lovise. Nu are timp să-și plângă pierderea. Sentimentele de abandon și de lipsă de înțelegere se împletesc cu instinctul de supraviețuire și cu o furie rece. Bokassa îi privește pe cei mai puternici (soldați și mercenari) și decide că trebuie să devină unul dintre ei. Părinții lui au murit. Victime. Mult prea vulnerabile. Istoria nu era de partea lor! Drept dovadă, la 11 decembrie 1928, la un an după moartea lor, eroul Karnu dispare, la rândul său... La capătul mai multor expediții punitive extrem de sângeroase împotriva satelor din grupul său etnic, simbolul revoltei este încolțit și ucis de francezi în satul Nahing, la cincizeci de kilometri sud-est de Bouar, în apropiere de granița cu Ciad, de unde a pornit revolta. Mișcarea inițiată de Karnu va supraviețui cel puțin încă cinci ani, până la eliminarea celor mai aprigi opozanți: aproximativ 10 000 în 1933[9]. Regiunea Oubangui-Chari este distrusă de cruzimea colonialiștilor și de ostilitățile dintre triburi, întreținute în mod voit de către ocupanți. Cercul vicios al violenței este foarte departe de a se rupe.

---

[8] Data oficială este 4 decembrie 1976. (*n.a.*)

[9] În momentul culminant al revoltei, în anul 1928, existau peste 50 000 de combatanți. (*n.a.*)

Fantomele libertății

Convertită la creștinism, familia lui Bokassa a hotărât ca acesta să primească o educație religioasă creștină. În jurul vârstei de 7 sau 8 ani, el este trimis la școala Sainte Jeanne d'Arc, fondată în 1925 de părintele Herriau, și reluată în 1928 de părintele Leperdriel, ambii misionari ai Congregației Sfântul Duh. Școala se află la M'Baïki, acolo unde a fost executat tatăl lui Bokassa. În fiecare zi, copilul trebuie să treacă aproape de locul unde Mindogon a îndurat lunga și teribila agonie... Această fantomă însângerată nu este singurul chin pe care trebuie să-l suporte: el trebuie, de asemenea, să-i înfrunte tot timpul pe ceilalți copii, care își bat joc de el pentru că este orfan. Bokassa încasează multe lovituri, dar, treptat, ajunge să dea și el, mai multe încă. Misionarii reușesc din când în când să-și disciplineze elevii, dar nu au niciun succes în încercarea lor de a-l face pe noul venit să prindă gustul studiului. Ei ar fi observat totuși pasiunea lui Bokassa pentru un manual de gramatică din 1899, *L'Année enfantine de langue française*. Cum nu cunosc – sau nu țin minte – numele băiatului, aceștia l-ar fi botezat după numele autorului: Jean Bedel. Cel puțin aceasta este una dintre versiunile frecvent invocate în ceea ce privește originea numelui dictatorului[10]... Jean-Bedel Bokassa își continuă studiile la școala Saint-Louis din Bangui, sub oblăduirea părintelui alsacian Charles Grüner. Intenția inițială a acestuia era să facă din el un preot, dar comportamentul impulsiv al băiatului nu se potrivește deloc cu preoția. Rebel, deja plin de elocvență, Jean Bedel nu este, la drept vorbind, un credincios!

[10] Cealaltă ipoteză afirmă că mama sa i-a ales prenumele consultând un calendar și că a optat pentru S. Jean B. de L., acronimul Sfântului Jean-Baptiste de La Salle. (*n.a.*)

Nu este nici un copil strălucit, cu toate că este viclean și pragmatic. Ultima lui perioadă de școală îl poartă și mai departe, într-o școală din Brazzaville, unde preferă să lucreze mai mult ca bucătar decât să stea cu nasul în cărți... În anul 1939, la 17 sau 18 ani, el se întoarce în Berengo, la bunicul său, care îl sfătuiește să devină soldat: „O să înveți cât în trei vieți!"

La 19 mai 1939, Bokassa se înrolează ca mitralior. Armata franceză îi va desăvârși învățătura crudă din copilărie, aruncându-l în vârtejul celor mai sălbatice lupte. Cariera sa militară este exemplară: devine sergent al Forțelor Franceze Libere, participă la debarcarea din Provența, luptă în Indochina, apoi în Algeria. Este ridicat în gradul de Cavaler al Legiunii de Onoare cu titlu militar și obține Ordinul Meritul Militar. Pentru un moment, pe când se afla la Școala de formare a ofițerilor din Fréjus, se gândește să părăsească armata, pentru a deveni... proprietar de cafenea. Tifla pe care i-o dă destinului este doar trecătoare. Franța pierde un cafegiu liniștit, dar Republica Centrafricană, proclamată la data de 1 decembrie 1958 va câștiga un dictator... Bokassa iese din armata franceză cu gradul de căpitan; devine apoi consilier militar pentru formarea armatei centrafricane proaspăt înființate. Franța își plasează pionii în fosta colonie. Vărul lui Bokassa, David Dacko, devine primul președinte al Republicii, în timp ce Jean Bedel – susținut de metropola franceză – este promovat șef de stat major în țara sa. La 31 decembrie 1965, Dacko este răsturnat de către cel pe care îl numea un imbecil: Jean Bedel Bokassa este șef de stat, cu binecuvântarea Hexagonului; în 1972, el se va proclama președinte pe viață. Orfanul din jungla africană își ia revanșa și nu șovăie nici el în fața niciunei ticăloșii. Se distrează aruncându-și adversarii, de vii, în cușca leilor și a crocodililor din propria grădină zoologică. Bokassa face confuzie

între puterea politică și puterea personală. Și, din moment ce liderii francezi i-au luat odinioară părinții... îi va forța pe aceștia să devină noua lui familie! În scrisorile sale adresate lui De Gaulle, se încăpățânează să-l numească pe acesta „tată", în timp ce generalul, în culmea exasperării, îi spune, la rândul său: „Soldățoiul", „Dobitocul" sau „Nebunul". Bokassa îl va numi pe Pompidou „Frate", iar Valéry Giscard d'Estaing, va fi „vărul" lui. Iar el va fi împăratul! Încoronarea sa napoleoniană, în data de 4 decembrie 1977, va fi punctul culminant al unui regim care a derapat spre nebunie. În ianuarie 1979, acesta ar fi luat parte la masacrarea, în închisoarea din Bangui, a o sută de copii arestați la ordinele lui, pentru că manifestaseră împotriva costului ridicat al uniformelor școlare devenite obligatorii. Opt luni mai târziu, pe când îi făcea o vizită lui Gaddafi, în Libia, Bokassa este înlăturat de la putere de către fostul său rival David Dacko – cu sprijinul armatei franceze, care hotărâse să scape de monstrul pe care l-a creat, pe vremea când André Gide cutreiera prin Oubangui-Chari... Numărul victimelor acestor treisprezece ani de regim rămâne necunoscut. Dar odiseea lui Bokassa continuă post-mortem, căci a murit la 3 noiembrie 1996: cu ocazia celei de-a cincizecea aniversări a independenței Republicii Centrafricane, noul președinte, François Bozizé, fost aghiotant al „împăratului", l-a „repus în toate drepturile sale", la 1 decembrie 2010, pe cel care a fost supranumit Căpcăunul din Berengo.

ISBN: 978-606-38-0040-5
Format: 13 × 20 cm
Nr. pagini: 184

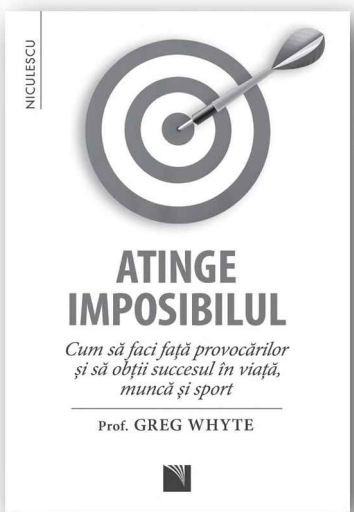

ISBN: 978-606-38-0048-1
Format: 16 × 23 cm
Nr. pagini: 176